unte despre cine erau oamenii din sat și cum trăiau ei; Oi, orci, găini, gîște, porumbei și iepuri; Prunii; Grîul, porumbul și artofiul; Keseriașii; Cum se petrecea la Ticvanul Mic mai demult; e mîncau oamenii; Cum se îmbrăcau; Tîrguri; Șezători; **ete petreceri**; Alte munci; Cine conducea satul; Biserica și școala; Familia; Cărți și cărturari; Amintiri din coala primară; Liceul; Examen de admitere la facultate; Cursuri **profesori**; „Doctoratul șase"; Serviciul social; Viață de student; upta cu morva; Doctor de cai la regiment"; **vacanțe**; Însurat t ai bate din palme; Cu nevasta la Ciocănești; În Regimen l 90 infanterie din ibiu; Frontul; Iar espre Ciocănești; ighina; Boala; Tată e fată; Urda proas ată de la Sudiți; edic de regiment Botoșani; Basara ia; Înapoi la Bo șani; „Doamnelor, mnilor și dragi varăși"; Abatoul in Salonta; Felu ite amintiri din Să rd; Organizarea rviciului veterinar, upta cu molimele; rganizarea serviciu i de abator; Orga izarea serviciului de onță; Biserica și școala; Familia; Cărți și cărturari; Amin ri din școala primară; Liceul; Examen de admitere la acultate; Cursuri și profesori; **„Doctoratul șase"**; Servici ial; Viață de student; Lupta cu morva; Doctor de cai la regi ent; Vacanțe; Însurat tit ai bate din palme; Cu nevasta la Ciocănești; În gimentul 90 infanterie din Sibiu; **Frontul**; Iar despre ocănești; Tighina; Boala; Tată de fată; Urda proaspătă de Sudiți; Medic de regiment la Botoșani; **Basarabia**; Îna oi la Botoșani; „Doamnelor, domnilor și dragi tovarăși; Abato ul din Salonta; Felurite amintiri din Sălard; Organizarea rviciului veterinar; Lupta cu molimele; Organizarea serviciulu e abator; Organizarea serviciului de montă; Biserica și școala; înătoarea; Lunca la Gostat; Colectivizarea agriculturii; **Omi iuni**; Din care aflăm cîteceva despre satul Ticvanul Mic; mănunte despre cine erau oamenii din sat și cum trăiau ei;

RAPORTUL VETERINARULUI

ILIE LUNCA

MUZEUL ARTE ȘI TRADIȚII POPULARE
MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN

O carte ingrijită de:

IRINA NICOLAU
MARILENA DRĂGAN-NIŢU
THEODOR NIŢU

MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN

RAPORTUL VETERINARULUI

ILIE LUNCA

Seria JURNALE ȘI AMINTIRI

1993

SCRISOARE CĂTRE CITITOR

Stimate cititor,

Cînd vei vedea această carte o să fii mirat, şi pe drept cuvînt, că literatura este plină de amintiri, de întîmplări ale unor mari politicieni, conducători de oşti, artişti, actori, sportivi de performanţă, exploratori, oameni care în viaţa lor au lăsat urme pe care omenirea le respectă, care au avut relaţii cu sferele înalte ale societăţii şi care au schimbat fie istoria, fie atitudinea faţă de viaţă, faţă de artă, faţă de disciplinele sportive, etc.

Şi ai dreptate. Cartea pe care o ai în faţă nu se ocupă de asemenea lucruri ieşite din comun. Ea este scrisă cu întîmplări zilnice ale unui copil care a plecat şi a parcurs viaţa cu greutate şi cu izbînzi, şi s-a bucurat tot timpul de dragostea celor cu care a trăit şi de aprecierile lor.

Zic eu, stimate cititor, să-ţi aminteşti de Scrisoarea III a lui Eminescu, cînd Baiazid îi spune lui Mircea că a distrus şi a făcut una cu pămîntul vestitele oşti ale apusului. La care Mircea îi răspunde că el îşi apără sărăcia şi nevoile şi neamul. Adică, vreau să zic că eu nu am performanţele marilor oameni, dar am scris viaţa aşa cum am trăit-o, că probabil în ea fiecare găseşte şi o întîmplare a lui, şi care dacă nu-i vor produce alte sentimente, cel puţin va zice că în multe părţi am dreptate.

Şi iară mă adresez, stimate cititor, şi atrag atenţia asupra unei întîmplări a acelui Mîrcea Giuca pe care folcloristul şi membru al Academiei Române, Athanasie Marian Marienescu, l-a întîlnit cînd avea 79 de ani şi cînd cînta balade româneşti acopaniindu-se singur la vioară. La întrebarea lui Marian Marienescu, că de ce cîntă şi pentru cine cîntă, i-a răspuns aşa: Cînt pentru plăcerea mea, pentru bucuria "goştilor"(oaspeţi), şi pentru ca tineretul să ştie faptele de vitejie ale trecutului şi să nu le uite. Acestui tineret se adresa cîntăreţ al neamului Mîrcea Giuca, a cărui balade, cea mai mare parte, s-au adunat şi tipărit în volumul "Novăceştii".

Eu mă adresez tinerilor colegi ca să vadă cum s-a muncit şi în ce condiţii, pe vremea cînd trăiam epoca romantică a profesiunii, şi cînd eram purtat de entuziasmul tinereţii şi de bucuria că ceea ce făceam cei pentru care făceam, o primeau cu dragoste şi o apreciau.

Stimate cititor,

Ai multe probleme de rezolvat, şi cu slujba, şi cu familia, şi sarcini civile, şi poate greu îţi faci timpul ca să citeşti aceste însemnări. Eu însă zic, cum spune Minulescu, că: citeşte-le noaptea. Nu-ţi vor produce coşmaruri, ci poate că te vor îmbucura, şi "primeşte de bine", cum spun bănăţanii, aceste şiruri scoase din inimă, şi iartă de "proasta voroavă", cum ar zice cronicarul, dacă ar fi lucruri care să nu-ţi placă, fiindcă ele se adresează, fără să creadă că a reuşit, sufletului, buneivoinţe, înţelegerii şi posibilităţilor de iertare ale cititorului.

N-aş vrea să te amăgesc.

Rămîn al dumitale,

ILIE LUNCA

Mă numesc **Ilie Lunca** *şi sînt născut la 1/14 august 1914 în satul Ticvanul Mic. Încă de la început am avut necazuri cu numele. Întîi, în acte scria Ilia, aşa cum se numesc oamenii Ilie în părţile acelea. Probabil o influenţă slavă (sîrbească). De asemenea, port numele mamei, fiindcă fiind prea tînără nu s-a căsătorit la Ofiţerul Stării Civile de pe vremea aceea şi n-am căpătat numele tatălui, nume al mamei care l-am purtat şi-l voi purta toată viaţa.*

TICVANUL MIC. SATUL ŞI OAMENII LUI

Cînd m-am născut eu, satul era pe teritoriul notariatului cercual Cacova (astăzi Grădinari), comitatul Caraş-Severin, iar acuma se găseşte pe teritoriul Consiliului Popular al comunei Ticvanul Mare, judeţul Caraş-Severin.

Satul Ticvanul Mic se află în stînga Caraşului, după ce acesta iese dintre dealuri, pentru ca în aval să meargă numai pe cîmpie, trecînd din România în Iugoslavia unde se varsă în Dunăre. Înainte de a ieşi dintre dealuri, se găsesc nişte mici chei între locurile "sub coastă" în stînga şi "La pietrari" în dreapta: lungi de cîte un kilometru. Pe partea de sub coastă, Caraşul e alăturat unui drum săpat în stîncă îngust numai pentru un vehicol, al doilea trebuind să aştepte într-un întrînd trecerea celuilalt. Adîncimea apei trecea de 5-6 metri, o apă limpede şi ca toate apele limpezi, foarte periculoasă. Nimeni nu se scălda acolo şi nimeni n-avea curajul s-o treacă înot, cu lărgime de circa 15 metri.

Odată ieşit din această cheie, rîul intra în şes şi ajungea la punctul numit "La vad", de unde pleca un canal, existent şi în prezent, făcut de om, lat de circa zece metri şi adîncimea de 4-5 metri. Acest canal se chema "irugă" şi pe el erau instalate două mori de apă: Văloaga şi Cracoşa, zidite de localnici pentru uzul satelor. În urma unor neînţelegeri morile au fost vîndute unui neamţ care le-a luat pentru el şi pentru ginerele său şi le-a dotat, în afară de pietre şi cu valţuri. În prezent nu se mai folosesc, una fiind dărîmată, iar cealaltă golită de maşinărie. Iruga a rămas, însă este împotmolită pentru că n-o mai foloseşte nimeni, iar atunci cînd era folosită trebuia curăţată la 3-4 ani de nămolurile care se depuneau.

Din datele de care dispun, adunate de preotul Romulus Suciu şi de un funcţionar administrativ, Romulus Guţu, la care am ajuns cu ajutorul unui prieten din satul meu, reiese că după Pesty Frigyes-Krasso Varmegie Tortenete, pag.140-224, în anul 1277 satul se afla la vărsarea pîrîurilor Jitin şi Secaş în Caraş, amonte de acele chei şi făcea parte din comitatul Sumlyo, şi care pe vremea lui Vladislav al IV-lea avea case, o moară şi o biserică.

În anul 1342, Carol Robert de Anjou, pentru credinţa arătată de fraţii Mihai, Ioan şi Nicolae, fiii lui Tivanu, le-a dăruit locurile Vaja (Vuia) şi Potoc, pentru ca în anul 1350 ei să fie instalaţi ca proprietari legali, ca oameni ai regelui. Locurile Vuia se găsesc şi astăzi ca Dealul Vuii şi Valea Vuii pe hotarul comunei, iar Potoc este un pîriu care în parte străbate, în parte înconjură satul.

Moşia fraţilor se învecina în cîmp cu cnejii Bogdan şi Ştefan şi fraţii au avut apoi diverse judecăţi cu un cneaz Humfi (probabil din Balcani) care locuia la Ilidia, pentru ca apoi să plece în comitatul Carasova.

În 1378 se aminteşte Benedek Gheorghe, care ar fi avut 108 iobagi, moară şi o biserică de lemn, dar aşezate aval de cheile Carasului.

Probabil că din cauza inundaţiilor şi a altor motive necunoscute, locuitorii s-au mutat în dealurile din stînga Caraşului, şi ca o amintire a acestei situaţii se mai găsesc şi acum locurile zise Dealul Vuilor, Valea Satului şi Dealul Mieilor, dovadă că acestea se găseau în apropierea satului, fiindcă mieii întotdeauna se cresc pe lîngă sat şi viile se cultivă tot în jurul satului.

După bătălia de la Mohacs din 1526, cînd ungurii îşi pierd independenţa fiind zdrobiţi de sultanul Soliman Magnificul, şi unde moare regele Ladislau II Postumus, Ungaria se transformă în paşalîc. Banatul are şi el un paşalîc la Timişoara, dar regiunile din răsărit care prin bula lui Vladislav V din 1457 se conduceau după legile româneşti şi unde autoritatea slujbaşilor regali nu avea nici o putere, românii depinzînd indirect de regele Ungariei, districtele răsăritene, inclusiv satul meu, nu au fost anexate paşalîcului de la Timişoara, ci a fost dăruit voevozilor Transilvaniei care au respectat hotărîrile regelui Vladislav.

Numai Barcsai în 1617, cînd era ban al Caransebeşului şi Lugojului, pentru ca să poată obţine voievodatul Transilvaniei, cedează turcilor acest teritoriu.

Turcii, care nu erau mari amatori de dealuri şi munţi, n-au avut o deosebită înţelegere pentru problemele locale, lăsînd pe locuitori aşa cum i-a găsit şi încasîndu-şi diversele venituri. Dovada cea mai bună este că pe aceste teritorii, inclusiv în satul nostru, nu au fost "spahii" adică mari dregători turci, propietari de pămînt, ca mulţumire din partea sultanului pentru serviciile aduse.

Pînă în 1699 nu sîntem în posesia vreunui act referitor la mişcarea oamenilor, doar atîta că satul se găsea pe teritoriul administrativ al districtului Palanca sau Biserica Albă.

În conscripţia bisericească din 1699 satul se afla în proprietatea districtului Palanca Nouă şi avea 18 familii, iar conscripţia austriacă din 1717, cînd turcii dau Banatul austriecilor, satul se numea Klein Ticvani şi avea 120 de case. Harta Mercy din 1722 arată locuitori pe ambele părţi ale Caraşului, probabil pentru ambele sate Ticvanul Mare şi Ticvanul Mic. Între anii 1718 şi 1738, teritoriile au fost sub administraţie militară austriacă, cînd au avut loc o mulţime de revolte ale românilor din părţile răsăritene ale Banatului, în locul cărora vroia să se fixeze nemţi, pentru a garanta o mai mare siguranţă austriecilor înspre Orşova. Au urmat crime şi răzbunări atît din partea imperialilor cît şi din partea populaţiei care se opunea ca să fie scoasă din casele ei şi sărăcită.

După pacea de la Belgrad din 1738, cînd austriecii pierd Oltenia şi războiul cu turcii, iar curtea aulică a văzut că ceea ce au făcut militarii nu poate aduce o bună organizare a teritoriului, au trecut administraţia sub directa conducere a curţii aulice civile.

Deja începuse epoca iluminismului care a ajuns la maximum pe timpul Mariei Tereza (al cărei soţ, Francisc de Lorena, venit cu ideile Apusului, a influenţat şi domnia lui Iosif II). Curtea imperială, în dorinţa de a face din Banat un teritoriu pe care să-l poată exploata în folosul imperiului, a adus două inovaţii şi anume: împărţirea pămîntului se făcea în raport cu puterea economică a familiei (animale de muncă şi braţe de muncă), iar şcolile

se făceau pentru ca cetăţenii să devină credincioşi împăratului şi să poată da randament superior culturii pămîntului.

Nu insistăm asupra acestor probleme, ele putîndu-se citi în cărţile care se ocupă de contribuţii la istoria învăţămîntului din Banat pînă în 1800.

•••

Satul, pe vremea cînd eram eu copil, aşa cum rezultă din evidenţele sus arătate, avea suprafaţa de 1735 hectare, din care arabile 782, fineţe 95, păşuni 577, vii 21, livezi de pomi 86, păduri 46, neproductiv 56 şi vatra satului 72, toate calculate în hectare. În anul 1860 s-a făcut delimitarea dintre cele două sate T. Mare şi T. Mic cu care ocazie cei din T. Mare au căpătat 250 de hectare din Lunca Caraşului. Se povesteşte că s-ar fi dat o iapă frumoasă celui care a făcut delimitarea.

Hotarul are trei forme de relief: riveran cu Caraşul şi cu Iruga sînt aşa zisele zăvoaie, lunci şi rîturi, apoi urmează părţile mai ridicate şi dealurile. În părţile vecine cu Caraşul se cultiva porumb, alături de Iruga erau grădini udate din apa rîului, precum şi locuri pentru fineţe. Rar se cultiva grîu. În părţile mai ridicate se cultiva grîul, orzul, ovăzul şi fînul pentru vite. Aceste locuri trebuiau întotdeauna bine îngrăşate, spre deosebire de partea de pe vale care erau mai puţin pretenţioase. A treia parte a satului, pe dealuri, era ocupată cu pruni (subdealuri) apoi cu păduri (vestita pădure Dăvida), iar pe dealurile de sus erau terenuri întinse pentru păşunatul oilor.

Pentru hotar am să arăt cîteva nume rămase din moşi strămoşi şi perpetuate din generaţie în generaţie:

Văi sau ogaşe şi pîrîuri: Ogaşul Bochi, Valea Stupilor, Ogaşul Guţului, Cicleana, Valea Satului, Ogaşul Vuii, Ogaşul Lung, Faţa Potocului, Valea Mieilor. Toate se revărsau în Irugă, afară de Cicleana care trecea peste Irugă pe un pod betonat şi se ducea în Caraş ca să nu împotmolească Iruga.

Cîteva dealuri: Dealul Bochii, Dealul Viilor, Puricoanea, Albicioanea, Dealul Guţului(unde era un ştiubei-izvor al ielelor şi unde, dacă beai apă, trebuia să laşi o scamă din îmbrăcăminte ca mulţumire ielelor), Dealul Mărganului, Dealul Vuii, Piciorul Fetei, Faţa Ocolului, Dealul Viilor şi al Mieilor, Dîmbul Ţicleni, Dealul Stupilor.

În privinţa ţarinilor cultivate, amintim următoarele tarlale: Zăvoiul de Sus, Zăvoiul de Jos, Podul Mare, Moara Cibi, Voievişa, Rogoaza, Lunca Mare , Lunca Mică, Rîtul Mic, Rîtul Mare, Perişul, Dîmbul, Drumul Petrivăţului, Dealul Frăţilă, Dealul Udronilor, Drumul Oraviţei, Blata, Marginea, Giuri, Ogaşul Potoacelor ş.a.

•••

Populaţia şi viaţa satului. Din datele pe care le am la-ndemînă, Suciu-Guţu, reiese că în anul 1837, după conscripţia austriacă, erau 773 de bărbaţi şi 675 de femei, adică total 1448 de suflete. În 1845 erau 260 de familii, pentru ca în 1900 să fie 1770 de suflete. În 1930 erau 1000 de suflete, iar în 1970, 709 suflete, adică populaţia în scădere (a se vedea caracteristica demografică a Banatului). În privinţa caselor, în 1900 erau 354 de case, iar în 1970 229 de case, din care 205 locuite, şi 24 nelocuite; se mai semnalau 127 de case demolate, iar dintre cele existente, 55 erau noi.

Satul era sat de români, pînă în război fiind şi trei prăvălii, dintre care două evreieşti şi una nemţească, prăvălii care după 1918 au fost părăsite şi luate de români. Mai era o familie de ţigani, oameni muncitori şi cinstiţi, care trăiau în mijlocul sătenilor onorabil.

Să amintim cîteva nume de familii.

Între 1716 şi 1800 în evidenţele bisericeşti şi administrative se amintesc familiile: Borca, Sora, Nana, Azap, Crăciun, Mangea, Blagoe, Novac, Truică, Cincu, Sîrbu, Ciută, Popa, Cicea, Ilona, Florea, Toma, Cocu, Anghel,

Radu, Roşu, Lepa, Begu, Piciş, Liută, Negrea, Guţu, Epure, Lazăr, Cioc, Stoia, Boca, Găita, Mera, Stîngu, Voinea, Brînduşa, Cătana, Mărgan, Roi, Milovan, Sorca, Vîrca, Bălan, Ţîrboane, Visoane, Soga, Luca, Martinoţi, Bugărin, Jurca, Stanimir, Maxim.

După 1800 mai apar: Danciu, Boroancă, Văleanu, Murgu, Urgei, Sîrmu, Drăgoi, Nedici, Drăgan, Beloia, Stanciu, Topală, Cincu, Lăzurică, Ştirbu, Coteţ, Drăghicescu, Bucală, Stolojan.

Aceste nume au rămas cele mai multe şi pe vremea copilăriei mele, deşi unele dintre ele nu se mai pomenesc acum.

Trecînd la organizarea satului, să spunem că în mijlocul lui se găsea o piaţă mare , numită La Cruce, piaţă de unde plecau în patru direcţii străzi mari, largi, plantate cu tei, ulmi, duzi, pentru umbră şi frumuseţe: una mergea către Oraviţa şi Greoni, alta înspre Agadici şi cimitirul satului, alta - cea mai populată - mergea către Cacova (unde era notariatul), apoi o cotea înspre Ticvanul Mare, Reşiţa şi Jitin, iar a patra, cea mai scurtă, mergea înspre biserica unită şi înspre fostul sat, coborît mai în jos. Am zis că această piaţă se chema La Cruce, fiindcă în mijlocul ei a fost ridicată o cruce de granit, mare, care după 1926 a fost mutată la cimitir şi înlocuită cu un monument al eroilor din primul război mondial, făcut din marmură, monument inaugurat în prezenţa autorităţilor militare de la Oraviţa şi făcut prin strădania mobilizatoare a preotului Romulus Suciu, cu cheltuiala obştei săteşti. Acolo era locul unde se făceau horele duminica şi în sărbători. Cum avea loc o horă? Horele se împărţeau în două părţi, cînd ieşea o fată sau un băiat la prima horă, şi altele cînd jucau alţii mai în vîrstă.

Cînd se prindeau în horă o fată sau un băiat care ieşeau prima oară în joc, se proceda în felul următor: fata era însoţită de un tînăr, rudă apropiată, iar dacă era băiat de o fată tot din neamul lui. Ei jucau în fruntea horii. În coada horei juca unul din unchii lor sau o mătuşe, acela care purta de grijă angajării lăutarilor şi a desfăşurării horei. Muzicanţii care cîntau pentru asemenea tineri mergeau alături de ei cît ţinea hora, hora socotindu-se la două ocoluri. Perechea de unchi mai bătrîni era aceea cu care trebuia să ia contact amatorii de căsătorie şi care făceau legătura între familia tinerilor, după care , în caz de acceptare, se trimiteau peţitori. Nu se cunoştea expresia "peţitori", ci "căpară"(a căpărî înseamnă a arvuni), probabil vechi sistem rămas de cînd fetele se cumpărau. Se mai întîmplau şi furturi de fete, dar mai rar. Dacă se ajungea la învoială, adică familiile erau mulţumite, se trecea la nuntă.

Aici să amintim puţin despre tarafurile de lăutaşi (lăutari) sau scripcari populari. În secolul al XVII-lea se aminteşte de unul Teodor Ciripic. Au mai fost şi tarafuri din afara satului, exemplu din Ticvanul Mare, Pavel Treicu la clarinet şi Ghiţă violonist. Din Greoni, Ghiţă Florea la vioară şi Păun Laia la clarinet. Din comuna Rachitova, Ion Imbri la clarinet, care era şi meşter de făcut fluiere, iar din Agadici, Pavel Giugea la vioară.

Şi de la noi s-a ridicat din sat, din copiii familiei de ţigani numită Constantin, unul Istvan (Ştefan), primaş, adică violonist, cu un frate şi cu un copil care cîntau la contra, adică vioara doi, uşurînd astfel angajarea lor. Nu pot să uit că aveau şi o soră, Ierji, frumoasă, voinică şi bună cîntăreaţă, care păcat că n-a ajuns nimic pînă la urmă, pentru că n-a avut posibilităţi. Atît Ştefan cît şi Ierji au murit de tuberculoză, satul petrecîndu-i cu jale pe ultimul lor drum.

Acum să vorbim puţin de o horă a celor ce nu erau începători. Lăutarii erau angajaţi fie de către flăcăii mai copţi, fie de către tineri însuraţi. Acum nu mai mergeau alături de horă, ci stăteau în mijlocul ei cîntînd acolo. După ce se înserа, se termina cu hora şi tinerii mai jucau sîrba, brîul pe loc şi alte jocuri mai domoale, după care plecau către casă, fetele cu băieţii. Bătrînii, care erau şi ei văzători la horă, plecau mai devreme, să îngrijească de animale - femeile de porci şi de găini şi să mulgă vacile, iar bărbaţii - de cai, de boi, de căruţe pentru a doua zi, etc.

Alte străzi. În afară de stăzile principale amintite mai sus, mai notăm:

(nu se numeau străzi, ci uliţi) Uliţa Bălăneştilor, a Giuconilor, Voineştilor, Rogoaza, Vîrca, Boca, Pirişului, către Islaz, către Potoc, către Morminţi etc.

Ceva despre case. Casele erau făcute din piatră, rar din cărămidă, acoperite pe vremea mea cu ţiglă, fie solzi, fie de Marsilia, cu şarpantă de lemn, pentru că aceste materiale erau la îndemîna oamenilor. Dacă pînă în primul război mondial casele erau mai mici, compuse din trei camere, una la drum, de locuit, una în fund - camera bună,iar la mijloc era vatra şi cu un coş care ieşea din casă, unde se făcea mîncarea pentru oameni şi pentru vite, iar după tăiatul porcilor, se afumau cîrnaţii şi slănina.

După primul război mondial au început să se facă case aşa-zis monumentale, înalte, din piatră, cu ferestre şi uşi mari, cu coridor bine luminat, cu duşumele de scîndură pe jos, dar sus tot cu grinzi. În fundul curţii erau grajdurile, care aveau uşă înspre curte, pentru animale trăgătoare, şi una înspre grădină pentru curăţenie. Tot în grădină se găseau şi adăposturile pentru cei 2-3 porci maximum, jertfiţi de Crăciun. Găinile dormeau prin pomi, iar porumbeii - sub streaşina caselor şi a grajdurilor. Iepurii în grajduri. În grădină se adăposteau fînurile şi cocenii la unii fînarele fiind acoperite. Tot acolo se depozitau lemne pentru iernat şi eventualii pomi roditori care mai erau pe lîngă casă. Mai toate casele aveau şi un W.C.

Despre alimentaţie. Am spus mai sus că alimentaţia cu pîine nu putea satisface toate nevoile satului, întrebuinţînd şi mămăliga şi mălaiul (un fel de pîine din făină de porumb). Nu se făcea pîine din făină de orz sau de ovăz. Oaia era animalul de bază în alimentaţia locuitorilor: brînză, caş, zară, urdă, apoi carnea folosită în diferite preparate - tocană, fripturi, iar la sărbători, ca miel haiducesc (în jăratec). O mîncare care încînta pe oameni toamna (inclusiv pe mine) era aşa-zisa zana. Ce era zana? O oaie bătrînă, toamna, grasă, cum sînt toate oile toamna, sacrificată, jupuită, curăţată, fără cap, fără picioare, fără conţinut, numai carne curată. Se tăia în bucăţi şi se fierbea în cazanul de ţuică (gol). Se fierbea toată noaptea, pînă cînd carnea se dezlipea de os şi rămînea o zeamă maronie. Mîncată cu mămăligă, era o delicateţe pe care cel ce o gusta n-o uita niciodată.

Referitor la porci, ei se tăiau cîte unul-doi, rar trei de gospodărie, în jur la 150 de kilograme de sărbătorile Crăciunului (20 decembrie - la Ignat) şi, în afară de preparatele proaspete, tobă, sînge rece, etc, se conserva slănina şi şuncile. După ce se saramurau slănina şi şuncile se puneau la afumat, împreună cu cîrnaţii. După afumat, toate se duceau într-o cămară (clet) unde se atîrnau.

Cîrnaţii se tăiau în bucăţi, şuncile la fel, şi se puneau într-o putină de lemn în untură topită deja anterior şi se consumau în vara următoare.

În afară de locuinţă şi de grajduri, în gospodărie mai exista o cameră mare în care se depozitau făina, sacii cu grîu, şubele vara, putinile cu brînză goale sau pline, şi asta se numea buzana. De asemenea era un şopru mare unde erau căzile în care fermentau prunele.

În sat veneau diverşi căruţaşi care aduceau: oale şi ulcele, pe care le vindeau contra grîu sau porumb boabe, cireşe primăvara care se vindeau tot prin metoda trocului, iar înspre toamnă, cîrşovenii, un fel de neam slav, locuind în sate de lîngă Reşiţa, veneau cu mere pentru iarnă, vîndute tot prin sistemul trocului.

Despre cum se îmbrăcau oamenii. Poate că fiind şi mic şi sărăcăcios, satul nu a reuşit să-şi înjghebe ceva care să rămînă pentru vecie. Vara, oamenii umblau în cămaşă lungă şi izmene lungi, la Cruce dacă mergeau aveau nişte papuci în picioare, iar la lucru - opinci uşoare. Pieptul şi-l ocroteau cu o vestă numită clintuş, făcută dintr-un postav de lînă. Iarna, erau îmbrăcaţi în cioareci de lînă, tot cu un clintuţ, în picioare cu opinci, mai tîrziu cu bocanci, dar niciodată cu cizme. Deasupra îşi acopereau corpul cu un

iangăr făcut din stofă de aba de obicei bleumarin sau în sărbători se îmbrăcau în cojoace cu şinior, asemănătoare cu cele gorjeneşti. Femeile vara aveau poale din pînză de bumbac amestecată cu cînepă, în picioare încălţări din piele, deasupra ciupag şi la poale cătrinţă. Pe cap aveau o maramă - într-un timp erau la modă aşa-zise maramele turceşti, iar bărbaţii iarna purtau căciuli de la mieii lor, şi vara pălării.

Am spus, cojoacele erau făcute de meşteri. Abaua din care se făceau cioarecii sau iţarii erau ţesute de femei în timpul iernii, aşa cum erau ţesute şi pînzele ce compuneau cămăşile, poalele şi ciupagele. Treaba asta se termina cam prin luna martie. După ce era terminată abaua sau pînza, se făcea sul şi veneau din comuna Gîrlişte meşteri care le dădeau la văioagă, un fel de piuă, după care le întorceau în sat şi puteau fi confecţionate. Era vorba în sat:"Pune pînza cînd se pune, n-o pune s-o ţeşi cu prune", adică să ajungi cu ţesutul ei pînă vara. Pe măsură ce lumea a luat contact cu civilizaţia, părţi din port s-au mai părăsit, iar opincile şi-au împuţinat întrebuinţarea, folosindu-se numai la muncile cîmpului.

Cînd eram copil, toată familia mînca în camera din mijloc, unde era coşul pentru afumat şi pentru pregătit mîncarea. Stăteam în jurul unei mese mici rotunde, pe scaune mici cu trei picioare, mîncînd toţi dintr-un blid mare şi cu linguri de lemn. Pe măsură ce au apărut maşinile de gătit, coşul s-a desfiinţat şi s-a început să se mănînce la masa mare.

Deşi aveam în apropiere un rîu , nu erau pescari în comună. La 3-4 ani cînd se curăţa Iruga, se oprea apa şi se îndruma spre Caraş. Iruga seca, dar nu toată, fiindcă avea adînciturі. Atunci, cei care scoteau nămolul din Irugă pescuiau cu coşuri, prinzînd peşte, raci şi uneori şerpi. Ne mai venea peşte primăvara, în Postul Paştelui, adus de la Dunăre, crapi sărăţi şi care se mîncau în post. Toamna cei cu prăvălii aduceau heringi, foarte căutate.

Tîrguri. Satul mergea la două tîrguri, la Oraviţa şi la Cacova. Ca să mergi la Oraviţa, trebuia să dispui de căruţă distanţă de 10 kilometri, pe cînd la Cacova mergeai pe o cărare de circa 2 kilometri şi jumătate. Erau tîrguri săptămînale, miercurea la Cacova, sîmbăta la Oraviţa, şi în fiecare dintre ele, unu pe trimestru, aşa-zise tîrguri mari.

Acolo ţăranii îşi valorificau vînzînd sau cumpărînd animale şi bucate, femeile - pînzeturi, şi copiii - dulciuri sau fructe, pepeni. Cînd eram tînăr, dacă mergeai la tîrg, trebuia să aduci fetelor aşa-zisul "puiul tîrgului", adică o lingură de lemn, nişte turte de miere, nişte mingi cu elastic sau alte jucării, cu care fetele se mîndreau că le-au adus respectivul băiat. Intrările în tîrguri se făceau cu taxă, şi se găseau acolo şi satre pentru mîncare, pentru băutură şi cu muzicanţi.

Şezători. Iarna, femeile, după cum am văzut mai sus, ţeseau în război aba pentru cioareci şi pînză pentru fuste şi ciupage, lucruri care se făceau în gospodărie, iar femeile nu puteau părăsi războiul din casă pentru a merge la şezători. Cele tinere erau la sălaşe cu bărbaţii şi lucrau la "împiestritul" (brodatul) hainelor pentru sărbătorile de primăvară. Seara, întrucît sălaşele erau grupate cîte 4-5 în jur, tinerii - bărbaţi şi femei - plecau la vecini unde se făceau un fel de şezători, tinerele femei lucrînd la gherghef, iar bărbaţii jucînd cărţi, citind ziare, mai citind poveşti ale lui Gheorghe Cătană sau cele din tipografie de la Braşov sau Sibiu. Se mînca porumb fiert sau diverse plăcinte, se cînta. Seara, tîrziu, fiecare se întorcea la sălaşul lui.

Alte petreceri. La Cruce erau şi două prăvălii care aveau două compartimente: una cu băcănia şi alta un fel de cîrciumă ocupată mai ales duminica cu bere, fiindcă nu se bea vin, iar ţuică avea toată lumea. În curtea acestor prăvălii erau amenajate popicării, unde se juca pe echipe. Se plătea uzufructul instalaţiei către cîrciumar, cîţiva bani pentru băiatul care ridica popicele şi cei care pierdeau plăteau consumul celorlalţi. Dacă vreunul dobora

nouă popice odată, trebuia să plătească un rînd de bere la întregul efectiv al echipelor. Numele respectivului era înscris pe pereţii şopronului unde stăteau băutorii, ca să rămînă amintire pentru isprava lui.

Colindatul. În general nu se făceau colinde, socotind, după mentalitatea bănăţenilor, că nu trebuia să mergi să cerşeşti pe la casele oamenilor, iar care făceau asta, în special copilaşii mai tineri, primeau daruri colaci împletiţi, cîrnaţi de porc, nuci , mere şi dulciuri. Se cîntau colindele obişnuite care se învăţau şi la biserică.

Zăpostitul, adică lăsata secului cea mare, avea un obicei foarte interesant şi anume: marţea după zăpostit era socotită şi numită ziua "beigilor", cu care ocazie se fierbeau toate ustensilele de bucătărie în leşie de cenuşe, mesele etc. pentru ca să dispară unsoarea şi să se intre în postul propriu-zis.

Şuraleşa era o colindă a fetelor la Anul Nou, cînd fetele veneau în casa neamurilor şi a vecinilor împrăştiind boabe de grîu pentru belşug şi cîntau: *"Şuraleşa-margareşa, sîtă rară ieşi afară, sîtă deasă întră-n casă, spic de grîu pînă-n brîu, spic cu rod pînă-n pod"*, primind de la cei vizitaţi diverse daruri pentru urări.

Adusul lemnelor din pădure (Dăvida) sau din lemne care creşteau pe locurile cu pruni, ori chiar pruni bătrîni şi scoşi din producţie, avea loc toamna pentru aprovizionare, cînd se aducea şi pentru şcoală şi cadou la învăţător, în special din partea celor care aveau copii.

Alte munci Am uitat să vorbim despre capre, deşi avînd în vedere că satul era profilat pe creşterea oilor, numai cei de la margine înspre deal şi care erau aproape de aşa-zisele "nive", locuri pline de arboreţi atît de iubite de capre, ăştia mai aveau capre. Monta o făceau ţapii cumpăraţi în tovărăşie. Nu se mînca în sat carne de capre decît de către cei care aveau. Aceştia îşi pregăteau şi brînză de capră şi alte preparate lactate.

În tarlalele de porumb pe lîngă lături se cultivau floarea-soarelui din care se scoteau boabele şi se prelucrau la oloiniţă, uleiul din ele avînd numele de zăicin (nume turcesc). Tot în tarlalele de porumb se cultivau şi dovleci care aveau nişte dimensiuni respectabile, grei de cîte zece-douăsprezece kilograme, întrebuinţaţi iarna în hrana cailor şi toamna se fierbeau pentru îngrăşatul porcilor. Şi din seminţele lor se prepara zăicin, de foarte bună calitate, mult superior celui de floarea-soarelui. Turtele rezultate din prelucrarea la oloiniţă a seminţelor de floarea soarelui şi seminţelor de dovleac (curcubete) se dădeau la hrana oilor iarna în special în timpul fătărilor, fiind socotit un aliment de calitate deosebită.

O să vorbim puţin despre aşa-zisele scaune de măcelărie. Sîmbăta după masă, în timpul verii şi mai ales înspre toamnă, cîte doi-trei oameni, un fel de măcelari, vindeau amatorilor carne de oaie provenită din oile mai bătrîne şi mai grase, cum se întîmplă toamna. Controlul sanitar al acestor animale, înainte şi după tăiere, se făcea de către cantorul bisericesc care, pentru acest scop, a urmat cursuri la Oraviţa. Cum se proceda? Oaia care trebuia să fie sacrificată se punea la post de vineri pentru ca să i se dea cărnii un aspect mai estetic, iar cantorul, care venea după masă de la cîmp ca să pregătească biserica pentru a doua zi, se prezenta la cei care vor tăia oi şi făcea proba sănătăţii oilor dîndu-i să mănînce o mînă de fîn. Dacă oaia mînca, se considera sănătoasă. După sacrificare controlau ficatul; dacă era cu gălbează îl eliminau şi mai controlau şi splina ca să aibă aspectul ei binecunoscut de animal sănătos. Cu aceasta operaţia era gata şi cantorul primea un kilogram de carne. Care a fost logica acestui sistem? Logica a fost foarte simplă. Mai întîi sîmbătă după masă cantorul venea de la cîmp să pregătească biserica şi, fiind mai aproape de biserică, se credea că n-ar fi înclinaţi să

facă nedreptăţi sau să dea în consumaţie carne insalubră.

Cine conducea satul. Satul fiind mic, nu avea administraţie proprie şi era cuprins în teritoriul notariatului cercual Cacova şi în prezent Ticvanul Mare. Eu am să vorbesc numai de timpul cînd făcea parte din notariatul Cacova, timp care s-a prelungit şi după Unire, pînă prin 1924-1925.

La Cacova la notariat se găseau toate arhivele cu naşteri, nunţi şi decese, dosare din vremuri trecute, casierul comunal, în fruntea tuturor fiind notarul. Notarii erau oameni bine pregătiţi pe vremea aceea, avînd cel puţin absolvenţa liceului şi un curs administrativ, iar în comunele mai bogate fiind şi licenţiaţi în drept.

În sat notarul venea o dată sau de două ori pe săptămînă, lucrînd în Casa Primăriei, care pe vremea copilăriei mele se chema "Comandă", nume rămas de pe vremea regimentelor cezaro-crăiesti, iliro-bănăţene de la Biserica Albă, locul unde, după fiecare duminică se primeau poruncile administraţiei militare. Înainte de actuala primărie era o primărie mai veche, mică, cu două camere, aşezată la un colţ al curţii bisericeşti, care a mai ţinut cîtăva vreme după război şi odată a dispărut. Dar Primăria-Comandă era o casă mare, înaltă, din piatră, cu două camere mari, bine luminate, într-o cameră lucrînd notarul cînd venea în sat, unde se ţineau şedinţele comitetului comunal,şi o cameră mai mare unde aşteptau oamenii veniţi cu treburi. Mai era o cameră mică pentru cei prinşi cu diferite delicte mici. Notarul rezolva problemele curente pentru care veneau oamenii sau lua notiţe să le rezolve la Notariat dacă nu putea s-o facă pe loc.

Notarul făcea şi procesele verbale ale consiliului sătesc: "antistia" (nume venit probabil fie de la francezi "en tête", prin intermediul austrieci lor, fie de la italieni "testa", tot prin intermediul austriecilor). Ea se compunea din 12 oameni, dintre care 5 cu venituri mai mari şi 7 cu venituri mai mici. În fruntea antistiei era chinezul mare (urme ale vechilor organizaţii valahe) care era ales de antistie şi recunoscut de organele judeţene, în timp ce notarul era numit direct de către prefect. Chinezul, mai zis şi chinezul mare - cum ar fi azi primarul - era capul satului şi iniţiatorul tuturor problemelor care ţineau de gospodărirea satului: drumuri, poduri, întreţinerea şcolii, pădurile, fîntînile etc. şi era ajutat de chinezul mic - un om mai tînăr care trebuia să rezolve problemele date de chinezul mare care, în general, era un om mai în vîrstă. Toate aceste sarcini trebuiau să fie aprobate de către antistia comunală.

Tot în administraţia satului se găseau cumeţii (de la "comites") - oameni de încredere, mai în vîrstă, de o cinste deosebită, care evaluau pagubele produse pe teritoriu, păşunatul oilor pe loturi străine, tăiatul stogurilor, stricatul gardurilor, fîntînilor şi alte răutăţi. Chinezul nu putea să dea o pedeapsă fără avizul lor, care hotărau cel puţin în doi, niciodată unul singur. Străjerie (străjeri) erau paznici la primărie de zi şi de noapte, care ziua făceau şi oficiul de toboşari. Pe cîmp păzeau hotarul patru oameni numiţi soboş, adică paznici de vecinătate. Ei sesizau pagubele care se produceau în cîmp şi aveau o parte din gloabă (preţul pagubei). Toţi soboşii şi străjerii erau plătiţi de către comună, iar cumeţii lucrau fără plată, fiind oameni onoraţi de obşte.

Înainte de a veni notarul în sat se bătea toba şi se anunţa că toţi care au nevoie cu domnul notar (notarăş) să vină mîine la ora 10 la comandă şi care datorau ceva să aducă banii ca să n-aibă necazuri la taxele datorate. Osman era un lungan care bătea toba cu deosebită artă, întodeauna pe la răscruce şi cu amatori care le plăcea să-l asculte cum o bate. Primăria avea un balcon la intrare de unde vorbeau poporului candidaţii de deputaţi.

Notarul şi chinezul mare făceau şi anumite judecăţi pentru delicte uşoare, pedepsindu-i pe oameni în special să care pietriş de la Caraş pentru înfrumuseţarea străzilor.

Avînd în vedere că satul era aproape de Caraş, în fiecare toamnă se aduna pietriş din Caraş şi se punea pe drumuri ca să repare eventualele gropi,

iar pe lîngă case se punea nisip mai mărişor, aşa că în întregul sat nu se pomenea să fie noroi. Dar cum satul era pe coastă se asigura şi o scurgere bună a apei.

Oi, porci, găini, gîşte, porumbei şi iepuri. Sursele principale erau creşterea oilor şi cultivarea prunilor. Oile care se creşteau erau de rasă ţurcană, varietate de deal, şi care erau îmbunătăţite cu oile ţurcane de cîmpie - aşa zisă oaia raţca (probabil că erau cele mai multe sîrbeşti, pentru că ungurii numeau pe sîrbi în derîdere raţ, cum ne spuneau nouă olah).

Oile aduceau gospodarilor venituri întîi în urma vinderii lor pentru sacrificare cînd îmbătrîneau, apoi vinderea lînei(ceea ce nu era necesar în gospodărie), vinderea mieilor pentru sacrificare, după ce se reţineau cei pentru prăsilă, după care venea vinderea brînzei rezultată din laptele de oaie, a pielicelelor pentru căciuli şi a pieilor pentru cojoace şi şube. Berbecii necesari îmbunătăţirii oilor mici pentru ca să ridice greutatea şi să îmbunătăţească cantitatea de lapte, se procurau din tîrgul de la Cacova, din satele de cîmpie. Erau nişte oi cu coarne ţepoase şi mai grele ca ale localnicilor. Monta se făcea, datorită climatului plăcut, începînd din august pentru ca în luna decembrie, oile să fete: mieii înţărcaţi se vindeau pentru carne, oile se mulgeau şi se prepara vestita brînză telemea de primăvară, dusă în Reşiţa unde avea căutare. Brînza nu se prepara la stînă, ci laptele se transporta în sat, fie cu cobiliţa, fie cu măgarii, pe samare care aveau în părţi două bidoane speciale. Pe vremea aceea nu se amesteca cu laptele de vacă. Pieile erau fie folosite în gospodărie pentru şube şi cojoace, fie vîndute la cojocarii tîrgului. Pielicelele se întrebuinţau în gospodărie, fie că se vindeau la meşteri argăsitori şi căciulari, pentru căciuli, de obicei de culoare neagră. Lîna se recolta în cantitate mică, în jur de 2 kg., făcea parte din grupa lînei numită grosieră, adică de calitate inferioară, se întrebuinţa în gopodărie sau se vindea în tîrg.

În privinţa adăpostirii oilor, foarte puţini gospodari le ţineau în sat. Cei mai mulţi, avînd între 50 şi 80 de oi, le ţineau la sălaşe. Aceste sălaşe erau făcute fie pe cîmp, fie în jurul satului, fie cele mai multe riverane cu drumul care ducea la Reşiţa. Un sălaş era înconjurat de teren arabil, plantat cu pomi, unde se mai cultiva şi vie. Sălaşul avea formă patrulateră, cu marginile lungi anterior şi posterior intrării în curte şi cu laturile scurte laterale. Era făcut din piatră ca fundaţie, iar deasupra fundaţiei, mai rar în piatră, cel mai adesea din bîrne de lemn ori garduri sau cărămidă şi acoperit cu şindrilă sau ţiglă. Pe latura în care se intra în curtea sălaşului, printr-o uşă destul de încăpătoare, se ajungea în curtea mare a sălaşului unde în iernile geroase se făcea furajarea oilor, iar pe vremea cu temperatură mai blîndă alimentarea se făcea afară, în terenul adiacent. Latura stîngă a sălaşului era ocupată de locuinţa personalului, adică a familiei care se îngrijea de oi, iar latura din fund (din spate) constituia aşa-zisul staul şi o anexă micuţă numită mielar. Cealaltă latură, din dreapta, era făcută din zid sau din gard ori avea grajd pentru animale mai mari care se aduceau în timpul iernii la sălaş. În mielar stăteau mieii pînă la înţărcare şi de la două săptămîni erau alimentaţi cu uruială de porumb şi de ovăz şi cu otavă. Adăpatul se făcea în timpul iernii dintr-o fîntînă aflată pe teritoriul adiacent sălaşului, iar în zilele mai călduroase şi fără zăpadă oile se trimiteau la păşune şi se adăpau prin pîrîiele întîlnite. În general, oile stăteau tot timpul la sălaş, vara şi iarna, păscînd atît pe dealurile golaşe de care am vorbit mai înainte, cît şi pe pămînturile limitrofe, după ridicarea recoltelor.

Unii gospodari duceau vara oile la cîmp în special pentru îngrăşatul pămîntului. Această mică transhumanţă organiza un adăpost pentru păstor şi strungă pentru oi, strungă care la circa două săptămîni se muta în altă parte pentru îngrăşarea pămîntului. Un bun gospodar mai înstărit avea între 50 şi 60 de oi, iar cei mai puţin înstăriţi şi care nu aveau nici sălaşe, nu treceau de 10-15 oi. La sălaşe mai tot timpul trăiau cei mai tineri din familie,

care sîmbăta şi duminica veneau în sat, înlocuiţi de socrii, iar ei mergeau la diverse petreceri sau la instructaj pentru coruri sau teatrele ce se făceau în timpul iernii.

Trecînd la animalele din gospodărie, altele decît oile, caii şi boii erau animale de tracţiune. Nu se creşteau în sat mînji, caii fiind cumpăraţi în tîrguri, învăţaţi la muncă. Şi numărul vacilor fătătoare era mic, toate nevoile fiind acoperite de un singur taur pentru care îngrijitorul primea de la comună cîteva iugăre de pămînt pentru hrană şi executarea montei. Cam pe la 7-8 ani boii se dădeau la îngrăşat, exportîndu-se prin tîrgul de la Cacova, sau prin asociaţia exportatorilor din Banat. Prin anii 1928-1929, era în Cacova un angrosist care cumpăra boi pentru export şi-i trimitea la Viena sau Veneţia; îl chema Ţăranu. El avea obiceiul că dădea o hîrtie de mînă proprietarului care peste o săptămînă primea banii. Odată, la Viena, întregul transport a fost găsit bolnav de febră aftoasă, animalele arse şi el falimentar. Ţăranii l-au dat în judecată fără să reuşească să primească nici un ban, omul fiind găsit fără vină, iară păgubaşii rămaşi fără bani. Acesta se datora lipsei unei asistenţe veterinare calificate, care trebuia să cunoască situaţia şi să nu expedieze animalele bolnave la export.

Porcii. Nu erau scroafe fătătoare în sat, nici vieri. Oamenii îşi cumpărau purcei pentru îngrăşat, două-trei capete de gospodărie, pe care îi îngrăşau pentru Crăciun, cînd îi tăiau şi în primăvară luau alţii.

Se creşteau păsări, în special găini şi gîşte. Nefiind bălţi, raţe erau puţine, dar mai fiecare gospodărie avea golumbărie pentru consum şi prin grajduri se creşteau iepuri de casă, tot pentru consum.

Prunii. Întregul islaz era plantat cu pruni şi păscut de oi pînă cînd prunele intrau în pîrgă, cînd oile erau scoase afară pînă după terminarea culesului.

Nu erau prune de o varietate deosebită, ci cele două variante naţionale, de vară şi de toamnă, din care se prepara ţuică (răchie) şi toamna se mai prepara marmeladă. Culesul prunilor era o muncă ce interesa întreaga familie şi se făcea de obicei cu ajutorul neamurilor sau a vecinilor pentru ca să se termine rapid. Prunele erau duse în sat, puse în căzi de 500-600 litri capacitate, unde fermentau de prin luna august pînă la începutul lui octombrie, cînd începea fiertul ţuicii. Fiertul ţuicii era o acţiune permanentă, ziua şi noaptea, cazanele de aramă nu se răceau niciodată, şi era întovărăşită noptea de poveşti şi de fript porumb. Ţuica nu trecea de 32 de grade, iar cei care o vroiau mai tare luau primii doi litri de ţuică de peste 42 de grade , numită "fruncea".Pe drumul pe care se mergea la Reşiţa şi unde erau cele mai multe livezi de prune, toamna la cules se lăsau prune în pruni pentru "puştanii" care veneau la Jitin după lemne pentru iarnă şi cărora le lăsau fructe ca să mănînce. De asemenea, pe tot traseul acestui drum către Reşiţa, erau, din loc în loc, fie fîntîni, fie izvoare, tot pentru drumeţi.

Ţuica se valorifica prin negustorii engrosişti de băuturi alcoolice şi asta mai ales în lunile dinspre primăvară.

Toamna se mai prepara şi marmeladă-magiun sau cum i se spunea - "truşie", care se păstra în timpul iernii în putini de lemn. Iosif Vulcan povesteşte că în drumurile lui prin judeţul Caraş cea mai bună marmeladă de prune a mîncat-o în Ticvanul Mare.

Grîul, porumbul şi cartoful. Acestea nu aduceau venituri, ci, în general, erau folositoare pentru întreţinerea familiilor: grîu, porumb, orz, ovăz, grădinărit. Să căutăm să le descriem pe fiecare.

Grîul. Cum am spus mai sus, se cultiva puţin pe zăvoaie, acestea fiind rezervate porumbului, şi se cultiva în părţile mai ridicate, unde se făceau îngrăşări fie cu tîrlitul, fie cu bălegar de grajd, fie prin culturi succesive de trifoi. Treieratul era o mare sărbătoare pentru toţi locuitorii, fiindcă el asigura una dintre cele mai nobile nevoi ale omului - pîinea. Eu am prins în copilărie şi treieratul cu animalele, adică trecerea cailor pe o

arie rotundă care ajuta la despicarea spicului şi eliberarea bobului, urmat de vînturare fie cu maşina manuală, fie de femei cu copaia, iar paiele rămîneau în gospodărie. Acest fel de treierat era folosit de cei care locuiau pe deal şi care vroiau să evite două drumuri de urcat.

Dar ulterior a apărut treieratul cu maşina, cu batoză şi cu locomotivă al cărei combustibil erau paiele rezultate din treierat. În sat n-a avut nici o maşină de treierat, toate erau venite din satele vecine şi plata treieratului se făcea în uium, adică în boabe de grîu sau grîu treierat, nu în bani. Uiumul se împărţea între proprietarul de maşină şi echipa de muncitori care asigura tot procesul de treieriş. Această echipă era formată din şeful echipei şi ajutorul lui, aceia care băgau grîul în batoză (nu trebuia nici mai mult fiindcă se înfunda şi se defecta, nici mai puţin ca să meargă în gol), aşa că aceştia erau nişte oameni pricepuţi. Veneau apoi ajutoarele care dădeau snopii, îndepărtau paiele, cîntăreau grîul rezultat după calităţi, precum şi acela care aducea apa necesară cazanului (cazanul mergea cu aburi cu apă, nu cu benzină).

Membrii echipei de lucrători care asigura treieratul cîştigau din grîul de la uium necesarul pentru iarnă.

Mîncarea oamenilor, care lucrau la batoze, era asigurată de proprietarii grîului (sau ovăzului, sau orzului). Era o întrecere şi o mare laudă pentru cei care puteau să asigure o masă aleasă acestor muncitori ce lucrau în condiţii grele. Se dădea mîncare de trei ori pe zi: dimineaţa, slănină şi brînză de oi. La prînz veneau femeile cu coşuri purtate pe cap aducînd supe de găină sau de gîscă, bucăţi de carne de porc cu cartofi şi cu castraveţi muraţi şi cu gogoşi cu marmeladă de prune, iar gospodarul dădea înainte de mîncare cîte un pahar de rachie. Seara se mînca tot mîncare rece, dar se dădea şi un pahar cu ţuică. Se făceau comentarii care gospodar şi gospodină onora cel mai bine aceste mese. Masa se servea pe nişte şerveţele albe şi curate la umbra jirezelor de grîu şi unde bătea soarele mai puţin. Grîul se ducea acasă şi mergea la una din morile despre care am vorbit mai înainte. Rar oamenii puteau vinde grîul, totul consumîndu-se în familie.

Pîinea se făcea în ţest şi doar mai tîrziu, cînd au apărut maşinile de copt începea să se facă în rola. Nu se putea mînca tot timpul anului grîu, alimentul înlocuitor fiind mămăliga, sau "mălaiul", un fel de pîine din făină de porumb.

Porumbul se cultiva pe marginea Caraşului şi a Irugii, unde erau pămînturile cele mai potrivite şi unde îngrăşarea lor se făcea prin cultivarea trifoiului, rar mergînd acolo să pască oile, sau prin îngrăşăminte de grajd. Cultura lui n-avea nimic deosebit pînă la cules, decît atîta că prin luna august era rărit şi ceea ce rezulta din rărituri intra în alimentaţia animalelor, în special a boilor. Culesul porumbului se făcea în aşa fel încît rămînea pe cîmp pînă se termina tarlaua, fără ca nimeni să se lege de el, şi recolta era dusă acasă, iar tuleii erau duşi mai tîrziu. Ştiuleţii erau la locul lor pe cîmp şi nu era clacă ca în alte părţi pentru desfăcutul ştiuleţilor. Ştiuleţii se depozitau în poduri, nefiind sistemul de hambare ca la cîmpie, şi se urca fie cu spinarea, dar mai ales cu scripetele. Porumbul se folosea, ca şi orzul şi ovăzul, cea mai mare parte în alimentaţia oilor atunci cînd fătau, şi a mieilor pînă la înţărcat. În afară de partea pe care o mîncau oamenii, cum am amintit mai sus, ca un înlocuitor al grîului.

Pe marginea irugii, locuitorii care aveau pămînturi cultivau castraveţi, ardei, cartofi, varză (nu cunoşteau vinetele), roşii, dintre care o bună parte o valorificau la Reşiţa, şi alta pentru iarnă. Cei care nu aveau pămînturi pe irugă de unde se putea scoate apă pentru udat, aveau, de obicei, locuri lîngă Potoc unde se săpă în albia pîrîului nişte gropi care se umpleau cu apă de la o zi la alta.

Meseriaşii. Aici să încadrăm diverşii meseriaşi care trăiau în comună şi îşi exercitau meseria creindu-şi venituri de la săteni. Astfel, avea fierari (covaci), dintre care unul vestit-Tămaş. Asta era pe timpul meu un om în

vîrstă, a învăţat meseria la Anina, printre nemţi, şi a făcut aşa-zisul "freivilic", adică un fel de schimb de experienţă care făceau calfele prin diverse părţi ca să mai prindă din secretele meseriei (a se vedea romanul "Mara"). Acest meşter a ajuns şi la Viena, la Facultatea de medicină veterinară, unde băiatul meşterului era student. Atunci se numeau veterinarii nemţeşte *tierartz* sau cum îi spuneau ţăranii *kuhnschmidt* adică potcovar de vaci. Fiind un meşter priceput avea întotdeauna clientelă. Primăvara, în general ţăranii nu prea aveau bani şi-i credita, scriindu-le numele la el în atelier cu creta şi datoria pe care o făceau oamenii ascuţindu-şi plugul, reparînd căruţele, potcovind caii sau făcînd alte lucruri de fierărie. Acest credit era şi el limitat, fiindcă omul avea nevoie de bani şi dacă se găsea un rău platnic, la un moment dat, cînd îi solicita o reparaţie, el avea expresia care a rămas în sat: "Mi-s surd". Asta însemna că creditul era anulat şi oricît ar fi insistat era inutil, iar omul nevoiaş căuta bani de unde ştia. Alt obicei al lui era că se mai pilea (era credinţa că toţi meşterii buni sînt pilangii) şi cînd trecea cîte unul pe care-l avea la inimă, îi cînta diferite poezii. La noi în sat s-a pripăşit un fost majur la armată, la o femeie iubăreaţă care nu se prea uita la el. Acest fost majur stătea la socrii, care erau aproape de vîrsta lui şi mergea la Reşiţa cu caii ducînd marfă. Odată femeia l-a părăsit, s-a dus cu altul, cu care după o perioadă a ajuns în America. Fiind el la Reşiţa şi venind pe deal către casă, neştiind că femeia l-a părăsit, Tămaş îi cîntă o veche cîntare la modă la noi: "Di, di, di murguţule, s-ajungem în sat cu soare, c-am o mîndră ca o floare. Aflu patu-mperinat, ţie grajdu măturat, mie carafa cu vin, ţie ieslea cu fîn." Dar săracul n-a mai găsit acasă nici grajdul măturat, nici carafa cu vin. Altă dată, fiindcă lua lapte de la vecini, lapte muls de seara, şi pus în nişte oale înalte şi puţin sugrumate ca să steie de seara pînă dimineaţa, iar dimineaţa gospodina lua smîntîna de deasupra ca să pregătească untul. Aşa îi aducea şi lui, fără smîntînă, o fetiţă a vecinei, pînă odată, plictisit de treaba asta, îi spune fetiţei să ia înapoi oala şi să-i spună lu mamă-sa să nu-i mai deie lapte "belit". Cînd eram student şi cu alţi prieteni veneam la el şi băteam cu barosul pe nicovală cînd avea de lucrat, ca să facem muşchi. Şi el ne suduia că nu putem să dăm cum trebuia.

Alţi meşteri în sat erau cojocarii, pentru făcut cojoace, şube şi căciuli din piei şi pielicele de oaie, apoi croitorii, care făceau iţari şi "iangăre", un fel de paltoane lungi , la bărbaţi şi erau şi croitorese care se ocupau cu hainele femeilor - încă nu venise moda orăşenilor. Un frizer, şi ăsta un om poznaş, unde, stînd la rînd, că lucra numai sîmbăta după masă şi duminica dimineaţa, puteai afla tot ce se întîmplă în sat. Mai erau pantofari, tîmplari, care începuseră pe vremea mea să facă mobilă de casă mai pretenţioasă, întrebuinţînd şi maşinării cu cîte un motoraş.

Ceea ce se producea în gospodărie, şi mai ales brînza telemea, din putină, castraveţii şi ardeii graşi, aveau desfacerea asigurată la Reşiţa, unde erau două zile de tîrg: marţea şi vinerea. Marfa se transporta cu căruţa, drum cam de 40 de kilometri, şi se valorifica în special de femei.

Boli şi pagube. Referindu-ne la bolile mai frecvente, grîul era atacat în anii ploioşi de rugină şi trebuia în fiecare primăvară să fie curăţat de pălămidă.

Prunii erau infestaţi cu viermi întrucît nu se făcea nici o acţiune pentru stîrpirea lor şi cînd îmbătrîneau, ca urmare a rapănului de pe coajă, prunii începeau să se usuce, se scoteau şi se înlocuiau cu alţii tineri.

Referitor la bolile animalelor, oile sufereau de gălbează (distomatoză) pentru care însă se găsea în farmacie distol sau gălbinol cu un efect destul de bun. Dar boala care prin anii 1927-28 a făcut ravagii printre oi a fost cîrceagul (piroplasmoza), un parazit înăuntru globulelor roşii, care în trei, patru zile ucidea animalul. Boala a fost adusă de locuitorii de pe malul Dunării din judeţele Mehedinţi şi Romanaţi, cu oi ţurcane care ar fi trebuit să îmbunătăţească ţurcanele locale. Pînă cînd casa Bayer a reuşit să prepare un

medicament Acaprin, mortalitatea ajungea şi pînă la 50 la sută din efective. Toate dealurile şi rîpele erau pline de cadavre. Poate că şi asta a fost una din cauzele că am vrut să mă fac medic veterinar şi chiar am ajutat la experimentările din teren. Cînd medicamentul a fost pus la punct, ciobanii făceau ei singuri tratamentul cu bune rezultate. Boala între timp a intrat în stadiul "de premuniţie" şi cazurile s-au împuţinat. Tot la oi se constatau anumite mamite infecţioase (străfug) care lichidau de obicei o jumătate de uger. Oaia bolnavă era un permanent izvor de miros neplăcut şi de contagiu pentru celelalte. Cu timpul, se vindeca. Oaia vindecată, care nu mai asigura producţie de lapte, era îngrăşată şi valorificată pentru sacrificare.

La vite, ca şi la oi, se mai constata antracs, dar nimeni nu lua nici o măsură.

BISERICA ŞI ŞCOALA

Satul era o comunitate cu un respect deosebit faţă de oamenii învăţaţi. Aproape de ei erau preotul, învăţătorul şi notarul. Pentru aceste motive mersul la şcoală era o datorie de onoare, fiecare părinte fiind fericit dacă învăţătorul îi spunea că copilul învaţă bine. Am să vorbesc puţin despre biserici şi şcoli, ca şi despre clădirile lor.

După ce satul s-a mutat înspre vale şi s-a renunţat la aşa-zisa "Văcăreaţă" din jurul căreia au dispărut toate casele, coborîndu-se mai la vale, iar biserica de lemn fiind dată satului vecin, comunitatea trebuia să-şi rezolve problema bisericii şi a şcolii.Eu am să vorbesc mai mult despre sectorul bisericii şi şcolii ortodoxe, întrucît fiind şi copil, nu am avut ocazia de a mă obişnui cu problemele de la şcoala unită.

Comunitatea a dăruit pentru ridicarea şcolii şi bisericii un teren de 4 iugăre (2 hectare) împrejmuit cu zid de piatră (locală) şi împărţit în două părţi egale: jumătate pentru biserică, jumătate pentru şcoală.

Biserica ortodoxă s-a zidit în mijlocul acestui teren de către meşterul Neda Mangea, în intervalul 1774-1776 şi s-a sfinţit în anul 1779 de episcopul Vikentie Popovici din Vurşeţ. Pesty arată că în 1378 era o biserică de lemn pe Văcăreaţă, iar între 1378 şi 1774 au fost două biserici de lemn, probabil una mai amărîtă care a dispărut, şi una mai sănătoasă dăruită în 1792 la Jitin.

Noua biserică făcută din piatră şi din cărămidă era după sistemul clasic al bisericilor bănăţene, împodobite cu icoane, avînd scaune pentru bărbaţi şi pentru femei şi trei clopote. Azi e socotită monument de artă, ocrotit prin grija mitropoliei ortodoxe de la Timişoara. Ea s-a făcut cu contribuţia credincioşilor.

În cealaltă jumătate a terenului s-a clădit şcoala, tot cu obolul cetăţenilor şi cu entuziasmul învăţătorului Ion Drinca, între anii 1898 şi 1899, avînd ca emblemă: "Şcoala confesională greco-orientală română" şi finalizată în 1901 de către arhitectul Teisz, neamţ din Cudriţ. Şi preotul şi învăţătorul au fost plătiţi de locuitori pînă după Unirea din 1918, cînd sînt trecuţi ca salariaţi de stat.

La uniţi (greco-catolici) o parte din populaţie a trecut prin 1880. La început, neavînd biserică, închiriază casa lui Ion Rusalin şi şcoala alăturea, la Mircea Mera. Preotul Avel exercita şi funcţia de învăţător. În anul 1902 uniţii îşi zidesc o biserică tot aşa de frumoasă ca şi cealaltă, şi între 1904 şi 1905 o şcoală şi casa parohială.

Locuitorii erau interesaţi ca să se asigure locuinţa preoţilor şi învăţătorilor, căutînd să fie o casă sănătoasă care să facă cinste comunei. La ortodocşi nu s-a făcut casă parohială, parohii fiind din familia Giuca, cu casă proprie. Cînd s-a făcut şcoala ortodoxă însă, deşi învăţătorul Ion Drinca avea casa lui socru-său, întreaga clădire avea două părţi: în stînga şcoa-

la propriu-zisă, cu o sală mare, luminată, o parte dînd în stradă şi una în curtea bisericii, şi cu o mică cameră pentru instruirea corului. De cealaltă parte a clădirii, în dreapta, despărţită de un coridor, era amenajată locuinţa învăţătorului cu camere mari, podite, bucătărie, pod, care n-a fost locuită multă vreme, învăţătorii avînd casa lor. În ceea ce priveşte pe uniţi, cînd ei au făcut şcoala, au făcut o sală mare pentru învăţămînt şi alături locuinţa preotului învăţător, fiindcă comunitatea, fiind mai mică şi mai săracă, nu putea întreţine şi preot şi învăţător. Şi această şcoală era din piatră, bine luminată, sănătoasă, o locuinţă confortabilă, numită casă parohială, fiindcă preotul avea prima sarcină şi plata de la organele bisericeşti.

Trecînd la executarea serviciului divin, cantorii bisericeşti asigurau la cele două străni răspunsurile la slujbele bisericeşti. Pentru sărbătorile împărăteşti (Paşte, Crăciun, Rusalii, Lăsata Secului - zăpostit) s-a simţit nevoia unor coruri bisericeşti, coruri care existau în alte sate mai bogate şi cu posibilităţi mai mari.

În anul 1893 la ortodocşi vine preot Aurel Giuca care înfiinţează un cor bărbătesc de 70 de persoane, urmat de altul mixt. Retrăgîndu-se de la dirijare preotul Aurel Giuca, tineretul angajează pe Nistor Mioc din Mercina în 1907 care instruieşte patru dirijori pentru a asigura o independenţă a corului (faţă de preot şi faţă de dirijori străini): Valeriu Bălan, Zaharia Florea, Ion Soga şi Mărcin Giuca. Acest Nistor Mioc a instruit liturghia lui Vidu şi diferite cîntece populare.

Au venit anii 1914-1918, lumea a avut alte preocupări, nu se mai ocupa nimeni de cor, problemele bisericeşti rezolvîndu-le preotul cu cîntăreţii. După terminarea războiului în 1918 preotul Aurel Giuca şi învăţătorul Ion Drinca au hotărît să trimeată pe Valeriu Bălan, Ilie Ioanovici, Ion Viţoane şi Romulus Guţu la Mercina, la Nistor Miclea, pe care l-au angajat pentru o lună şi a instruit patru cîntări pentru sărbătorile de Crăciun ale anului 1918. Acest Nistor Miclea a venit apoi în sat şi a organizat un cor de 70 de persoane care a cîntat cîntece bisericeşti şi laice. Dintre elevii lui, cel mai bun s-a găsit Romulus Guţu ca instructor şi în 1919 la Lăsata secului (zăpostit) a pregătit un concert pentru balul sărbătorii. La Crăciunul din 1920 Romulus Guţu a pregătit un concert cu corul format din ortodocşi şi uniţi la un loc.

Preotul şi învăţătorul au interzis instruirea corului la şcoală în 1922 şi corul a fost instruit în casa lui Romulus Guţu. După venirea preotului Romulus Suciu în 1922, s-au retras uniţii separat, iar corul ortodocşilor a obţinut statut propriu cu steag şi ştampilă.

În 1923 s-a reorganizat corul de 60 de persoane, participînd şi la un concurs în Timişoara condus de Ion Vidu. Nu am date despre corul uniţilor, care însă era condus întotdeauna de preot pînă cînd, prin anii '30, a venit Gheorghe Drăgoi instruit la Lugoj la o şcoală de dirijori a Asociaţiei Corurilor Bănăţene şi care a luat în continuare conducerea corului.

Şi corul satului nostru, ca şi alte coruri bănăţene, s-a înfiinţat pentru nevoile spiritual-religioase, adică au învăţat cîntări bisericeşti şi au răspuns la liturghie cu ocazia praznicelor mari. În a doua fază a dezvoltării corurilor, ei au trecut la partea laică şi anume: tot în sâbătorile aşa-zise împărăteşti sau mari se făcea de fiecare dată o sărbătorire numită bal. Locul unde se făcea acest bal era şcoala, adică sala mare care se evacua de bănci şi se ocupa de scaune. În sala mică de care am amintit mai sus pentru iniţierea corului, se instala scena. Scaunele erau aduse de acasă de locuitori, intrarea se plătea, fie pentru scaune în raport cu poziţia lor, fie pentru cei care stăteau în picioare. Taxele erau accesibile fiindcă corul era al satului. Începînd reprezentaţia, pregătită anterior, ea avea la început nişte cîntece, de obicei naţionale sau de dragoste, urmate de cîte o poezie sau un mic monolog al vreunui corist mai poznaş, şi la urmă de o piesă teatrală din repertoriul teatrelor ţărăneşti, piese cu haiducii, Iancu Jianu, Tunsu Haiducu sau din viaţa satelor - Ruga de la Chizătău, Soacra şi nurorile, vreo

piesă naţională cu Mihai Viteazu sau Tudor Vladimirescu, cu Avram Iancu sau cu alţi oameni care au făcut cinste neamului românesc.

Toată lumea, coriști şi asistenţă, erau îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, care de care mai frumoase, pentru ca să cinstească ziua respectivă şi pe oaspeţii care veneau.

După terminarea programului coral urma balul. Aici se juca, spre deosebire de la Cruce unde hora era jocul de bază, jocuri capabile să intre în sală ca sîrba, poşovoaica, dunărica, de doi, ardeleana, pe loc, brîul bătrînesc etc. Muzica era asigurată de lăutari din satele vecine şi nu se întrebuinţa fanfara, care nu era potrivită pentru un local închis.

Înainte de a intra în problemele care privesc şcoala, biserica, sărbătorile populare, nedeele, trebuie să fixăm cîteva consideraţii: în sat era un respect deosebit pentru oamenii cu şcoală; pentru săteni, oamenii cu şcoală cu care aveau treburi nemijlocite erau preotul, învăţătorul şi notarul. Primii doi se ocupau de problemele spirituale, legaţi de sat, unde aveau rude şi în care trăiau nemijlocit. Notarul era organul puterii administrative, care se ocupa cu rezolvarea diferitelor acte necesare în complicata administraţie, în special cea ungurească.

•••

Am zis că biserica, pe timpul copilăriei mele, era cea zidită în secolul al XVIII-lea, impunătoare, aşezată într-o grădină plină cu pomi roditori şi bănci, cu trandafiri şi alte flori. Preotul, sosit în anul 1922 de la şcoala de teologie din Caransebeş, era crescut în spiritul naţional al şcolilor româneşti care luptau pentru ridicarea poporului şi unirea cea mare. Căsătorit cu fata înaintaşului său, avea rude în sat şi era astfel strîns legat de viaţa satului. Entuziasmat, ca toţi tinerii, entuziasmat de dorinţa de a contribui la ridicarea poporului care şi-a făcut o patrie şi care avea menirea să se încadreze între popoarele civilizate, toată viaţa a luptat pentru aceste idealuri, ca dovadă că la moarte a fost îngropat, singurul mort al satului, lîngă biserică, ca un omagiu al entuziasmului care l-a caracterizat toată viaţa. Îl chema Romulus Suciu, era dintr-o comună vecină, Secaş. Am auzit că ar fi fost fiu de pădurar, şi a murit în anul 1968, la 4 februarie.

Trecînd la sarcinile preoţeşti şi participarea ţăranilor, trebuie să menţionăm că serviciul divin şi toate problemele legate de el se pot împărţi în două. Problemele bisericeşti de duminici şi sărbători curente şi problemele bisericeşti din aşa-zisele praznice care comportau o atitudine deosebită şi o participare activă a credicioşilor.

În duminicile şi sărbătorile obişnuite, cu o zi mai înainte, adică de seara, se făcea aşa-zisa vecernie cînd cantorul (care făcea şi pe examinatorul de carne) venea la biserică, se făcea slujba şi se organiza serviciul pentru a doua zi. Dimineaţa, la utrenie (slujba de dimineaţă) numărul de credincioşi se mai mărea faţă de seara, cînd aproape numai preotul era în biserică. Mai veneau dimineaţa şi copiii care ţineau isonul şi voiau ca să înveţe regulile bisericeşti. La slujba de prînz, liturghia, cîntau cantorii, unul sau doi, şi copiii de la şcoală. Nu cînta poporul. Apostolul era citit întotdeauna de un copil şi Crezul întotdeauna de cantor.

În praznicile mari, aşa-zise împărăteşti în limbajul clerical, slujba religioasă lua un caracter laicizat, probabil urme ale vechilor sărbători cîmpeneşti din străbuni reactualizate de biserică. Să vorbim puţin despre aceste mari sărbători.

Paştele sau **Învierea Domnului**, cum i se spune în limbaj clerical, era cea mai mare sărbătoare în sat. Era ziua în care se sărbătorea hramul bisericii, ziua în care se făcea nedeea (Nigeia), ziua în care se sărbătorea natura care reînvie prin verdeaţa ierbii, pomilor, prin flori şi prin speranţa oamenilor la o viaţă mai bună şi o recoltă care să le asigure belşugul. Paştele, conform prescriptelor bisericeşti, începea de la Lăsata secului (zăpostit) şi

continua cu aşa-zisele "zile de post", mai mult sau mai puţin respectate, femeile fiind ocupate cu ţesutul în război, iar bărbaţii cu organizarea începerii lucrului la cîmp, dusul îngrăşămintelor la ţarină, repararea plugurilor, a căruţelor, într-un cuvînt, pregătirea pentru muncile de primăvară. În duminica dinainte de Paşte, aşa-zisele Florii, cînd cele pe care le chema Floarea îşi sărbătoreau ziua, preotul cu şcolarii şi cantorul mergeau cu o mică procesiune la Potoc, de unde aduceau ramuri de salcie pe care a doua zi le luau credincioşii ca un salut al primăverii. Joia începeau sărbătorile premergătoare Paştelui şi anume: dimineaţa, sub un şopru sau în curte, după vreme, se făcea un foc din vrejile de viţă de vie, unde toată familia se încălzea, căci ni se spunea de către cei bătrîni nouă, celor tineri, că acum vin moşii noştri, sufletele lor, ca să ne vadă şi să ne dorească fericirea. A doua zi, vinerea, se făceau obişnuitele slujbe bisericeşti, cînd femeile tinere şi fetele aduceau flori la biserică. Începînd de joi şi pînă duminică nu mai sunau clopotele, ci numai o toacă formată dintr-o tablă de scîndură şi cu două ciocănaşe; era o artă pentru care cei care băteau toaca - că nu mulţi se pricepeau s-o facă - iar ceilalţi, cei nepricepuţi, cîntau o cîntare: *"Joi, joi, joi, mărele(joia mare)/ paşte popa vacile/ pe toate ogaşele,/ Duminică-s Paştele."*

Zilele de vineri şi de sîmbătă se petreceau după canoanele bisericeşti, cu slujbe şi alte obiceiuri. Sîmbătă după ora 11 seara începea una din cele mai frumoase sărbătoriri ale satului: se adunau la biserică credincioşii, corul, şi toată lumea pleca într-o procesiune de la biserică prin sat. Cum în sat erau două religii, ortodocşi şi uniţi, două biserici şi doi preoţi, fiecare mergea pe o jumătate de sat într-un an, pentru ca anul viitor să meargă în cealaltă jumătate. Ordinea în care mergeau era: şcolarii, preotul cu cantorii, corul, credincioşii şi credincioasele. Se purtau prapuri mici şi se cîntau diferite imnuri. Procesiunea mergea pe o parte şi se întorcea pe altă parte a satului, iar locuitorii din uliţele respective, înainte de a ajunge în dreptul caselor lor, aprindeau grămezi de coceni, ca să lumineze calea şi să dea un aspect sărbătoresc.

După ce se ajungea la biserică şi se făcea, conform ritualului, deschiderea uşilor şi intrarea credincioşilor în biserică cîntînd Imnul Învierii, începea slujba (cu podobii) şi care ţinea pînă în jurul orei 9,30-10. La sfîrşitul slujbei, în afară de anafură, se împărţea pască, adică carne de miel fiert, credincioşilor şi se dădea şi pentru acasă să guste cei care n-au putut veni. Ajunşi acasă, ne aşteptau neamurile din alte sate, venite la această mare sărbătoare a colectivităţii. Pe la 12-1 începea masa, în frunte fiind oaspeţii şi în lături membrii familiei. Nu veneau neamuri din sat fiindcă fiecare îşi sărbătorea la casa lui nedeea. Se servea ţuică (nu era vin) îndulcită cu zahăr ars şi întărită uneori cu boabe de piper sau ardei iute; răchia era băutura unică. Mîncarea începea cu o supă (nelipsita supă bănăţeană) cu tăiţei făcuţi în casă, subţiri (o artă a gospodinelor), de obicei din gîşte. După aceea se servea carnea de gîscă, urmînd a se pune pe masă mielul fript, aşa-zis haiducească. (După ce era sacrificat şi jupuit un miel de circa 10-12 kg. i se îndepărtau capul şi picioarele, i se scoteau măruntaiele, se făcea un amestec de pîine sau mai bine franzelă cu ouă, cu ficat şi cu eventuale mirodenii, după care se punea la prăjit pe o groapă cu jeratec, întorcîndu-se permanent ca să nu se ardă şi stropindu-l cu seu de oaie. Erau puţini cei care se pricepeau să frigă un miel fără defecte.) După miel veneau nelipsiţii colaci (cozonaci) de mac şi de nuci care nu lipsesc de la nici o sărbătoare bănăţeană. Pe vremea mea începuseră să facă prăjituri "cîntărite", adică din cele învăţate la preoteasă sau învăţătoare după reţete orăşeneşti.

În timpul mesei se discutau diverse probleme, neamurile din satele vecine ne spuneau ce fac ai lor acasă, şi cu asta, cam pe la ora 4, masa era gata. Bunicul meu punea în căruţă pe fratele său mai mare şi pe tatăl mamei mele (din satul Rechitova, o suburbie a oraşului Oraviţa) şi îi petrecea pînă la moara roşie de lîngă rîul Lişava, ajutîndu-i să treacă apa, dacă eventual era mare. La oi, la sălaş era trimis un vecin mai bătrîn, fiindcă toată fami-

lia era acasă şi acesta era împăcat în vară, lucrîndu-i-se diverse munci. Toată familia pleca la Cruce la horă, care se petrecea cum am arătat mai sus.

În timpul slujbei de Înviere şi în toate cele trei zile ale Paştilor cînta corul, iar Apostolul era spus nu de băieţi, ci de trei fete de şcoală, alese dintre cele mai frumoase, care îl citeau împărţit în trei părţi.

Prima zi de Paşte era dedicată sărbătorilor religioase şi întîlnirii cu neamurile mai bătrîne.

A doua zi era dedicată petrecerii laice şi cînd veneau rudele mai tinere din alte sate sau cunoscuţi din alte sate ca să participe cu toţii la hora de la Cruce şi apoi la balul de luni pe marţi.

Am vorbit mai sus despre acest bal care preocupa întregul sat cu mult înaintea Paştelor, pentru că era o onoare să se spună de către străini că au asistat la un program frumos.

În a treia zi, zi mai morocănoasă după noaptea pierdută la bal, mîncare şi băutură (bere la popicărie), oamenii începeau să se gîndească că trebuie să se apuce de lucru. Tinerii plecau la sălaş, copiii se gîndeau că mai au cîteva zile pînă la Duminica Tomei cînd începea şcoala, şi satul îşi revenea după efortul cauzat de acest eveniment care cuprindea satul şi interesa şi satele vecine. Era aşa-zisa nedee (nigee) sau cum îi spune pe cîmpie, rugă, desigur o reminiscenţă din vechime.

Rusaliile - sărbătoarea verii şi a holdelor- sau Pogorîrea Duhului Sfînt în terminologia bisericească era sărbătoarea în care se aprecia cum va fi anul şi dacă speranţele oamenilor aveau vreun rezultat pozitiv. La Rusalii, ca şi la Paşti, erau tot trei zile de sărbătoare. De sîmbăta se ducea în biserică iarbă care se întindea pe jos, ramuri de pomi, flori (din cele ale timpului - liliac, tei, sînziene sau maci, după cum Rusaliile erau mai devreme sau mai tîrziu). Şi acum se făcea o procesiune, dar asta se făcea ziua pînă la marginea izlazului, de unde era cîmp deschis, ca să se vadă starea holdelor. Şi acum cei doi preoţi plecau unul într-o parte din sat, altul în altă parte, făcînd schimb în anul următor. În procesiune se luau şi prapurii mici şi prapurii mari şi aveau aceeaşi ordine: copiii, preotul cu cîntăreţii, corul, credincioşii, credincioasele. Procesiunea pleca după ce liturghia era aproape gata şi, ajunsă la cîmp, făcea sfinţirea holdelor. Se aprecia de către bătrînii satului starea cîmpului, se culegea grîu înspicat, din care se făceau cununi şi se puneau la prapuri cu flori de cîmp, maci, sînziene şi altele. Apoi procesiunea se întorcea la biserică, lumea mergea acasă, se făceau jocuri după masă, a doua zi balul, şi cu asta sărbătorirea era gata. Bineînţeles că preoţii îşi făceau serviciul divin conform regulilor bisericeşti.

Am menţionat mai înainte că preoţii mergeau cu procesiunile fiecare într-o jumătate de sat, din cauză că locuitorii aveau un respect egal pentru ambii preoţi şi pentru ambii învăţători, nefiind nici o deosebire între respectul cu care priveau pe unii şi pe alţii.

Crăciunul, Anul Nou şi Boboteaza erau sărbătorile de iarnă.

De Crăciun se mergea în pişărăi (colindul) cel mai adesea la vecini şi la rude, unde se cînta "bună dimineaţa la Moş Ajun" şi se primeau colaci, cîrnaţi, mere, nuci, bomboane, smochine, bani. A doua zi de Crăciun cea mai tînără pereche din casă mergea cu daruri la naşi - carne de porc sărată şi afumată, naşii îi reţineau la masă şi îi trimiteau tot cu daruri. Mergeau acei tineri care aveau copii, referindu-se şi la naşterea Domnului.

Sărbătoarea bisericească se executa conform prescripţiilor, cînta corul la biserică, fetele citeau Apostolul, la Cruce nu se dansa, nu se juca, că era frig, dar a doua zi balul avea loc, poate mai activizat, pentru că era singurul în toată iarna.

La Anul Nou se făceau urările de sănătate şi viaţă, fetele mari îşi mai ghiceau norocul cu pahare de apă la geamuri, dar în ansamblu nu se făcea o sărbătorire deosebită. Atunci era obiceiul ca să colinde fetele, care mergeau

la neamuri sau la vecini împrăştiind în casă boabe de grîu pentru belşug în anul care va veni şi care cîntau:*"Şuraleşa,/ Margaleşa/ Sîtă rară ieşi afară,/ Sîtă deasă intră-n casă,/ Spic de grîu pînă-n brîu,/ Spic cu rod pînă-n pod!"* - adică dorinţa ca anul care începe să fie îmbelşugat.

La Bobotează se sfinţeau apele, care consta într-o procesiune la Potoc, un preot de-o parte a satului şi celălalt de altă parte a satului, care ziceau că sfinţeau apele, ca în anul care vine să fie ploi la vreme şi nevătămătoare holdelor. Credincioşii luau sticle cu apă şi le duceau acasă. Procesiunea avea aceeaşi compoziţie ca şi la celelalte sărbători, tot satul, inclusiv copiii, participînd la ea. În iernile friguroase slujba se făcea în biserică.

Înălţarea Domnului sau Ispasul era închinată în sat amintirii celor căzuţi în război. Tot cu o procesiune se mergea la cimitir, unde era vechea cruce de granit, se făcea un serviciu divin în amintirea celor căzuţi în luptă.

Praznicele sau sîmturile (în limbaj local) erau sărbători laice în cinstea şi în amintirea cuiva din familie, probabil acela care a făcut casa sau a contribuit la consolidarea ei. Ele erau legate de o sărbătoare bisericească şi aveau loc chiar dacă în casă nu se mai găsea numele acela. Atunci veneau la masa sărbătorească neamurile din sate vecine şi din satul nostru, vecini, spre deosebire de mesele de la sărbătorile celelalte, cînd fiecare îşi făcea sărbătoarea proprie stînd acasă şi nu se ducea la vecini. Sărbătoarea decurgea ca şi celelalte. În ziua praznicului, pe la ora 10, respectiv la unii (veniţi din alte case cu alte religii) veneau doi, care sfinţeau casa, pomeneau pe cei vii şi pe cei morţi, pentru care familia avea o deosebită recunoştinţă.

Referindu-ne puţin la preoţii care au slujit în secolul XIX şi XX în biserica greco-ortodoxă din Ticvanul Mic, începînd din anul 1778 şi pînă în 1968 cînd moare preotul Romulus Suciu, se evidenţiază 14 preoţi, după datele adunate de învăţătorul Ion Drinca şi după informaţiile lui Barbu Cocu care îşi aminteşte că au fost scrise în altarul bisericii înainte de renovările făcute. De asemenea am o listă cu 13 credincioase care au contribiut pentru cumpărarea unei Evanghelii în anul 1890, pe vremea cînd era preot Gheorghe Popovici şi epitrop Pavel Guţu. Nota se găseşte în Evanghelia de la biserica unită şi credincioasele fiind unite.

FAMILIA

Naşterea. Bănăţenii, în general, au puţini copii, 1-2, cei care aveau 3 erau raritaţi, poate o urmă negativă a influenţei şvabilor cu al lor "ein kinder system". Aceasta ţinea şi de dorinţa românilor de a nu se sfărîmiţa averea.

Copilul era aşteptat cu bucurie de cei bătrîni, cu emoţie de părinţi, cărora le aducea fericirea şi gîndul că vor avea urmaşi. Începuseră să vină moaşele cu oarecare pregătire de la spitalul din Timişoara, unde era un spital special de ginecologie. În prima lună copilul era botezat la biserică (n-am auzit să se fi făcut botezuri în casă) şi dus de către naşi şi de către mama celui din casă. Aici trebuie să reţinem că naşii (de la botez şi de la nuntă) erau pe familii, adică fiecare familie avea altă familie de naşi şi se continua naşii pînă cînd una din familii dispărea. Numele pruncului nu se dădea după numele naşului, ci după numele tatălui sau mamei-soacre din casă, pentru ca să se perpetueze amintirea lor în familie. Botezul se făcea la biserică după datina religioasă şi acasă se făcea o masă pentru rude, vecini, cunoscuţi, prezidată de naşi. Cu aceasta problema botezului se termina şi copilul trebuia să crească.

Nunta. Era ocazie de oaspeţi şi bucurie, iar pentru părinţi de grijă ca viitorii tineri să fie bine împerecheaţi, atît în privinţa caracterelor, a omeniei, a dragostei de muncă, cît şi a eventualei zestre.

În săptămîna dinaintea nunţii se făceau invitările, adică poftirea la nuntă, din partea a doi flăcăi, neamuri apropiate cu viitorii miri, cîte doi din partea fiecăruia. Mergeau delegaţii mirilor să invite oaspeţii şi să arate că invitaţia se făcea în speranţa că cei invitaţi răspundeau chemării şi aprobării căsătoriei. Cei doi se numeau geveri.

În ziua nunţii (nunţile nu se făceau în timpul posturilor religioase) se tocmea un taraf de muzicanţi cu care se pleca de la casa tînărului sau tinerei unde va fi viitorul cămin, ca să aducă pe celălat mire cu muzică şi cu cîntec. Apoi se mergea cu tot alaiul care se obişnuieşte la orice nuntă la biserică, unde naşi erau cei de la botez. După ce se termina slujba bisericească, se mergea la casa unde va trăi viitoarea familie şi începea petrecerea şi jocul.

Am să vorbesc puţin despre chemători (geveri), cîte doi de fiecare mire, care erau rude apropiate, flăcăi sau tineri în puterea vîrstei, aleşi dintre cei mai arătoşi şi care puteau întreţine o stare de bucurie. Aceştia, cînd invitau oaspeţii aveau cu ei ploşti cu răchie din care dădeau şi altor săteni să guste, chiar dacă nu erau poftiţi.

În timpul nunţii cei patru geveri aduceau mîncărurile, băuturile, atît la oaspeţi , cît şi la lăutari şi la eventualii oaspeţi nepoftiţi care veneau prin curte cum se întîmplă la nunţi. Mîncarea era obişnuită, supă, friptură, prăjituri, ţuică, pîine, murături. Cînd se ajungea la prăjituri se arătau darurile. Geverii, cu rîndul, primeau de la oaspeţi darurile care se făceau, le prezentau naşului, iar mirele le scria pe o evidenţă. Cînd luau darurile de la neamuri şi oaspeţi, geverii spuneau următoarele vorbe: "Cutare (numele), unchi, văr, vecin, prieten etc. nu s-a lăudat, bine s-a purtat şi dăruieşte tinerilor cutare lucru, adică bani, haine de corp sau de casă, covoraşe, oi cu miei etc.", care intrau în patrimoniu casei în care aveau să trăiască. Apoi venea jocul miresei cu daruri în bani, primul jucător fiind naşul, apoi neamurile şi alţi oaspeţi, fiecare dăruind bani care erau ai miresei pentru haine şi podoabe. Începea să se lumineze de ziuă, lumea pleca către casă şi naşul era petrecut cu muzică. La o săptămînă după nuntă tinerii mergeau la naşi cu daruri, naşii îi ţineau la masă şi le dădeau şi ei daruri, dorindu-le să se "sporească".

Înmormîntările ţineau mult de ritualul bisericesc. Mortul era purtat pe umeri de către neamuri şi vecini. Nu se transporta cu carul, la răscrucile drumurilor se făcea o mică sfeştanie, apoi mergea la biserică şi de acolo la cimitir. Cimitirul era comun pentru ambele religii. După înmormîntare se venea acasă, se făcea pomană, iar în săptămînile următoare diferite obiceiuri, cum ar fi căratul apei la vecini în amintirea mortului, tămîierea la mormînt a mortului şi altele. Parastase erau rare, socotind că slujba bisericească şi binecuvîntarea dată de preoţi cu ocazia praznicului de înmormîntare (care se făcea în prezenţa preoţilor, iar la unii şi în prezenţa cantorilor) era de ajuns pentru odihna mortului.

CĂRŢI ŞI CĂRTURARI

Oamenii erau abonaţi la ziare, la cele la care erau abonaţi şi pînă în 1918 la Marea Unire, adică "Libertatea", "Foaia interesantă" editate de părintele Moţa de la Orăştie, în tipografia lui Bornemiza, la "Drapelul" de la Lugoj, la "Progresul" de la Oraviţa şi la altele, pînă cînd, venind aerul

politicii de peste munţi, a început să sosească acasă la ei în sat foi ale diferitelor partide politice. Cînd soseau ziarele vara, pe prispele de la uliţă, iar iarna în casă, le citeau vecinii toţi şi le comentau. În multe case, mai ales la tineret, erau un fel de mici biblioteci cu cărţi primite de la editurile din Braşov sau Sibiu. Astfel, un unchi de-al meu (George Lunca), dornic să se lumineze şi care a învăţat bine la şcoală şi a murit în război, a lăsat după el cărţi care s-au împrăştiat, dar din care mi-a rămas şi mie romanul "Quo Vadis" a lui Sienkiewicz, probabil din editura lui Ciurcu din Braşov. Frumos tipărit, legat, bine întreţinut, îl păstrez ca o relicvă familială şi ca o amintire a dorului de şcoală care n-a putut fi realizat fiindcă a fost singurul copil la părinţi şi n-a putut să-i părăsească. Cei care aveau aceste mici biblioteci le împrumutau în timpul iernii şi eu pot să zic că am fost unul dintre cititorii acestor cărţi aflate la vecinii mei sau la flăcăi mai mari decît mine.

●●●

Mărcea Giuca (1787 - 1869), numit "cîntăreţ al poporului" de către Atanase Marian Marienescu (membru al Academiei, fost judecător la Oraviţa, notar public la Lipova) care a văzut pe acest bard cînd avea vîrsta de 79 de ani şi care i-a cîntat din gură şi acompaniat de vioară vechi balade ale poporului român: "Novac şi feciorul lui, Gruia", "Constantin Brîncoveanu", Ştefăniţă Vodă", "Iovan Iorgovan" etc. La întrebarea lui Marienescu de ce cîntă i-a răspuns că el cîntă pentru plăcerea lui, pentru plăcerea goştilor (oaspeţi) şi pentru ca să ştie şi copiii despre ce a fost în trecutele vremuri. A avut o familie numeroasă ai cărei urmaşi se găsesc şi acum în sat şi în timp au fost fie preoţi, fie învăţători, fie fruntaşi în comună.

Iustin Sora Burgea (1890 - 1965), cîntăreţ la fluier, s-a evidenţiat imediat după primul război mondial, cînd a participat la diferite emulări în Timişoara şi la Radio Bucureşti, ajutat pe vremea aceea de Gheorghe Borca, tot la fluier, care zicea contra, adică la un fluier cu un ton mai jos. După ce s-a ridicat copilul său Iustin (de seama mea) şi Gheorghe Bălan-Burduş, care cîntau la fluier şi al doilea şi la flaut, şi-a făcut un mic taraf cu care s-a prezentat în diferite emulări, ulterior am auzit că la Timişoara, Reşiţa, Lugoj şi la Bucureşti, unde are şi înregistrări la radio. L-a vizitat Tiberiu Alexandru care îl aminteşte într-una din cărţile sale despre cîntecul popular.

Romulus Guţu (1895), vestit dirijor de cor pe Valea Caraşului, atît în satul nostru cît şi în satele vecine, compozitor de cîntece populare (Cărăşana), laureat de două ori al festivalului naţional "Cîntarea României", trăieşte în prezent în satul Agadici, de unde îmi scrie că nu mai aude şi nu mai vede. Om care, împreună cu preotul Romulus Suciu a ţinut la noi în sat multă vreme suflul cîntecului românesc, al jocurilor naţionale şi al pieselor, cele mai multe cu miez istoric, cum am arătat mai sus.

La noi în sat s-au mai ridicat şi poeţi populari: Gheorghe Azap Sorîc, mai mare ca mine în vîrstă, tîmplar de mobilă, îşi publica poeziile în revista "Vasiova" a lui Tata Oancea. Apoi Ion Bălan Ciocu şi Miu Epure, care şi ei publicau poezii în diverse ziare şi reviste, editate de diverşi scriitori populari bănăţeni (ţărani scriitori).

Amintim că Mărcea Giuca a învăţat să cînte la vioară de la Teodor Ciripic, menţionat mai sus, şi de la popa Pavel Crăciun, care a trăit între anii 1748 şi 1818 şi care a păstorit în sat.

AMINTIRI DIN ŞCOALA PRIMARĂ

În toamna pe iarna lui 1918-1919 eram copil de cinci ani, aşteptînd să

merg la şcoală în anul viitor. Cu posibilităţile pe care le aveam fiind copil şi cu ceea ce am aflat mai tîrziu, reiese că toamna a venit armata sîrbească ca să ocupe partea noastră de Banat. Scopul lor fiind să cucerească Reşiţa, un centru dezvoltat al industriei siderurgice, sperînd că dacă îl ocupă se va considera bun ocupat de către ei. Cînd au venit în sat au jefuit (au luat cai, vaci, pînă cînd oamenii au putut fugi în pădure). Au pus alt primar decît cel ales de antistie (Giuca - Buzan). Au mai bătut şi băgat la arest tinerii care îşi exprimau sentimente naţionale pentru unire şi după circa două săptămîni au părăsit satul, după ce făcuseră o mulţime de răutăţi, căci din spate venea armata franceză de la Salonic.

De venirea armatei din faţa căreia au fugit sîrbii am fost noi anunţaţi, motiv pentru care primăria, bisericile, şcolile, casele au arborat drapelul nostru naţional ţinut atîta vreme ascuns. Am spus mai înainte că la noi la primărie era un balcon frumos unde ţineau discursuri candidaţii de deputaţi şi unde organele locale comunicau diferite ordine poporului. Cînd a intrat armata franceză (abia mai tîrziu am aflat că era franceză, noi credeam că vin românii), în acest balcon un ofiţer vorbind româneşte s-a adresat mulţimii şi a spus că de aici înainte la noi nu vor mai fi nici unguri, nici sîrbi şi că aparţinem României Mari. Tot poporul s-a bucurat. După terminarea cermoniei, armata a trecut prin sat înspre Reşiţa şi s-a oprit la marginea satului unde şi-a întins corturile. Armata avea cu ea catîri, pentru noi era o mirare. Cît timp a stat armata noi copiii toată vremea eram acolo, căpătam zahăr candel şi pîine de război. Într-o noapte au plecat, iar noi copiii, în special care trebuia să începem şcoala, ne-am bucurat că de aici înainte vom învăţa în limba română.

Începutul şcolii toamna era un eveniment deosebit atît pentru comună, cît şi pentru părinţii care aveau copii la şcoală. Şcoala unde am început să învăţ era şcoală întreţinută de comuna bisericească care plătea învăţătorul, iar toate îngrijirile erau suportate de către sat. Copiii care mergeau la şcoală, nou şi frumos îmbrăcaţi, aveau la gît cîte o traistă ţesută în război, cu nişte brăciri tot în război şi în traistă purtau cărţile, tablă de gresie, caietele şi mîncarea.

Cînd am mers eu la şcoală, am fost dus de mama şi predat învăţătorului, care m-a aşezat în banca a doua. Clasa era una singură, adică o sală de clasă, cu trei rînduri de bănci, fiecare bancă cu două locuri. În sală se mai găsea un podium cu catedra învăţătorului, o tablă mare cu cretă şi o sobă respectabilă. Sala era luminată, cum am spus şi mai înainte şi căldura era dată de lemne aduse de părinţi din vreme. Era un singur învăţător şi trebuia să instruiască şase clase. Cum eram copii puţini, 5-6 într-o clasă, munca nu se arăta grea, decît că în timp ce pe unii îi învăţa, trebuia să-i stăpînească pe ceilalţi. Ne mai punea să facem teme, ne mai dădea cu o joardă de gutui la fund, ne mai scotea în genunchi, ne mai dădea în curtea şcolii să ne jucăm, ca să poată cuprinde toate cele şase clase. Nu era muncă uşoară!

Învăţătorul se numea Liviu Cotîrlă, originar din Ciclova, căsătorit cu fata fostului învăţător, pensionar acum, Ioan Drinca, şi familia lui era din sat şi legat cu neamurile din sat. El a venit în 1922, o dată cu preotul, cu care s-a înrudit prin socrii, a făcut şcoala tot la Caransebeş şi a început să ne înveţe cu aceeaşi dragoste şi căldură de apostol pentru ridicarea neamului şi pentru satisfacerea sentimentelor româneşti cu care a făcut şcoala.

În sala de clasă aveam hărţi cu România Mare, cu continentele, în limba română şi cărţile din care învăţam erau tot în limba română, tipărite la Caransebeş.

Nu am fost un elev strălucit, dar am fost foarte muncitor, ordonat, punctual şi iubit atît de învăţător, cît şi de colegii de şcoală. N-am fost bun la caligrafie, dar făceam nişte hărţi frumoase şi îmi păstram caietele, uneori cu cîte o plăcintă pe ele, dar în general curate şi ordonate.

Am să amintesc despre încheierea anului şcolar. Era o mare sărbătoare în sat, nu numai pentru învăţător şi copii, ci şi pentru părinţi şi întregul sat, fiindcă toţi erau curioşi să vadă cum învaţă fiecare copil. La examenul

de fine de an, pe vremea mea, comisia era formată din protopop (mai era încă şcoală confesională), revizorul şcolar, învăţătorul, notarul şi primarul şi cîte un membru al consiliului şcolar. Aceştia erau aşezaţi pe un podium mare în vederea examinării copiilor. Cu o zi înainte se aducea iarbă pentru pus pe duşumele, ramuri de pomi, flori, pe bănci, pe ferestre, iar în faţa comisiei vaze cu flori mai alese. Examenul îl făcea învăţătorul, după care urma premierea copiilor evidenţiaţi la învăţătură, dîndu-li-se cărţi legate cu un şnur tricolor şi cu numele lor pe carte. Nu se dădeau cununi, acest obicei venind foarte tîrziu, probabil din Regat. Eu am fost premiat în fiecare an, dacă nu pentru carte, pentru buna purtare şi ordinea mea.

La mine în sat am făcut trei clase primare, după care unchiul mamei mele, învăţător în comuna Ferendia, judeţul Timiş, voind să mă înfieze, m-a luat la el pentru clasa a patra. M-a dus bunicul după mamă pînă la staţia Surducul Mare, de unde am plecat pe jos cale de 12 kilometri, peste locuri pustii, unde nu era nici un copac, ci numai iarbă pentru păscut oile. Ajuns la unchiul meu, deşi eram copil, mi-am dat seama că mătuşa, nevasta lui, nu mă dorea. Am făcut clasa a patra în Ferendia, unde erau doi învăţători şi unde era unchiul meu director. Satul era împărţit în două printr-o vale largă, iar copiii dintr-o parte a satului (cea mică) veneau la şcoală în partea cealaltă (cînd era noroi, veneau pe picioroange, spre părerea mea de rău nu m-am putut obişnui să merg cu ele).

Satul era sat de cîmpie, jocul comunei făcîndu-se tot în centru, lîngă crucea în memoria celor căzuţi în război, dar la biserică, în fiecare duminică şi sărbătoare se făceau parastase îmbelşugate din care noi, copiii, aveam o parte dată de preot.

Să mă refer puţin la colegii mei de şcoală. Cei din satul meu, mulţi pricepuţi la şcoală, mai toţi au rămas acasă. Unii nu-şi părăseau averea (pămînt, oi, cai, pruni...), iar alţii nu aveau mijloace ca să meargă la alte şcoli.

LICEUL

După terminarea clasei a patra, m-a dus unchiul la liceul din Deta, judeţul Timiş. Acest liceu era făcut ca să atragă copiii românilor din Banatul sîrbesc, să-i aducă la şcoala românească şi toţi elevii erau bursieri. Unchiul meu - Uica Trifu Lunca - a mers cu noi pînă la Deta, adică cu mine şi cu cei trei elevi ai lui, ne-a înscris la şcoală şi ne-a băgat în gazdă la internat, unde totul era gratuit. Internatul avea un dormitor mare tip cazarmă, o sală mare de lectură, care ţinea şi loc de prînzitor, şi o curte pentru joaca copiilor. Mîncarea nu era rea. Dimineaţa primeam lapte şi o felie mare de pîine cu unt. Vizavi de internat era un neamţ cu o prăvălie, parcă-l văd şi azi, rotofei şi roşu la faţă, care făcea un amestec de cacao praf şi zahăr, pe care îl cumpăram şi-l amestecam cu laptele cald dimineaţa. La prînz supe, mai rar ciorbe, apoi falsen-supe, după modelul nemţesc, fripturi, sarmale... Seara ni se dădea slănină, brînză şi cîte un ceai. Toamna însă, deoarece directorul internatului, profesorul Sturzu, vînător pasionat, se ducea în comuna lui - Telvădia - cu alţi profesori tineri şi vînau iepuri, fazani, gîşte, toată toamna mîncam numai vînat. Iarna prepondera cîrnăţăria de porc, din porcii crescuţi ca anexă a internatului. Acolo am făcut trei ani. Au început să-mi placă latina, istoria, geografia şi ştiinţele naturale.

Primăvara şi toamna mergeam la arena de foot-ball, aşezată într-un parc frumos sau făceam excursii în satele vecine. Eu aveam prieteni în aceste sate, adică în Opătiţa, Deta, Sfîntu Gheorghe etc., unde mergeam sîmbăta la părinţii colegilor, ca duminica seara să ne întoarcem la internat. Mergeam pe jos. Îmi amintesc o întîmplare într-o primăvară cînd, mergînd la Opătiţa sîm-

bâta după-masa, pe şosea, la un loc unde era o baltă adîncă, vedeam o locomobilă şi doi bivoli care stăteau în apă de li se vedea numai vîrful botului. Noi, copii curioşi, am întrebat cum s-a întîmplat asta, iar omul care-i mîna ne-a spus că din cauza căldurii cînd au văzut balta, au părăsit drumul şi au intrat în apă, şi ne-a spus că dacă se răcoreşte, ies singuri afară. Eu nu mai văzusem bivoli pînă atunci şi tare m-am minunat de forma şi de culoarea lor neagră. În timpul celor trei ani cît am stat la Deta, pînă în 1927, tata a intrat la calea ferată ca acar, întîi la Reşiţa, apoi s-a mutat la Oraviţa, unde era liceu şi am fost luat de la Deta şi dus la Oraviţa, unde am făcut clasele 4-7. La început locuiam cu părinţii în Oraviţa română şi făceam zilnic drumul din josul oraşului pînă la liceu, de circa 3 km., de patru ori pe zi, dimineaţa şi după-masa. Mult pentru un copil. Apoi m-au băgat la gazdă în oraş, iar în clasele 6-7 am stat la internatul liceului. Prin anul 1929 cred, a fost un mare incendiu la Oraviţa, arzînd o bună parte a oraşului din cauza vîntului numit "Coşava", care bate de mai multe ori în timpul iernii şi care vine de pe malul Dunării. Ţine trei-patru zile, cînd nimeni nu face focul în casă de frica incendiilor, pentru că pe vremea aceea mai toate casele erau acoperite cu şindrilă sau draniţă. Focul s-a produs în noaptea de 6 spre 7 decembrie 1929, cînd eu veneam de acasă unde am fost la un praznic de Sfîntu' Nicolae, la popa al nostru cu care eram neamuri. Deşi de la gară pînă în oraş era un autobuz, n-am reuşit să-mi iau loc, aşa că prin vijelia aceea grozavă am străbătut greu. Dimineaţa, cînd nemţoaica gazdă trebuia să mă scoale să mă trimeată la şcoală, după ora 6, nu m-a trezit, iar eu am dormit adînc, fiind îngheţat de frig. Cînd m-am sculat şi am văzut că afară e lumină am fost mirat, fiindcă ea mă scula întotdeauna la vreme. Mi-a spus că nu se mai face şcoală că partea de jos a oraşului arde. Focul s-a aprins de la o fumătoare de gîşte ale preotului evreu care a plecat de acasă şi n-a închis bine afumătoria. Prima casă a fost casa parohială evreiască, unde cei doi bătrîni, părinţii preotului, au ars scrum împreună cu casa. De acolo flăcările s-au întins la cazarma infanteriei acoperită cu şindrilă, apoi la casele vecine. A ţinut patru zile fără ca vreun pompier venit de la Reşiţa sau Timişoara să-l poată stăpîni. Toţi cei din calea focului au rămas fără casă. După patru zile vîntul s-a oprit ca la comandă.

În timpul celor patru ani de şcoală eu eram cel mai mic din clasă şi cel mai oropsit, fiind sărac. Nu puteam merge la teatru, rar la cinematograf (am vrut să văd unul din primele filme ale ecranului vorbit, filmul "Soni Boy", dar nu am reuşit). Se făceau însă excursii pe dealurile frumosului oraş Oraviţa (oraş ca un parc), unde culegeam flori pentru ierbare, adunam pietre şi insecte pentru insectare şi diferite albume.

Liceul era destul de frumos şi de modern, avînd sală pentru chimie şi fizică, sală de gimnastică, un mare amfiteatru cu busturi pentru orele de desen, o sală profesorală încăpătoare etc. şi se numea "General Dragalina".

Liceul l-am terminat în anul 1931, iar examenul de bacalaureat l-am dat la Caransebeş. Cînd s-a terminat anul s-a făcut un banchet la Hotelul Coroana, unde în 1905 casa Pathé de discuri din Paris a transcris cinci discuri de muzică populară locală, prima înregistrare pe disc în românește. Am fost şi eu la masa festivă, prima din viaţa mea. S-a făcut şi un mare tablou cu profesorii şi absolvenţii şi a primit fiecare elev cîte o copie mai mică.

La Caransebeş au dat examen de bacalaureat liceul local "Traian Doda" şi al nostru "General Dragalina". Îmi amintesc cu emoţie că după ce am luat examenul, profesorul de limbă germană, Tarnoi, care avea pe cumnatul lui coleg cu mine, m-a invitat şi pe mine la restaurantul local, "Pomul de Aur", şi atunci a fost pentru prima oară cînd am luat masa la restaurant.

●●●

Oraviţa a fost totdeauna un mare centru cultural al Caraşului şi un centru economic, aşezat fiind între deal şi cîmpie. Avea un tîrg săptămînal (sîmbăta) şi, cum am mai spus înainte, patru tîrguri - cîte unul în fiecare

trimestru. Tîrgurilor de sîmbăta li se spunea piaţă, iar celui trimestrial tîrgul mare.

Tîrgul de sîmbăta, în special toamna, foarte cercetat şi aglomerat, se desfăşura în trei părţi: cel de animale era aşezat în faţa liceului, întotdeauna populat cu vite, iar caii şi oile se vindeau pe uliţele laterale care merg în josul oraşului. A doua parte a tîrgului avea loc lîngă biserica catolică, în susul oraşului, unde se vindeau verdeţurile, brînzeturile, laptele, smîntîna, fructele etc., iar mai sus, în faţa tribunalului, era tîrgul de cereale, totdeauna bogat, pentru că era cercetat de satele de dealuri care veneau toamna pentru aprovizionarea de iarnă cu grîu, porumb, fasole, cartofi.

Pentru aceste două tîrguri erau două birturi vestite; unul jos, la tîrgul de vite - Birtul lui Lungu (ăsta era un ţăran din Maidan) - care era o clădire mare, cu locuri pentru cai, şoproane pentru căruţe, cu două intrări: în spate pentru căruţe şi în faţă, spre strada principală, pentru oameni. Mîncarea care se servea la atîta lume care venea pe acolo era papricaşul, adică o tocană de oaie, fiindcă oaia era animalul cel mai mult crescut în regiune. În susul oraşului, pentru cele două pieţe de sus, era Birtul lui Tauber -"La Porumbelul" - , unde veneau oamenii de la dealuri care-şi procurau cum am spus cerealele. Clădit pe aceleaşi principii, era însă mai mic în privinţa capacităţii. Şi aici tot papricaşul era mîncarea preferată, iar băuturi, la ambele birturi, răchie caldă şi, mai rar, vinul. La aceste hanuri erau nelipsite tarafurile de lăutari, că petrecerile se prelungeau pînă a doua zi, cînd birturile se închideau, fiindcă în zi de duminică trebuia să fie închise pînă la ora 12.

În anul 1930 judeţul Caraş-Severin s-a despărţit în două judeţe: judeţul Severin, cu reşedinţa la Lugoj şi judeţul Caraş cu reşedinţa la Oraviţa. Şi înainte de război a fost, pe vremea austriecilor, un judeţ Caraş cu reşedinţa la Biserica Albă (Palanca Nouă) unde ar fi fost spînzurat haiducul Adam Neamţu, după cum mi s-a povestit mie cînd eram copil, şi a cărui poveste ar fi următoarea: cînd a fost spînzurarea lui, el a zis la oamenii care se aflau de faţă că pe drumul care merge de la Oraviţa la Anina, la un paltin mare, se găsesc două căldări de galbeni. Cine poate să meargă să-i scoată să fie ai lui, să-l pomenească. Nişte neamuri bătrîne de-ale familiei Rainã din Oraviţa română (în casele cărora am stat cînd făcea tata serviciu la Oraviţa la CFR) ar fi fost la această întîmplare. Cînd au auzit povestea, au plecat întins cu căruţa cu care erau şi s-au apucat să sape, găsind într-adevăr căldarea cu galbeni pe care au pus-o în căruţă şi pe drumuri neumblate au plecat acasă. Prin văile pe unde au trecut ei către casă, ascunşi de vedere, se auzeau glasurile acelora care mai tîrziu au venit şi au mai găsit încă o căldare, dară grosul l-au luat ăştia, din care şi-au făcut nişte case frumoase în Oraviţa de jos şi poate şi alte lucruri.

•••

După terminarea liceului şi bacalaureatul în 1931 am venit acasă, am mai stat prin sat şi m-am dus la tata la Răcăjdia unde, cum am spus, era şef de haltă comercială. Clădirea majestuoasă făcută pentru o gară mare pe traiectul primei linii ferate din ţara noastră, Baziaş - Oraviţa, începută înainte de revoluţia de la 1848 şi terminată în 1852, era izolată de sate, între timp făcîndu-se diferite halte pentru urcarea călătorilor. Iar halta aceasta servea mai ales pentru îmbarcarea de vagoane cu vin, cereale, porci, vite, seminţe de trifoi, de lucernă, grîu, ovăz, orz, etc. adunate de prin satele din pustă şi expediate în diferite părţi. Acolo ajutam pe tata la facerea actelor de transport (facturi), lipeam bileţele pe vagoane şi îl ajutam pe tata la diferite lucrări, căci nu avea nici un ajutor. Cînd în toamna anului 1931 era vorba să merg la Universitate s-a constatat că nu sînt bani pentru aceasta şi am rămas toată iarna acasă, învăţînd şi pregătindu-mă pentru a intra la facultatea de medicină veterinară.

Examen de admitere la facultate. Odată a venit la tata, de la Oravița, medicul veterinar șef al județului pentru îmbarcarea unor porci și viza actelor de expediție și, cînd m-a văzut acolo cu tata a întrebat cine sînt, iar tata i-a spus că sînt băiatul lui. S-a mirat de ce stau acasă și tata i-a spus că n-am avut bani și că vreau să mă fac veterinar. I-a spus tatei că la Camera Agricolă sînt fonduri pentru ajutorarea studenților care merg la agronomie și medicină veterinară și că mă va ajuta să obțin și eu o oarecare sumă, lucru pe care l-a și făcut. Așa că în toamna anului 1932 m-am prezentat la București la concursul pentru admiterea la Facultatea de medicină veterinară. Nu știam eu atunci ce e aia concurs, că sînt o mulțime de candidați, că sînt diverse intervenții etc., eram complet nevinovat. M-am prezentat la examen, care a fost numai scris. Ulterior am aflat că ar fi fost 350 de candidați, că au fost admiși 120 și că eu aveam numărul 62 printre cei admiși. Și așa am devenit student în anul 1932.

În timpul concursului am fost găzduit de familia profesorului Ilie Sulea (fost asistent al profesorului Rădulescu Pogoneanu, directorul liceului pedagogic "Titu Maiorescu"), originar din Oravița și a cărui nevastă era tot din Oravița, licențiată și ea, fata unui cîrciumar, Sperlea, căruia bunicul, tatăl mamei mele, îi era un furnizor de băuturi spirtoase, iar bunica, mama mamei mele, le aducea verdețuri și fructe. Locuia pe str. Doctor Lister.

Începînd studența, m-am mutat la căminul Asociațiilor Studenților Bănățeni din București, care se afla pe strada Pitar Moș nr. 19. Acest cămin era întreținut de prefecturile celor trei județe bănățene: Severin, de unde se trimiteau lemnele de la Comunitatea Averilor Grănicerești din Caransebeș, cărbunele îl trimetea UDR de la Anina, iar banii pentru lumină, chirie și alte angarale îi plătea primăria municipiului Timișoara, studenții neplătind nimic pentru întreținerea lor. Cei mai tineri eram cazați într-o sală mare, fosta sală de recepție a Ambasadei Danemarcei, care era pînă atunci găzduită în casa asta, iar cei mai vechi stăteau în fundul curții în camere mai micuțe și în condiții mai bune.

CURSURI ȘI PROFESORI

Cînd am început cursurile la facultate am fost împărțiți, cei 120 reușiți, în două serii. Emoționați, și mulți dintre noi, ca și mine, neștiutori, intimidați de noua atmosferă, căutam să ne încadrăm și noi în noua viață studențească.

Aici trebuie să notez că atunci cînd am intrat, la catedra de anatomie, în sala de disecție, circa 15 au și fugit, neputînd suporta mirosurile caracteristice acestor disecții. Cursurile se făceau dimineața și după-masa. De obicei dimineața partea teoretică și după-masa lucrările practice. Frecvența era obligatorie și la unele și la altele și 6 absențe puteau aduce exmatricularea. Am dus-o greu în primii doi ani de studență, fiindcă și în al doilea an am stat tot la căminul bănățenilor, acum pe strada Biserica Amzei nr. 8 și în amîndoi anii trebuia să fac drumul de la cămin la facultate și înapoi trecînd prin Cișmigiu toamna sau iarna, prin viscol, mai rar vreme bună, și trebuind să învăț toate aceste denumiri științifice, fiindcă la această facultate nu e ca la altele unde te ajută talentul, fiindcă talentul și simțul meseriei se dezvoltă mai tîrziu, după ce ai acumulat o mulțime de cunoștințe teoretice și ai început să devii zi de zi, nu stăpîn, ci ucenic al meseriei, fiindcă meșter niciodată nu poți ajunge.

Datorită vieții grele, a lipsurilor și condițiilor de trai, după anul doi m-am îmbolnăvit de plămîni și am rămas acasă bolnav, anul școlar 1934-1935, cînd am fost internat în preventoriul TBC Steierdolf de lîngă Anina. În

anul doi, din 6 examene am luat 4 în primăvară, iar în toamna lui '35, pregătindu-mă la decanat, mi s-a făcut favorul ca să dau cele două examene restante şi să intru în anul trei, recunoscîndu-mi-se cele patru examene date anterior. În anul III viaţa mi-a fost mai uşoară, am intrat ca ajutor de casier la cooperativa studenţilor în medicină veterinară (cantină), unde aveam prînzul şi cina gratuite, pentru munca care o prestam două ore la prînz şi una jumate seara. În anul IV, V şi VI am obţinut bursa de la rectorat, 1500 lei lunar (din care, în anul IV, am dat jumătate unui coleg Filip Nicolae din Sighişoara, amărît ca şi mine). În anul 1939, la 10 iulie, mi-am susţinut lucrarea de doctor în medicină veterinară cu subiectul: "Creşterea viţeilor Siemmental de la naştere la un an" la Sindicatele pentru creşterea bovinelor din comunele Grabaţ, Bulgăruş şi Lenauheim, judeţul Timiş, despre care am să revin mai tîrziu.

Anul I - 1932-33 a avut sarcina măreaţă să ne introducă în meserie, făcîndu-ne să credem că sîntem aleşi ca să devenim medici veterinari, în mintea noastră romantică, optimistă şi neştiutoare.

Anatomia descriptivă a animalelor domestice se preda în anul I şi II, iar în anul III anatomia topografică a acestora. Profesor era Iliescu, şef de lucrări Chiţimia şi asistent Gheţie, viitorul academician şi profesor la aceeaşi catedră. Profesorul Iliescu, care avea cai de curse pe hipodrom, nu venea la facultate şi nu preda nici un curs. Ne dădea două teze pe an, punea notele pe ele şi ne examina la finele anului. La anatomie aveam trei zile de curs, o zi teoretică şi două practice. Partea teoretică o susţinea şeful de lucrări Chiţimia, şi partea practică dr. Gheţie. Nu se găseau cursuri în limba română, erau cîteva la bibliotecă în franceză pe care le luau cei care ştiau să le mînuiască şi noi, cei care n-aveam cursuri, scriam pe caiete lecţia predată. La lucrările practice eram examinaţi de lucrările făcute (cea mai mare mizerie fiind la osteologie). Dr. Gheţie, tînăr în acea vreme, avea grupe de studenţi simpatizanţi şi grupe pe care nu-i digera, şi asta era condusă obiectiv de faptul că lucrarea practică se făcea miercurea pe cai veniţi de la medicina operatorie, unde se lucra lunea, care trebuiau jupuiţi. Las' că jupuirea unui cal, în general, este o treabă foarte grea în comparaţie cu alte animale, dar şi cadavrul învechit mai mărea această dificultate. Iar eu nu eram încîntat să fac treaba asta. Doctorul Gheţie m-a ochit şi întotdeauna îmi spune "chiulangiul", că nu eram încîntat de jupuire. Nu numai mie, ci şi altora le spunea la fel. Şi a căutat să se răzbune. Cum? Profesorul dădea două teze anual; la prima teză, dată prin luna februarie, eu şi încă unul am obţinut nota 9, cele mai mari două note din an. Să înnebunească, deşi problema era teoretică şi eu aveam bune însemnări de la lecţie. Cînd a văzut aşa, în plină clasă mi-a spus: Chiulangiule ai copiat! Eu, care mi-am păstrat calmul, am spus aşa: Domnule doctor, n-am putut copia fiindcă întîi nu am carte; dacă aveam carte, trebuia să traduc din franţuzeşte, iar însemnările pe care le am luate în fuga expunerii, nu puteam să le copiez atunci, că trebuiau descifrate, aşa că vă rog să credeţi că dacă la lucrările practice nu vă pot satisface pretenţiunile dumneavoastră - juste în adevăr, însă exagerate -, în partea teoretică mă pregătesc ca să pot face faţă cerinţelor examenelor.

Anatomia descriptivă a animalelor domestice se făcea şi în anul II, cînd se studiau sistemul nervos şi organele interne. Baza studiilor şi animalele pe care se studia era calul, pentru celelalte specii făcîndu-se studii teoretice comparative.

Cu toată partea lucrărilor practice, cum am spus, parţial exagerate, am rămas la această materie (alfabetul medicinei) cu cunoştinţe pe care le-am avut mulţumitor toată viaţa.

În anul III se făcea anatomia topografică, importantă pentru chirurgi şi care, după ce am ştiut pe cea descriptivă, am învăţat-o cu uşurinţă. Am plecat, după trei ani de învăţătură la anatomie, cu mulţumiri faţă de cadrele didactice şi mulţumit eu însumi pentru cunoştinţele dobîndite.

Catedra de chimie şi fizică. Profesor Vlădescu, conferenţiar Ciurea,

asistent Buruiană, viitorul profesor de chimie biologică. Chimia generală se făcea în anul întîi şi azi cred că era de prisos, întrucît erau aceleaşi cunoştinţe pe care le-am avut în liceu şi din care am dat examen de admitere. În anul doi însă, se preda teoretic şi practic, chimia biologică, unde am primit cunoştinţe ale mecanismului intim celular, materie necesară pentru luminarea unui medic asupra proceselor organice intime. La lucrările practice se făcea analiza urinei şi eu cred că pentru un medic veterinar în teren n-a avut nici un folos, nimeni nefăcînd asemenea analize, poate medicii la oraş, care asistau cîini, pisici.

Fizica medicală deşi repeta, parţial, cunoştinţele din liceu (materia pe care am avut-o la concurs) ne-a ajutat la înţelegerea problemelor din sectorul acusticei (urechea), opticei (lupă-microscop) şi mecanicei (pîrghii în întregul organism). Am ieşit cu cunoştinţe mulţumitoare.

Dacă la anatomie profesorul era suveran la examen şi dădea nota pe care el o credea că i se potriveşte studentului, la chimie sistemul de trecere a examenelor era oarecum diferenţiat, şi anume: o grupă, care luau examenul din teză, alta care mai erau chemaţi la oral şi a treia care nu erau promovaţi. Profesorul dădea atenţie şi lucrărilor practice. Dacă la anatomie în toţi cei trei ani am luat examenele în primăvară, la chimie la fel am luat în primăvară, la fizică am avut necazuri (sistemul de examinare şi apreciere era la fizică la fel ca la chimie, în afară de lucrări practice care nu se făceau). La fizică am intrat în grupa celor de ascultare, care era socotită ca grupa celor bine pregătiţi, întrucît dădeau faţă cu profesorul, care te judeca pînă în pînzele albe. Nu mai aveai liniştea tezei, dar aveai un profit, fiindcă examenul se făcea mai tîrziu decît cel scris şi-ţi dădea posibilitatea ca să mai revezi materia. La teză am avut nota 4, la răspuns 10 şi am ieşit victorios cu 7, notă mare la profesorul Vlădescu, pentru cei care se luptau cu el la răspuns. Profesorul Vlădescu avea cursuri şi la chimie şi la fizică, teoretice şi practice, dar cînd vorbea la catedră, vorbea încet şi repede, cu o mînă scria pe tablă şi cu stînga ştergea imediat, că nici nu puteai să urmăreşti, aşa că singurul ajutor mare ne erau cursurile scrise. În acest sector al chimiei în anul V aveam materia Chimia laptelui, teoretic şi practic. Profesorul avea curs, şi la partea practică făceam o mulţime de analize, cele mai multe de care nu aveam nici o nevoie, deoarece unica ce ne trebuia în teren era analiza grăsimei după metoda Gerber şi, eventual, analiza amidonului, dacă ar fi fost caz de amestecul laptelui cu făina. Desigur, partea teoretică a chimiei laptelui ne-a fost folositoare în teren, în special în privinţa alimentării tineretului, a fabricaţiei brînzeturilor şi a controlului sanitar al laptelui şi a produselor din lapte.

Zoologia generală o învăţam în anul întîi cu doctorul Dinulescu, asistent la catedra de parazitologie şi controlul alimentelor de origine animală. Şi azi o socotesc inutilă, fiindcă a fost o materie de admitere în facultate, deci învăţată cît de cît acceptabil, era ceea ce învăţam noi teoretic şi apoi la Muzeul Antipa; nu ne era de nici un folos să vedem scoicile de pe întregul mapamond. Puteam face în aceste ore alte materii.

Botanica era predată de un inginer agronom de la facultatea de agronomie (probabil Stănescu) care se ocupa în special de plantele de pe păşuni şi livezi. Rău am făcut că n-am dat o mare atenţie acestei discipline care ne-ar fi fost una jutor mare pe teren pentru aprecierea valorii păşunilor şi fîneţelor.

Histologia se preda în anul întîi şi doi, profesor Bădescu (medic uman) cu două asistente de la Facultatea de ştiinţe naturale. Profesorul vorbea frumos, puteai să fii atent, cu mare putere de convingere şi de atragere în materie, iar cele două asistente au împodobit totdeauna pereţii cu desene ale subiectului. La lucrările practice am învăţat practic microscopul, cum să-l manipulăm, cum să privim şi să interpretăm diferitele fragmente ale ţesuturilor şi cum să desenăm noi, pe caietele pe care le aveam pentru desen, diversele ţesuturi, celule. A fost o catedră care ne lăsa cu cunoştinţe profunde şi necesare, tot atît de indispensabile ca şi anatomia.

Fiziopatologia (patologia generală), profesor Alexandru Vechiu, nu avea nici curs, nici asistent. Era intrarea în medicina propriu-zisă. Am ascultat lecţiile cu mare atenţie, am luat note foarte bune, atît pentru că erau noţiuni noi, cît şi pentru dicţiunea şi căldura cu care vorbea profesorul. Datele cîştigate mi-au folosit toată viaţa şi profit de această ocazie pentru a-i aduce mulţumiri. Se preda în anul II.

Microbiologia şi Anatomia patologică, profesor Paul Rigler, în acelaşi timp directorul Institutului "Pasteur". Era om în vîrstă înaintată şi trebuia să fii foarte atent, ca să poţi lua notiţe. Avea şi cursuri şi personal universitar, pe doctorul Mihăilescu (viitorul său urmaş la catedră) şi asistentă pe domnişoara Găzdaru, viitoarea soţie a profesorului Adameşteanu. Am învăţat cum se fac frontiurile, cum se colorează. cum se examinează, am făcut desene, a fost o disciplină care mi-a plăcut, deşi pentru un medic de teren nu prea are mari foloase. În schimb, anatomia patologică, despre care profesorul Rigler (fost asistent la profesorului Babeş) ne spunea că pentru un medic veterinar, într-o profesiune care n-are posibilităţi majore ca medicina umană, anatomia patologică era de un real folos, lucru de care m-am convins în teren şi pe baza căreia am putut pune diagnostice confirmate de laborator, în timp ce colegi ai mei erau de altă părere. Ambele se predau în anul III.

Parazitologia am făcut-o cu profesorul Ciurea, asistent doctorul Dinulescu (viitorul profesor) şi care preda, cum am arătat. zoologia în anul I. Destul de regretabil că la catedră nu era o clinică a bolilor parazitare, aşa că învăţam paraziţii în mod descriptiv, înmulţirea lor, dar nu ne-a rămas nimica din tratament şi mai ales din aşa-zisa devastaţie a profesorului rus Scriabin, aşa că practic n-am învăţat nimic. Se preda în anul II.

Chirurgia experimentală şi hipologia, profesor Bucică (colonel cu stea), avînd asistenţi ocazionali, ba pe doctorul Apostoleanu, ba pe doctorul Vlăduţ. Profesorul era plin de elan, dornic să ne înveţe, că zicea el, că pe el nimeni nu l-a învăţat. Nu pot spune că am avut o predilecţie deosebită pentru această materie, în general nu-mi plăcea chirurgia, dar am învăţat cu drag hipologia atît de necesară pe vremea aceea, cînd calul era animalul de muncă, de tracţiune şi unul din mijloacele pentru mobilitatea armatei.

Să trecem puţin la materiile de pură medicină veterinară care se predau teoretic în anul III.

Chirurgia animalelor domestice, profesor Udriski, decanul de vîrstă şi omul care a onorat prin ţinuta, fineţea, expunerea şi atitudinea deosebită pe timpul studiilor. Avea curs şi era ajutat de conferenţiarul Apostoleanu, doctorul Nicolau şi doctorul Vlăduţ, toţi trei viitori profesori universitari.

"DOCTORATUL ŞASE"

Primii cinci ani de facultate aveau examene teoretice şi practice, sistemul fiind al profesorului care numai în rare cazuri asculta şi de asistent, el, adică profesorul, fiind suveran în aprecierea cunoştinţelor şi notelor care se dădeau.

După terminarea anului cinci, cum se zicea "doctoratul cinci", venea aşa-zisul "doctoratul şase", cînd nu mai era obligatorie frecvenţa, cînd asistam la orele de clinică şi cînd dădeam examene ale aşa-zisului doctorat şase, şi anume: boli contagioase, chirurgie şi interne, zootehnie, după care erai considerat absolvent şi urma ca să-ţi susţii teza de doctorat, pentru a obţine absolvenţa şi dreptul de liberă practică.

M-am prezentat profesorului G. K. Constantinescu (cu care am lucrat la cooperativa studenţilor din medicina veterinară, despre care voi vorbi în altă parte) şi am solicitat să-mi dea o lucrare. M-a trimis să studiez creşterea viţeilor din rasa Siemmental din sindicatele pentru creşterea vitelor

de rasă din comunele Grabas, Lenauheim şi Bulgăruş din judeţul Timiş, comune şvăbeşti. Am lucrat la această teză din anul 1938 pînă în vara lui 1939, cînd profesorul a pus viza "bun de tipar". Ţin şi azi semnătura acestui distins profesor ca o relicvă a tinereţii şi a respectului pentru acest om deosebit.

Am să vorbesc puţin despre această lucrare. Înarmat cu adrese de la institut, m-am prezentat la Timişoara, la serviciul judeţean pentru creşterea animalelor, care a vorbit telefonic cu cele trei sindicate. Aceste sindicate, deşi erau comunale, aveau fiecare cîte un medic veterinar plătit de locuitori, în ale cărui atribuţii era şi conducerea sindicatului, şi legătura cu organele judeţene respective şi cu Institutul Naţional.

Am fost găzduit pe contul lor, casă şi masă, în tot timpul cît am lucrat şi mi s-a pus la dispoziţie orice am dorit, din punct de vedere tehnic. Prima comună era Grabas şi aici am să vă povestesc o întîmplare din iarna lui 1938-1939. În comună, comună bogată, cu case mari, cu cîte 10-12 cai la un om, 10-12 vaci, 200-300 de porci, erau trei cîrciumi: una a bogătaşilor, unde mîncam şi eu, aşezată în centru, una a celor mijlocaşi şi meseriaşi şi una a celor săraci. Nemţii de la cea din centru la ora 9 dimineaţa (iarna) veneau la cîrciumă şi se aşezau la cărţi, patru nemţi în jurul unei mese, şi beau bere. Pe la ora 10 luau un crenvurşti. Deasupra fiecărei mese era o sonerie şi dacă vroia ceva suna şi cîrciumarul ştia unde să se ducă. La ora 12 bătea clopotul la biserică. Ca la un semnal nu rămînea nici un neamţ la masă, toţi plecau acasă, pentru ca de la 2 pînă la 5 iarăşi să se umple. La ora 5 cîrciuma rămînea din nou goală - precizie nemţească. Stăteam şi mă uitam la ei, căci noi românii nu eram aşa de punctuali niciodată.

Odată vroiam să ajung la Timişoara, într-o duminică după masă şi nu aveam cu ce merge, căci trebuia să prind un tren spre Bucureşti. În comună era într-o vizită canonică episcopul Pacha, catolic, şi doctorul l-a întrebat dacă mă ia cu el pînă la Timişoara. Episcopul a fost de acord, am urcat în maşină şi fiindcă ştia de la doctor că eram absolvent de facultate, am atins problema situaţiei materiale bune a şvabilor. Atunci el mi-a spus că pentru el este o mare mîhnire căci, faţă de românii din satele vecine, aceştia bine situaţi, cu pămînturi multe şi roditoare, nemţii, se închid în spatele porţilor şi sufletele lor nu sînt capabile să prindă plăcerile vieţii aşa cum fac românii, care, deşi săraci, întotdeauna sînt expansivi şi veseli. Spunea popa că le-a vorbit aşa în predică: "voi aveţi trei idealuri - gelt, feld und pferd, adică bani, pămînt şi cai, ăsta e idealul vostru, nu spiritul, nu veselia, nu expansiunea pe care o vedeţi la români." Popa era foarte alarmat din cauza sufletului lor închis.

La Lenauheim, unde s-a născut marele poet Nicolaus Lenau, înaintea primăriei era o frumoasă grădină şi în grădina aceea era făcută din piatră o bancă. La un colţ al băncii era chipul lui Lenau şi în spatele lui o tînără femeie, muza, în amintirea acestui mare poet german, poet al tristeţei, din care şi Eminescu şi Iosif au tradus.

Bulgăruş era o comună mare, germană, care avea sindicatul cel mai bine organizat şi unde am făcut, cu mare plăcere, cele mai multe măsurători, fiindcă era şi sindicatul cel mai puternic. În Lenauheim, am uitat să spun, locuiam la preşedintele sindicatului, un inginer agronom de la Halle, care ştia bine româneşte, ca toţi intelectualii şvabi, care lucra dimineaţa pe tractor şi la ora 4 venea acasă, făcea o baie, îşi lua nevasta şi pleca la Timişoara, petrecînd serile la restaurantul Loyd sau Palas şi dimineaţa era acasă bun pentru lucru. Aşa erau în comună, îmi spunea el încă cinci agronomi, tot de la Halle (vestit institut agronomic din Germania), care făceau o agricultură ştiinţifică, toţi fiind proprietari de 8-10 cai, 10-12 vaci şi 200-300 de porci. În toate cele trei comune, pentru reproducţia cabalinelor, satul dădea în tot timpul anului un armăsar de herghelie; pentru vaci se făcea montă naturală cu tauri de import şi cu evidenţă pentru a evita incestul, adică montă dirijată. Nu creşteau scroafe, ci le cumpărau din satele vecine, în special din satele de români, iar de oi nu se ocupau. Aveau curţile pline de păsări.

În lucrarea de doctorat am arătat că toţi aceşti şvabi, care nu erau numai germani, ci şi italieni, francezi, spanioli, aduşi de Maria Tereza în jurul anului 1770 pentru a pune în valorificare pămînturile bogate ale Banatului, au ajuns în starea în care sînt cu multe jertfe, cauzate de ciumă, holeră şi de apa insalubră, adică au ajuns în stadiul în care sînt prin muncă perseverentă, aşa cum fac nemţii.

Odată măsurătorile terminate şi încadrate în sistematica disciplinei numite biometrie, le-am prezentat profesorului care, după o oarecare observaţie, le-a găsit bune de tipar. Le-am dat la tipar. S-au tipărit şi la 10 iulie 1939 le-am susţinut în faţa comisiei formată din profesorul Constantinescu - preşedinte, iar membri profesorul Slavu - decanul facultăţii şi profesorul Fălcoianu de la clinica bovină. Dizertaţia s-a numit "Rolul biometriei în creşterea animalelor"

Tipărirea tezei am făcut-o la o tipografie pe Popa Nan, unde am început să învăţ paginaţia, această muncă obositoare şi nesănătoasă, atît din cauza zincului cît şi a localului. După ce teza a fost gata şi, aşa cum am arătat mai sus, am susţinut-o în faţa comisiei, a urmat vremea aceea cu Serviciul Social.

Aceasta a fost în 1939. În 1940, avînd drum pe le Institutul Naţional Zootehnic, m-a chemat şeful de lucrări, acum conferenţiar, doctorul Moldoveanu, viitorul profesor de zootehnie, şi mi-a comunicat că Consiliul Ştiinţific al Institutului Naţional de Zootehnie a hotărît să publice teza în aşa-zisa Bibliotecă Zootehnică (nr.32). În acestă Bibliotecă, care era o emanaţie ştiinţifică a corpului profesoral, a cercetătorilor institutului, a medicilor veterinari din teren, a studenţilor cărora la plăcea zootehnia, era o cinste ca să ai o lucrare publicată şi, mai ales, la începutul carierei. Am fost fericit, am rugat să se transmită profesorilor toată stima, şi am ridicat cinci mii de lei (bani din care am cumpărat verighete pentru mine şi pentru viitoarea mea soţie).

SERVICIUL SOCIAL

După ce am fost cîteva săptămîni acasă, în Banat, a trebuit să merg pentru executarea acelui numit "Serviciu social". Ce era acesta? Toţi aceia care pînă la 1 iulie 1939 (eu care aveam o lucrare grea n-am putut să o termin înainte) trebuia să facem trei luni serviciu social, după care se chema că sîntem absolvenţi. Am fost chemat şi trimis la Dorohoi, la Şendriceni, pentru a putea deveni şeful unei echipe a serviciului social, unde am stat o lună, după care am plecat la Iaşi şi am primit uniforma serviciului social. Era în august 1939. Am fost repartizat în comuna Osoi, judeţul Iaşi, unde era o staţiune anti-malarică a Societăţii Naţiunilor, înfiinţată de regretatul profesor Mihai Ciucă. Nu am stat decît trei zile fiindcă a început războiul în Polonia, la 1 septembrie, s-a desfiinţat Serviciul Social şi nouă ni s-a recunoscut că am absolvit facultatea. M-am prezentat la Iaşi, la Seminarul "Veniamin Costache", unde am predat echipamentul şi am primit hîrtia de terminarea serviciului.

Era pe timpul, cum am spus şi mai înainte, începerii războiului polonezilor cu nemţii şi se auzea că intră polonezii în ţară. M-am dus la Bucureşti la Facultate, că nu aveam nici o sursă de venit, şi m-am prezentat profesorului Fălcoianu, care avea nevoie de medici veterinari pentru centrele de însămînţări artificiale înfiinţate în Moldova, dar mai ales în Basarabia, pentru înmulţirea oilor karakul, care erau la modă pe vremea aceea.

După ce am făcut teoretic cam două săptămîni, ni s-a dat trusa şi eu am fost repartizat în comuna Sărata, judeţul Cetatea Albă, o comună mare germană, cu un puternic sindicat (o mie de oi) şi cu trei berbeci pepinieri, în

afară de berbecii încercători, care şi ei erau tot de calitate aleasă. Dintre cei trei berbeci pepinieri unul era cumpărat din Germania, de la Halle, originar din Buchara, pe vremea aceea cu 30.000 de lei la întărcare, şi doi berbeci din vestita linie Sandu, proprietatea lui Sinadino, un armean, mare proprietar de oi karakul. Am lucrat aici de pe 20 septembrie pînă la finele lui octombrie, adică în jur de şase săptămîni, socotind două cicluri de călduri, după care berbecii erau daţi la montă liberă pentru oile care nu s-au montat.

Lîngă Sărata erau comune ruseşti, bulgăreşti, găgăuze şi una românească, Satul Nou, de răzăşi colonizaţi din părţile nordului Basarabiei. Şi aici era o staţiune de montă condusă de un absolvent, la care mă duceam cînd şi cînd. El locuia la preşedinte (Purje se numea), şi măicuţa moşului, căci copiii stăteau în altă parte, ne primea întotdeauna cu prăjituri şi-i plăcea că vorbeam ca ei. Bătrîna era bolnăvicioasă şi o vecină venea şi o mai ajuta.

Reîntors la Bucureşti, am plecat pentru satisfacera serviciului militar, fiind repartizat la Regimentul 37 artilerie din Turnu Severin. Fără să stau nici o zi la regiment, am fost trimis la Şcoala de Ofiţeri rezervă veterinară din Bucureşti, la Spitalul Veterinar Militar, în cazarma Malmezon, unde m-am întîlnit cu restul colegilor. Eram decazarmaţi, fiecare aveam uniformă, dar nici un grad. Am audiat două luni de zile cursurile şcolii, o parte mai mică cu probleme militare şi una în legătură cu serviciul veterinar de campanie. Cea mai interesantă lecţie a fost cea de informaţie şi contrainformaţie, ţinută de un colonel de Stat Major, fost ataşat militar la Londra, şi unde nu aveam voie să luăm notiţe. Multe lucruri am aflat, pe care altfel nu le-am fi aflat niciodată. După ce am trecut examenul, în legătură cu meseria pe care trebuia s-o practicăm în armată, s-a chemat că sîntem absolvenţi şi am primit gradul de sergent.

VIAŢĂ DE STUDENT

Unde am stat în gazdă. În anul întîi şi doi am stat în Căminul Asociaţiei Studenţilor Bănăţeni, întîi în strada Pitar Moş nr. 19, apoi în str. Biserica Amzei nr. 8. Cei din anii mici locuiau cîte zece-doisprezece într-o cameră în nişte paturi cazoane, cu rufărie de pat adusă de-acasă, dar avantajul era că nu plăteam nimic întreţinere. Cum am spus mai înainte, cei mai mari locuiau în camere mai mici şi mai confortabile. În anul trei şi patru m-am mutat în camere de cîte doi şi trei studenţi pe străzile din jurul facultăţii: Izvor, Costache Negri, Staicovici, Simonide, Puţul cu apă rece, Uranus, 13 Septembrie etc. Acolo plăteam chiria, lemnele din timpul iernii şi gazda ne dădea rufărie de pat. În anul cinci şi şase, cînd aveam bursă şi masa gratis de la cantina studenţilor, am stat singur pe Sabinelor la nr. 70, la madam Bucek, nevasta unui mecanic din Braşov. (Aceasta avea două fete mari măritate cu români cu care făcea sărbătorile şi veneau la bunică în sărbătorile mari ca să o felicite şi să stea cu ea de vorbă pentru a o îmbuna; se pierduseră de neamurile lor şi de sărbători).

În ceea ce priveşte mîncarea, în anul întîi şi doi o duceam greu: brînză, slănină, mezeluri, ouă, mai veniseră şi Rokus cu 7 lei, mai mergeam la un birt economic, şi cu traiul ăsta am reuşit să mă îmbolnăvesc de plămîni. În 1936, cînd am intrat în anul trei, colegii mi-au asigurat un loc de casier ajutor la cantină, unde serveam masa gratuit. De atunci şi pînă la terminarea studiilor am mîncat tot timpul la cantină. Prin anul doi mai mîncam şi la alte cantine studenţeşti: la Gutemberg, la cantina studenţilor îm medicină, la cantina Universităţii de pe strada Batiştei etc. Dimineaţa mîncam, nu mîncam, fiindcă nu-mi plăcea ca la alţi colegi să beau cafea dimineaţa.

Să trecem puţin la cantină şi la munca pe care am dus-o acolo. Cantina

era a studenţilor în medicina veterinară (era pe atunci la modă sitemul cooperaţiei), ai cărei membri erau studenţii sub preşedinţia profesorului Constantinescu. Era aşezată în subsolul unei case mari cu trei etaje din curtea Facultăţii de Medicină Veterinară, aşa-zis "palatul servitorilor". Subsolul era încăpător, avea săli de mese, bucătărie, magazie, dormitor pentru personalul de servici, cămară pentru murături. După ce am trecut anul trei, datorită probabil posibilităţilor mele ca organizator, am fost avansat ca popotar. Cantina avea doi popotari, unul pe săptămînă, care începea munca de luni. În timpul cît am muncit ca popotar, am căutat ca să ameliorez situaţia serviciului: am pus radio în cele două saloane de serviciu, am echipat dormitorul oamenilor de serviciu cu rufărie nouă, inclusiv paturi, şi le-am dat liber duminica. Am intervenit să se facă o croitorie, o frizerie şi acces la baia care era deasupra cantinei, unde se făcea baie de două ori pe săptămînă pentru studenţi. O altă problemă pe care am organizat-o eu a fost aprovizionarea: am renunţat la aprovizionarea zilnică, en detaille, şi am aprovizionat en gros de la marile firme din Piaţa Mare, Dinischiotul, Rokus etc. de unde procuram ulei la butoi, zahăr la saci, crenvurşti sau debreţini en gros, şi carnea direct de la abator. Toate acestea au scăzut costul mesei sub nivelul planificat, aşa că după anul IV şi V, la alegerile de popotari am fost ales prin aclamaţii, pentru aceste acţiuni la care tovarăşul meu nu numai că nu m-a ajutat, dar a căutat să mai şi împiedice; dar colegii au apreciat în special calitatea mesei şi preţul redus.

Am zis mai înainte că la prînz se serveau trei feluri şi seara două. Piinea era la discreţie şi fiecare îşi lua acasă seara ca să aibă pentru dimineaţa.

În ceea ce priveşte aprovizionarea cu materiale neconsumabile, imediat am intervenit la doctorul Radulovici, secretar al Ministerului Agriculturii, bănăţean de la Lugoj, care a aprobat pentru cantină în mod gratuit cinci vagoane de lemne, nu ştiu cîte vagoane de varză, cartofi, gogonele, morcovi, pătrunjel şi tot ceea ce trebuia să se găsească în cămară, materiale care ni se trimeteau de la fermele statului, în mod gratuit, ca ajutor pentru studenţi. Primeam grîu gratuit, în special de la Brebeni, Olt, care venea la gara Dealul Spirei, era clasat la preţul bursei din acea zi, pus la dispoziţia fabricii Gagel şi care ne încredinţa piinea din care, cum am spus mai sus, studenţii mai luau şi acasă pentru micul dejun.

Carnea o luam în buturi întregi de la abator direct, avînd furnizor pe un mare angrosist, Vasilescu, care avînd şi el un student la Academia de Comerţ, ne făcea credit şi ne aştepta la bani. Tot la două luni venea după bani şi atunci ne povestea diverse întîmplări din viaţa lui, fiindcă era şi exportator. Odată s-a găsit în Praga, în chestiuni comerciale, dar el nu ştia boabă, nici nemţeşte, nici ceheşte; era cald şi intră într-un restaurant unde trebuia să vină unul dintre oamenii lui cu care făcea comerţ. Se aşează la o masă şi fără să zică o vorbă vine chelnerul cu o halbă de bere. Cum era cald, ia berea şi o bea. După ce a băut-o a venit alta, dar ceea ce era mai interesant era că ficare halbă avea sub ea o farfurie mică. Cînd venea chelnerul, lua halba, dar lăsa farfuria pe masă. Şi aducea alta tot cu farfurie. Dacă o beai şi pe-asta, punea farfuria peste cealaltă şi-ţi mai aducea una. Lui Vasilescu i-au ajuns trei halbe, şi pînă una-alta a venit şi omul pe care îl aştepta şi îi spune întîmplarea. Omul îi zice aşa: aici aşa e obiceiul, dacă ai băut berea, fără să te întrebe, îţi aduce alta; dacă nu mai vrei să bei, o laşi de două degete în pahar sau îi pui o mică scobitoare pe margine, semn că îţi ajunge. Farfuriile erau pentru ca să ştie consumatorul cît a băut.

Nu am fost la balurile studenţeşti pe care Societatea Studenţilor în Medicină Veterinară le dădea în fiecare an la Casa Silvicultorilor, întrucît societatea noastră era întotdeauna în bune relaţii cu silvicutorii. Nu am fost fiindcă nu am avut cu ce să mă îmbrac, că n-am avut bani şi n-am ştiut nici să dansez.

Îmi amintesc, cînd locuiam pe diferitele străzi din Dealul Spirei, în curţi cu cîte două rînduri de case, aşa-zise case tip vagon, era o singură

cişmea în mijlocul curţii. Cînd venea poştaşul, oameni amăriţi purtînd cu ei o taşcă mare de piele şi cu un baston să se apere de cîinii mahalalei, se instala lîngă cişmea şi începea să strige pe cei care aveau corespondenţă. Dacă era vreuna care nu avea şi îl întreba dacă nu are şi ea, el îi spunea o singură vorbă: "mîine". Vorbă care a rămas între noi, între studenţi, cînd vroiam să vorbim despre lucruri a căror rezolvare era problematică sau imposibilă.

Tot din timpul studenţiei am să amintesc despre tratamentele antirabice. Am zis că la boli contagioase erau internaţi cîini şi pisici turbate. Eu, care am fost tot timpul curios, nu aveam frică de ei, pînă cînd le venea momentul şi te muşcau. Atunci eram trimişi la institutul antirabic "Dr. Babeş" pentru tratament. Datorită firii mele curioase n-am fost lipsit de această plăcere şi mergeam la ora 10 cînd începea tratamentul. Înainte de a intra în cabinetul doctorului care făcea tratamentul, era o sală mare cu bănci pe margine, cu mame cu copii în braţe, cu diverşi mahalagii muşcaţi de cîini şi veniţi la tratament. Pe la zece, cînd trebuia să vină doctorul, se făcea în această lume o mişcare, mamele îşi adunau copiii şi îi luau în braţe ca să intre cu ei la doctor, şi începea atunci un plînset de te prindea groaza de aceşti copii înfricoşaţi de doctor. Mi-a rămas în minte aceste scene care m-au înduioşat, fiindcă sînt om care îmi plac copiii, şi am fost tot timpul un mare duşman al cîinilor vagabonzi. Mai erau muncitori de pe la mahala, meşteri, diverse meserii, care se plîngeau că plecau de acasă dimineaţa ca să vină la injecţii şi pierdeau mai toată ziua la tratamente, deşi ei, săracii, trăiau din munca zilei pe care acum o pierdeau fiind nevoiţi să vină la tratament.

Nu vreau să uit că în facerea meniurilor viitoarea mea soţie, studentă la Litere, avea un cuvînt gospodăresc. Serveam în cantină ciorbă de potroace, ciorbă rusească, ciorbă a la grec, supă de oase, friptură înăbuşită, şniţel vienez, şniţel natur, musaca, sarmale, chifteluţe marinate, apoi crenvurşti, răcituri, iar ca prăjituri, cremşnit, savarine, plăcintă cu mere, clătite, gogoşi, iaurturi şi alte feluri de care nu-mi mai amintesc. La prînz veneau circa trei sute de consumatori, şi de la alte facultăţi, atît pentru preţul rezonabil, cît şi pentru mîncarea îndestulătoare, gustoasă, proaspătă, servită rapid, cu muzică de la radio, cu posibilităţi de spălare la robinet cu săpun şi cu prosop, cu căldură iarna şi cu atmosferă tinerească.

LUPTA CU MORVA

Trecînd la activitatea militară, după ce, cum am arătat, am dat examenul de absolvire, căpătînd frumosul grad de elev sergent, am căpătat o scurtă vacanţă şi imediat după Anul Nou ne-am prezentat la Spitalul Militar Veterinar (unde făcusem şcoala de ofiţeri de rezervă) spre a primi noi dispoziţiuni. Aici ni s-a spus că nu mai mergem la regiment şi că timp de două luni, cel puţin, dacă nu şi mai mult, vom fi trimişi în teren în judeţele Bihor, Sălaj şi Satu Mare, unde în urma lăsării la vatră a unor cai rechizionaţi, s-ar fi scăpat cai bolnavi de morvă (o boală foarte periculoasă şi pentru cai şi pentru oameni şi nevindecabilă). Trebuia căutată această boală pentru a nu se pune în pericol nici viaţa oamenilor, nici viaţa cailor. Ni s-a spus că vom primi şapte mii de lei indemnizaţie pe lună, iar eu am fost repartizat în judeţul Bihor şi trimis la plasa Beliu, cea mai sudică plasă a judeţului, aproape de Arad şi de vestitele vii din podgorii.

Am plecat cu un autobuz şi am ajuns la Beliu. Acesta era un tîrg, un sat mai mărişor, cu uliţi largi, destul de curat şi cu un tîrg vestit, fiindcă era aşezat între deal şi cîmpie, ştiut fiind că tîrgurile vestite se formează tocmai acolo unde se întîlneşte dealul cu cîmpia şi unde vin oamenii care

aduc produse ale cîmpiei şi ale dealului pentru schimb.

M-am prezentat la Pretură, pretorul era concentrat, iar notarul îi ţinea locul. Era anunţat de venirea medicului veterinar şi ce avea de făcut. Am făcut la repezeală un plan de acţiune, a dat ordin secretarului de plasă să mă plaseze la o gazdă bună, să-mi trimită lemne să nu-mi fie frig, şi să mă duc să mănînc şi să beau la singurul "restaurant" ziceau ei, al cărui proprietar avea un ginere inginer agronom cu care repede m-am împrietenit. Şi am început lucrul.

Acolo era obiceiul ca în fiecare comună să existe o trăsură la dispoziţia primăriei, care să transporte pe diferiţii slujbaşi veniţi din alte părţi cu treburi la primărie. În timpul lucrului am colindat satele plăşii, cu un efectiv de cai mic, şi elc erau sate mici, cu oameni foarte înţelegători cu tot ce se referea la sănătatea animalelor. Tot timpul am mîncat pe la notari, care erau intelectualii satelor şi dormeam în case anumite ale primăriei, curate şi încălzite. Îmi amitesc cu mare plăcere de o comună, Craiva, unde era notar un om de o cinste exemplară, Zerinsky, polonez de origine, fost ofiţer în armata austriacă şi trecut la noi, apreciat de ţărani ca un om cinstit. Am dormit la el în casă şi dimineaţa, pe la opt, cînd luam micul dejun cu vestita slănină, jumări şi brînză, aud cucul cîntînd de opt ori. Eu auzisem de ceasul cu cuc, dar nu văzusem niciodată, şi cînd m-am uitat, m-a mirat cum se deschide de opt ori o portiţă şi cîntă cucul. Era ceva nou pentru mine. Toţi aceşti notari comunali erau bucuroşi că vine cineva tînăr de la Bucureşti şi cu care mai puteau să lege o conversaţie, socotindu-se izolaţi şi fără mari posibilităţi de a comunica cu alte părţi.

Tot în plasa Beliu am vindecat un armăsar de trei ani, proprietatea unui pădurar (poate că se vindeca şi singur), dar de la care am primit o frumoasă blană de motan sălbatic, bătrîn de nouă ani, împuşcat în plină iarnă (avea spice). Seara, cînd veneam acasă, adică la Beliu (nu puteam veni în fiecare seară), dar cînd veneam, trăgeam la restaurantul lor, şi cu prietenul meu Petrescu, cu învăţători, judecători, avocaţi, toţi slujbaşii dintr-o plasă, făceam o mică reuniune veselă, cu toţii dornici să-şi mai schimbe din atmosfera provincială.

După ce s-a terminat problema morvei şi am înaintat raportul la judeţ, am primit ordin ca să executăm şi vaccinarea de primăvară a vitelor, întrucît titularii posturilor erau concentraţi (fiind mai bătrîni ca noi) la diferite regimente, de unde nu puteau veni acasă. Cu această ocazie am cîştigat bani bunişori, plus că începusem să-mi fac şi o clientelă, datorită faptului că colindam satele în treburile oficiale şi nu plecam pînă nu lămuream toate necazurile oamenilor.

Pe la finele lui martie acţiunea s-a terminat. M-am ales cu ceva bani atît de la Minister, cît şi din acţiunea de vaccinare, bani care mi-au folosit mai tîrziu, după cum vom vedea.

DOCTOR DE CAI LA REGIMENT

Reîntors la Bucureşti pe la finele lunii martie, ne-au mai ţinut cei de la spital prin Bucureşti să ne mai distrăm şi în luna aprilie ne-au expediat la regiment. Regimentele erau pe zonă şi regimentul meu matcă, 37 artilerie, cu garnizoana la Turnu Severin, era deplasat la Lipova, judeţul Timiş, unde imediat am fost expediat şi m-am prezentat colonelului. Regimentul mai avea un medic activ, căpitan, Buciumeanu, şi un rezervist la Divizionul 3 peste Mureş, unde erau tunuri obuziere. Eu, elev-sergent, am fost trimis la Divizionul 1 de cîmp, în comuna Neudorf. Aici am fost bine primit. Comandantul era un locotenent-colonel care, cînd m-a văzut tînăr (aveam vreo 25 de ani), mi-a spus "Bine ai venit, mînzule!"(asta era expresia ofiţerilor bătrîni de la

armele călări către cei tineri), şi care mi-a spus trei lucruri pe care să le ţin minte: să mă feresc de ochii şefului, de gura tunului şi de spatele calului, şi atunci am să fiu fericit. Cu mine au venit alţi trei elevi-sergenţi, ăştia artilerişti, daţi fiecare la cîte o baterie, tot rezervişti. Cel care era cu mine, Dogaru îl chema, mai tîrziu am aflat că are rîie. Am stat cu el alături, dar nu m-am îmbolnăvit.

Trăiam bine şi cu elevii şi cu sublocotenenţii şi odată, cînd un elev era de servici (zi de vară), zice către mine: "Hai cu mine pînă acasă" şi eu merg cu el şi la un moment dat se opreşte într-o casă. Eu, aşteptîndu-l plec înainte, ca odată să aud: "Stai!" Cînd am auzit, am ştiut că e necaz, adică am ajuns în dreptul magaziei de muniţii a divizionului, unde nu era voie să se apropie nimeni. "Culcat!" îmi spune. Eu, care nu ştiam care era parola, cînd am auzit m-am şi pus pe burtă. Pînă el să trimită după căprar ca să mă recunoască, vine şi elevul din spate şi spune parola. Mă ia şi plecăm înainte, ca a doua zi la popotă să se distreze de păţania mea cu ceilalţi.

Tot aici în Neudorf am învăţat să călăresc. Nu ştiam şi m-a învăţat sublocotenentul prieten cu mine, Broşteanu, în timp de două zile, fiindcă era ordinul colonelului ca să merg călare. Sigur că s-au distrat ceilalţi ofiţeri care erau călăreţi, pentru ca în scurt timp să învăţ şi eu călăria cum trebuie. Cînd am învăţat călăria am plecat într-o temă de luptă peste Mureş, la un sat, Cladova, unde, cînd am ajuns, am stat pe burtă trei zile cît a durat tema, că nu puteam să stau cum trebuie. Aşa mîncam, pe burtă. Veneau ofiţerii mai tineri, sublocotenenţi, şi rîdeau de mine şi spuneau că şi ei au păţit aşa ceva cînd se făcea "şezuta".

Am spus că regimentul avea sediul la Lipova, unde în ziua de 10 mai 1940, în tribuna comandantului de divizie, ca ofiţer fără trupă, am primit defilarea armatei, zi în care Hitler a atacat Franţa prin Belgia şi Olanda.

În Neudorf era o biserică catolică (şvabii sînt catolici) monumentală şi frumoasă, în subsolul căreia era o cameră mare, largă, ca şi naosul de sus. Acolo se găsea mormîntul unei prinţese imperiale habsbugice şi a unui conte, Zelinski, de acolo din comună, prinţesa părăsind casa imperială de dragul contelui şi trăind alături de el. Oamenii veneau cu oarecare simpatie pentru sentimentele lor cînd intrau acolo. Prin luna iulie-august tot regimentul s-a mutat mai în susul Mureşului într-o comună, Căpîlnaşi, unde familia Mocioni, ramură românească, căsătorită cu contele Teleki, tot român de origine, avea o biserică (ortodoxă) cu armiile celor morţi. Peste Mureş era castelul Huniazilor, acum proprietatea prinţului de coroană Mihai. Divizionul meu era mutat într-o comună, Birchiş, tîrg şi plasă mai mare decît Căpîlnaciu, dar mai departe de şoseaua Arad-Deva.

Între timp îmi venise gradul de elev-plutonier care îmi dădea o soldă de peste patru mii de lei. Locuiam într-o cameră curată, cu subofiţerul, sergentul, fiindcă toată casa era ocupată de noi. Într-o noapte mă scoală ordonanţa, foarte speriată, că a venit cineva să mă caute. Ca medic veterinar eram obişnuit să fiu căutat noaptea, dar soldatul s-a mirat că ăsta nu era ostaş, care m-a căutat, ci un om care abia ţinea doi cai puternici şi jucăuşi şi era îmbrăcat cu o brandemburghează. I-am spus că dacă mai are pe cineva cu el să vină la mine şi eu m-am sculat. Şi vine la mine un civil care se recomandă administratorul moşiei lui Mocioni Stîrcea de la Bulci şi că are patru cai pur sînge englez, mînji de cîte un an şi jumătate fiecare (un armăsar şi trei iepşoare), bolnavi. Şi întrucît doctorul lor de acolo de la Birchiş era concentrat, mă întreabă pe mine, văzîndu-mă numai plutonier, dacă eu sînt doctor şi pot să viu. I-am spus că sînt medic şi veterinar şi dacă doreşte, mă duc. Mi-am luat ce-am crezut de cuviinţă, ne-am urcat în trăsură şi n-a durat o jumătate de ceas pînă am ajuns la faţa locului. Ajuns la fermă, văd mînjii cum se tăvăleau pe jos. Ce s-a întîmplat? Mînjii erau cumpăraţi din Ungaria şi aşteptau să fie trimişi la hipodrom. Noaptea erau găzduiţi în grajduri, iar ziua într-un padoc la umbră. De la padoc pînă la grajd erau nişte băltoace unde se bălăceau porcii. Mînjii, obişnuiţi numai cu mîncare domnească, au mîncat iarba mînjită de porci şi s-au îmbolnăvit, avînd stomacul delicat. Am

început tratamentul cam pe la două şi cu dispoziţie ca să nu-i lase să se tăvălească. Cu rugămintea ca să fiu lăsat să dorm, iar după două trei ore să fiu trezit pentru a vedea efectul tratamentului. Nu m-a sculat decît la ziua bună, cînd mi s-a spus că mînjii cer mîncare, adică se vindecaseră. Le-am dat apă la discreţie, ca să cureţe murdăria, şi mîncare numai seara, o jumătate de porţie. Administratorul era mulţumit şi am mers la condică, unde nota vizitele medicale, ca să scriu observaţiile în legătură cu îmbolnăvirea mînjilor şi tratamentul aplicat. Am mîncat o mică gustare, a venit trăsura boierească şi mi s-a dat un plic, plic pe care l-am băgat la rever sub manta fără să-l deschid. Ne-am salutat cordial cu administratorul, ca să constat acasă că în plic erau trei mii de lei, cam cît aveam eu pe lună. Drept e că un armăsar ori o iepşoară nu se vindeau sub 50.000 lei.

Tot la Birchiş am depus jurămîntul, atunci cînd Antonescu a dat afară pe Carol II. Ne-a venit steagul de la regiment din Severin, aşezat în mijlocul trupei şi tunurilor, şi fiecare am pus mîna pe tun şi am jurat credinţă lui Mihai. Toţi ne-am bucurat că a plecat Carol.

Tot cînd am fost la Birchiş treceam Mureşul călări (Mureşul era cu apă mică că era toamnă) la Vărădia de Mureş, unde aveam un divizion de obuziere, unde ofiţerii noştri jucau cărţi, iar noi, cei tineri, mîncam la cantină şi beam vin de podgorie. Seara, pe lună, treceam Mureşul înapoi prin apă şi veneam pe răcoare printre porumbişte, povestind una-alta şi făcînd socoteala cînd o să ne ducă pe front.

Tot atunci, dacă a plecat căpitanul Buciumeanu în concediu, am condus o şcoală de potcovari pe divizie, nu eu am condus-o, ci meşterul potcovar, dar se chema că eu eram ofiţerul care trebuia să ştiu de ei. Atîta le-am făcut la soldaţi, că am cerut colonelului să le dea o jumătate de pîine în plus pentru munca grea pe care o făceau fierarii şi potcovarii. De la Birchiş ne-a mutat peste Mureş la Vărădia de Mureş unde ne-am îmbarcat cu destinaţia Turnu Severin şi unde am ajuns chiar în noaptea cutremurului din 1940. Intraseră nemţii în ţară şi toată armata care era plasată pe graniţa de vest a fost retrasă în cazărmi. Se cedase Ardealul.

Ajunşi la Turnu Severin (nu s-au observat mari pagube din cauza cutremurului) şi îndeplinind un an de armată trebuia să fiu lăsat la vatră. Însă n-am fost lăsat la vatră, ci am fost trimis la Regimentul 23 artilerie Bîrlad, ca să fac parte dintr-o comisie pentru clasarea mijloacelor hipo împreună cu pretorul plăşii, cu un căpitan de roşiori din Bucureşti şi cu un major de la centrul de recrutare local care purta evidenţa.

Am lucrat pe baza unui itinerar făcut de căpitan împreună cu pretorul plăşii şi am început clasarea cailor, a hamurilor şi a căruţelor, pentru eventuale rechiziţii în caz de război.

Pretorul mobiliza pentru noi aducerea cailor şi se interesa ca să fim găzduiţi la proprietarii locali, oameni cu stare şi bucuroşi că doi bucureşteni, căpitanul şi cu mine, le schimbau atmosfera provincială.

VACANŢE

Şcoala primară (elementară) am început-o în toamna anului 1919, cînd aveam şase ani împliniţi. Primele trei clase absolvite în satul meu au avut vacanţe nesemnificative, eu, ca şi ceilalţi copii, mergeam la oi după lapte pe măgari, ajutam la micile treburi ale gospodăriei, la lemne, la culesul prunelor, la scos cartofii, ceapa etc. După clasa a patra am petrecut-o la unchiul meu Trifon în Ferendia - Timiş, unde m-am pregătit pentru a intra la liceu. Mai mergeam pe la hore şi aici trebuie să remarc situaţia sesizată şi în literatura coregrafică ţărănească, că în timp ce în satele noastre de deal duminica jocul principal era hora, ca şi în Oltenia, în satele de cîmpie nu

se juca hora decît la sfîrşitul petrecerii, ci se jucau jocuri perechi. În plus, în timp ce la noi se trăgea pe contrabas cu arcul, acolo se bătea cu o bucată de lemn, aşa cum se poate constata la auz şi pe plăcile de patefon editate.

În clasele I-III (1924-1927) cînd am învăţat la liceul din Deta, am petrecut vacanţa ba la părinţi, tata fiind ceferist la Reşiţa şi apoi la Oraviţa, fie pe la bunici unde făceam aceleaşi treburi ca ajutor în gospodărie, dar în lucruri mai importante, fiind mai mare. Din 1927 pînă în 1931 cît au durat cele patru clase la liceul din Oraviţa, şi eram mai mărişor, vara o petreceam cu colegii, mai mergeam cu corul nostru prin alte sate, inclusiv la Anina, unde corul dădea concerte, mai pregăteam piese, mai declamam poezii, mai citeam, mai mergeam la gîrlă la Caraş.

După intrarea la Universitate în 1932 şi în anul următor, am făcut aceleaşi lucruri ca şi în ultimele clase liceale, doar că în plus mai învăţam fie la o materie restantă, fie la materiile anului viitor. În vara lui 1934, fiind bolnav de plămîni, am petrecut tot timpul ascultînd prescripţiile medicale de igienă, alimentaţie, medicaţie etc.

Am spus mai sus că în anul III(1935-1936) cînd, datorită înţelegerii arătate de coducerea cooperativei studenţilor în medicină veterinară şi cînd am funcţionat ca şi casier ajutător, remunerat cu masa gratuită la prînz şi seara, am socotit că sînt un om cu oarecare şansă. În vara lui 1936 am avut întîmplări mai deosebite.

Societatea studenţilor în medicină veterinară făcea în fiecare an o excursie într-o regiune a ţării (excursie colectivă) - studenţi şi cîte un cadru didactic, doi, ajutător. Eu n-am mers la nici o excursie că n-am avut bani. Dar în vara lui 1936 s-a făcut o excursie în Banat şi eu fiind în trecere prin Timişoara, unde am întîlnit pe unchiul meu revizor şcolar, mă pomenesc pe stradă cu studenţii excursionişti, care s-au bucurat cînd m-au văzut şi mi-au propus să merg cu ei pînă la Bucureşti. La răspunsul meu că n-am bani de drum , mi-au zis că printre ei se poate găsi un loc şi pentru mine şi m-am ataşat lor, lăsîndu-mi bagajele la unchiul meu. În judeţul Timiş am văzut marea Herghelie Naţională Pădureni, pentru cai Nunius, unde am asistat la demonstraţii de călărie, de trăsură (rasa fiind animal de muncă), am vizitat grajdurile cu armăsari pepinieri, cu iepele cu mînji, cu tineretul, adică ne-am făcut o idee cît de cît despre rasă şi creşterea ei. Apoi am luat trenul spre Baziaş cu trecere prin Iugoslavia şi unde ne-am oprit cîteva ore în oraşul Biserica Albă, oraş amestecat de români, sîrbi şi nemţi; românii erau bucuroşi că puteau să arate că la noi în România se dă o importanţă deosebită animalelor şi că studenţii pot face călătorii de documentare şi în alte ţări. Am şi o fotografie din gară cu noi, studenţii, înconjuraţi de populaţia bucuroasă că am vizitat-o. Ajunşi la Baziaş, fetele au fost cazate în hotelul vămii, iar noi am dormit pe vasul care ni l-au pus la dispoziţie, vas de pasageri numit "Constantin Brîncoveanu". După ce am stat o zi la Baziaş şi am văzut Dunărea şi pe malul sîrbesc, a doua zi am plecat în josul Dunării. Eu mi-am pus problema că n-am să pot merge cu ei pînă la Galaţi unde aveau ei terminus. Şi ca atare m-am hotărît să debarc la primul port Moldova Veche. Ca bănăţean ştiam că există acolo o plasă numită Moldova Nouă, aproape de Moldova Veche, unde bănuiam că există medic veterinar şi unde speram că nu va avea inima să mă lase părăsit. Dar am avut mare noroc, că medicul veterinar pe care îl chema Tinca şi care avea un frate student la Academia de Comerţ şi prieten cu mine, m-a primit foarte bucuros, m-a ţinut vreo două zile pe casă şi masă, am băut cu el vestitul vin Riesling italian din pivniţele U.D.R., iar a treia zi m-a dus la cursa care pleca spre Oraviţa, via Sasca, mi-a plătit biletul de autobuz şi mi-a dat şi o sută de lei de cheltuială. Ajungînd astfel la Oraviţa, adică acasă.

Tot în vara anului 1936 am cunoscut-o şi pe actuala mea soţie. Şi iată cum: după legea lui Iorga, care se ocupa de învăţămîntul secundar cu şapte clase, s-a revenit la învăţămîntul secundar cu opt clase. Promoţia de absolvenţi a anului 1936 a fost prima promoţie de opt clase. În Banat a fost comi-

sie de bacalaureat la Timişoara, unde dădeau examen şi absolventele liceului de fete "Carmen Silva" din Timişoara, unde a absolvit soţia mea. Cînd am venit eu acasă din pelerinajul meu se auzea că foarte puţini au trecut examenul de bacalaureat, dintre care unii erau cunoscuţi ca elevi buni. Dar printre puţinii care au obţinut bacalaureatul în această sesiune era şi domnişoara Valeria Micodin din satul Ticvanul Mare (vecin cu noi), pe care eu o cunoşteam dinainte. Am vrut s-o văd şi s-o felicit.

Cei din Ticvanul Mare şi uneori şi noi din cel Mic ne scăldam în Caraşul care trecea pe lîngă satul lor, aşa că trebuia să merg acolo. În mijlocul Caraşului se făcea un vad, cu o mică insulă de nisip, unde după baie ne prăjeam la soare. Eu îmbrăcat oarecum mai decent (mergeam la o domnişoară) am fost trecut peste apă de un bun prieten al meu în spatele lui, ca să nu mă ud, şi am ajuns pe insulă. Am felicitat-o şi am întrebat-o cum a fost. Mi-a răspuns că a mai ştiut, n-a mai ştiut şi s-a pomenit absolventă. Mi-a plăcut calmul, lipsa de emoţie şi o siguranţă de sine, adică nici o pretenţie de... cine sînt eu.

Cum venisem cu alţi colegi din sat de la mine şi buni prieteni cu mine, am petrecut-o către casă şi am rămas foarte afectat. Probabil şi ea, întrucît eu eram socotit un băiat serios, cu mult tact, muncitor, nefumător, nebeţiv şi respectuos cu toată lumea.

Şi cu asta a început un mic roman de dragoste.

Tot în vara lui 1936, la o săptămînă, două după această întîmplare, venind de la grădină acasă să prind caii şi să merg să aduc cu căruţa nişte cartofi şi nişte ceapă, se opreşte în spatele meu o maşină. Cînd mă uit, se dă jos din maşină medicul veterinar şef al judeţului Caraş (de care am amintit anterior) şi mă întreabă ce fac, dacă mi-am luat examenul. I-am răspuns, domnule inspector (aşa se zicea pe atunci şefului de judeţ), examenul l-am luat, iar acum fac agricultură în stil minor. M-a întrebat dacă vreau să cîştig un ban. Eu i-am spus că, chiar dacă aş avea bani aş vrea să cîştig, dar mai ales că n-am. Îmi zice că în comuna Ilidia a apărut o febră aftoasă la vite şi i-ar trebui pe cineva care să se ocupe de combaterea bolii. Eu învăţasem teoretic în anul trei la catedra de boli infecto-contagioase şi despre febra aftoasă, aşa că teoretic eram un om lămurit. Îmi spune el că boala a fost adusă din Iugoslavia, cînd a început vînatul acolo şi cînd cerbii şi căprioarele au trecut la noi în România şi au infectat tineretul bovin din comună care păştea pe păşunile alpine. Tot tineretul a fost adus în comună şi s-au îmbolnăvit şi alte vite. Mi-a oferit trei mii de lei lunar, aveam să stau acolo şase săptămîni, masă, casă gratuit, precum şi drumul. Dacă vreau să vin, peste două zile mă aşteaptă la Oraviţa, mă duce la faţa locului şi-mi arată ce să fac. Eu mă prezint la prefectură, mă urc în maşină şi ajungem la Ilidia. Acolo era un mare depozit de materiale dezinfectante (clorură de var) şi vreo zece damigene de oţet de nouă grade şi de capacitate de cincizeci de litri fiecare. Eu trebuia să conduc echipele puse la dispoziţie de Primărie pentru dezinfecţia adăposturilor şi a curţilor, să fac tratamente celor bolnave şi să fac aftizări.

Primul lucru au fost aftizările cu o perie aspră de duşumele şi cu care produceam răni în bureletul superior al bovinelor, după care se făcea o aftă şi animalul se imuniza. Pentru vindecarea leziunilor bucale şi mamare, colindam cu două ajutoare din casă în casă, aceştia avînd două găleţi cu oţet diluat 3 la sută (diluat din cel de 9 la sută) şi după contenţia animalului denudam mucoasa bolnavă de pe limbă, de pe bot, din cavitatea bucală, care se desprindea în porţiuni masive şi în loc băgam în gura animalului o cîrpă îmbibată cu oţet. Din cauza durerii produse, prin denudare şi prin acţiunea corosivă a oţetului, întreaga suprafaţă era scăldată de acest medicament. Administram nişte lături din tărîţe, că altă mîncare nu puteau mînca şi în trei-patru zile animalul era vindecat. La fel procedam şi cu leziunile mamare, iar pentru leziunile podale făceam comprese cu clorură de var şi pretindeam o curăţenie exemplară ca să se evite decongulările. De asemenea curtea o dezinfectam şi la intrarea în curte puneam o cutie cu dezinfectant.

Măsurile de tratament drastic şi ascultarea care o dădeau ţăranii atît şefului, cît şi mie care lucram nemijlocit, legate de simpatia cu care lucram cu ei, au făcut ca boala să aibă o evoluţie scurtă şi cu puţine pagube. Nu s-au sesizat îmbolnăviri nici la porci, nici la oi. Am terminat înainte de sfîrşitul lunii, dar fiindcă am lucrat conştiincios şi am răspuns prompt la cerinţele şefului şi pentru simpatia pe care mi-o păstra, m-a mai ţinut pe lîngă el pînă am făcut şase săptămîni, ca să mă poată plăti mulţumitor.

Deci asta a fost în vacanţa anului III.

După anul IV de studii la medicină veterinară (1936-1937), vara mi-am petrecut-o în satul Macedonia din judeţul Timiş (lîngă Ceacova), unde Institutul social Banat-Crişana din Timişoara a înfiinţat o echipă monografică, asemănătoare echipelor profesorului Gusti. Eu făceam pe medicul veterinar, deşi după patru ani de studii nu pot spune că ştiam prea multe lucruri, dar ce mă pricepeam făceam cu drag şi oamenii erau mulţumiţi. Munca echipei era colectivă. Dormeam în dormitor colectiv, mîncam toată lumea la un loc şi în fiecare seară analizam munca zilei trecute. Şef era un băiat excelent, Uzon, din Ceacova, copil orfan şi cu un suflet ales. A murit pe front în Caucaz. În comună era un notar, nu mai ţin minte cum îl chema, absolvent al Facultăţii de Drept, unde mai trăgeam mici chefuri, şi care a avut o viaţă necăjită. L-a lăsat soţia şi a fugit cu un căpitan de grăniceri, iar notarul a plecat la Timişoara, unde s-a făcut avocat.

Înainte de plecarea echipei din Macedonia, s-a dat o serbare la Căminul cultural în cinstea echipierilor, cu concursul şi altor sate vecine. La sfîrşitul sărbătoririi s-a făcut o tombolă şi careva, probabil primarul şi notarul din sat, mi-au cumpărat două bilete de tombolă. La tombolă era pus un purcel. Eu n-am ştiut nici de bilete, nici măcar că ar fi existat tombolă, pînă cînd vine primarul să mă felicite că am cîştigar purcelul, purcel împodobit cu fundă roşie. Ce-am făcut eu? În sat era o bătrînă necăjită şi părăsită, cu o casă mică, şi am hotărît să-i dau bătrînei purcelul. Era spre ziuă. Imediat s-au găsit care m-au dus la bătrînă, ducînd în acelaşi timp, de la primar sau nu ştiu de la cine, şi doi saci cu porumbi, ca să aibă baba să crească purcelul. Rezolvarea dată a impresionat pe oameni, care şi aşa mă iubeau pentru spiritul meu comunicativ şi vesel.

Institutul Banat-Crişana ne-a dat fiecăruia cîte trei mii de lei pentru munca depusă şi a luat documentele întocmite de noi şi le-a aşezat în arhiva pentru studii viitoare. Ce s-o fi făcut cu ele nu ştiu.

După ce m-am întors acasă, toţi studenţii care mai erau din satul meu şi al nevestei am făcut o excursie pe aşa-zisul rîu Lişava, paralel cu calea ferată Oraviţa-Anina, cu viaducte şi tuneluri de o frumuseţe sălbatecă şi care e păcat că nu se bucură de vizitatori. Noi am vizitat stîne cu oi, am dormit în pădure, am mîncat produse ale oilor şi, după trei zile de umblet, ne-am întors ca nişte eroi ai unor expediţii, am zis noi, ecuatoriale.

Vacanţa după anul V am petrecut-o pentru pregătirea lucrării de absolvire în cele trei comune nemţeşti din Banat.

Trebuie să amintesc că la Facultatea de medicină veterinară, după anul V, studenţii făceau un stagiu de patru-şase săptămîni la fermele, herghelii-le, tamazlîcurile Ministerului Agriculturii, pentru ca să se obişnuiască cu lucrul din teren. Aşa că timpul petrecut de mine pentru pregătirea lucrării a fost socotit timp util în învăţămînt.

După ce în luna decembrie 1940 am terminat munca pentru clasarea mijloacelor hipo din judeţul Tutova (prin regimentul 23 artilerie), am fost lăsat la vatră, ca unul care mi-am terminat stagiul militar, aşa fiind ordinul Ministerului de Război ca, după ce terminam această treabă, să fiu lăsat la vatră. Drept e că aveam bani, atît din solda ca elev-plutonier T.R., cît şi din misia de la Bîrlad, dar n-aveam nici un servici.

În drum spre casă, de la Bîrlad la Oraviţa, am trecut pe la Ministerul Agriculturii în Bucureşti, unde mi s-a spus că înainte de 1 martie nu se mai fac numiri. Mi-am petrecut timpul pe la părinţi, iar prin ianuarie Valeria a venit la Timişoara ca să studieze la Muzeul Banatului diferită literatură

pentru lucrările ei. Aşa am ajuns şi eu la Timişoara, unde m-a ţinut în gazdă uica Mircea, casier special la staţia CFR Timişoara, fostul şef al tatălui meu la Reşiţa. Cînd am plecat de acasă la Timişoara, le-am spus părinţilor mei că vreau să mă căsătoresc cu actuala mea soţie, la care ei s-au opus. Aşteptînd în Timişoara decizia de numire, că ştiam că trebuie să vină, m-am gîndit că trebuia să mă căsătoresc înainte de a pleca la serviciu. Găsesc pe stradă la Timişoara, în jurul datei de 15-16 februarie, un coleg mai bătrîn, care îmi spune că a văzut în Monitorul Oficial decizia mea de numire, dar că n-a reţinut unde mă duc. Pînă una-alta, mi-a venit şi decizia, în Timişoara unde locuiam, pe strada Constantin Brîncoveanu la nr. 8 şi în care decizie eram înştiinţat că la data de 1 martie 1941 să mă prezint la Călăraşi, la medicul şef al judeţului Ialomiţa pentru a lua în primire postul de medic veterinar la circumscripţia Ciocăneşti.

ÎMSURAT CÎT AI BATE DIN PALME

Trebuia să mă însor. Conform legii, actele trebuiau să fie afişate la Primărie cu două săptămîni înainte de căsătorie. Eu nu mai puteam aştepta şi mă duc la Primărie la Ofiţerul Stării Civile. Acolo nu primarul făcea ceremonia de căsătorie, ci un consilier delegat, dl. doctor Heim, un neamţ rotofei, foarte jovial şi bun, ca toţi oamenii graşi. Lîngă el era un slujbaş român şi o dactilografă care-l ajutau. Şi îmi spune că nu mă poate însura decît peste două săptămîni. Şi îl întreb ce să fac? El îmi răspunde că ceva ar fi de făcut, numai să am noroc, şi anume, să te duci la procuror şi să-i spui că viitoarea soaţă e însărcinată şi că trebuie să te căsătoreşti imediat. N-aveam altă soluţie. Mă duc la Palatul Dicasterian unde erau toate serviciile de justiţie şi intru la procurorul de servici. Ăsta era un bărbat cam de vreo 32-33 de ani. Cînd mă vede, mă întreabă ce treabă am. Eu îi spun că sînt medic veterinar şi îi arăt hîrtia că trebuie să mă duc la serviciu şi că vreau să mă căsătoresc (nu mă puteam căsători pînă atunci pentru că n-aveam un venit sigur). El a rîs către mine, amuzîndu-se, şi strigă în altă cameră, unde era o uşe deschisă:"Doctore, vino la mine!" Şi vine un om mai în vîrstă, de vreo 40 şi ceva de ani, şi-i spune povestea mea. Medicul nu zice nimic, se duce în camera de unde a venit şi, după cîtăva vreme, timp în care noi am mai discutat una-alta, vine cu o hîrtie în care scrie că domnişoara Valeria Micodim este însărcinată în luna a patra şi că autorizează ofiţerul stării civile din Timişoara să procedeze la căsătoria ei cu tînărul Ilie Lunca. După ce le mulţumesc, rîzînd şi eu şi ei, mă prezint la nenea Heim, care zice: Bravo, domne! Mîine să vii la căsătorie

A doua zi la ora zece eu mai emoţionat, mai nu, dar nevastă-mea foarte emoţionată, îmbrăcată cu ce-a avut mai bun, ne prezentăm la Primărie. Ne uităm pe lista afişată şi intrăm la ofiţerul stării civile. Acesta avea o eşarfă tricoloră pe piept şi ne întreabă unde ne sînt martorii. Noi habar n-am avut că trebuia să avem martori şi n-aveam pe nimeni. Dactilografa care ştia probabil, ne simpatiza pentru tinereţea noastră, s-a dus în birou şi a adus doi slujbaşi, o fată şi un băiat tineri, care ne-au servit ca martori. Nu ştim nici azi cum îi cheamă. Au iscălit actul, am primit de la funcţionar o hîrtie să o prezentăm popii dacă vrem să ne căsătorim în biserică şi un certificat de căsătorie din care reieşea că ne-am căsătorit în faţa ofiţerului stării civile a municipiului Timişoara, hîrtia purtînd numărul 100 din 21 februarie 1941.

Ieşim afară şi ne gîndim, ce facem? Unde ne ducem? Primul lucru, îi cumpăr un bucheţel de ghiocei şi plecăm către gară fără un program precis. Nu ajungem pînă la gară, pentru că pe Bulevardul Gării, înainte ca tramvaiul să ajungă la Bega, era un birt în care eu mai mîncam pe vremuri, birt care avea

trei compartimente: unul în care beau cei care plecau repede, altul în care beau cei care stăteau ore întregi mîncînd şi bînd, şi al treilea, mai curat şi mai adăpostit, era pentru cei care veneau după ora 4-5, de obicei slujbaşi, şi care luau masa de prînz. Cîrciumarul nu mă cunoştea în mod deosebit, dar probabil că mă reţinuse că mai fusesem pe la el şi ne-a lăsat să intrăm în compartimentul al treilea. Ne aşezăm la masă, vine să ne servească, şi el era un neamţ care ştia bine românește, şi ne întreabă ce dorim. Cu ochii lui de bun cunoscător, că probabil nu am fost unicii în viaţa lui, şi-a dat seama că era ceva deosebit cu noi şi că am pus florile pe masă într-un pahar. Noi comandăm o supă nemţească şi el ne întreabă: "Nu vă supăraţi, aveţi ceva deosebit?" Eu i-am spus: "Ne-am căsătorit acum şi nu avem pe nimeni pe lume". Neamţul, emoţionat, aspus:"Sînteţi oaspeţii mei, nu plătiţi nimic, nici mîncare, nici băutură, pentru norocul meu".

CU NEVASTA LA CIOCĂNEŞTI

După căsătorie a trebuit să ne pregătim pentru plecare. Pe o hartă de la uica Simion Mircea, n-am găsit în judeţul Călăraşi comuna Ciocăneşti şi-mi ziceam singur, unde mergem noi în pustietatea asta? Deşi, după cum vom vedea mai încolo, am mers cu noroc.

Uica Simion ne-a făcut rost de două lăzi mari şi goale şi de cercuri pentru împachetarea bagajelor. Şi prin cunoştinţele pe care le avea ne-a dat şi un om care să ne ajute la împachetat. Am împachetat plapuma, două perini, cearceafuri, farfurii, tacîmuri, maşină de petrol, cîteva siringi şi puţin intrument medical. Le-am dus la gara Timişoara şi le-am expediat la Călăraşi, la gară Post-Restant.

Şi am plecat şi noi cu un tren pînă la Bucureşti de la Timişoara, am schimbat apoi spre Constanţa şi în Ciulniţa am luat trenul pentru Călăraşi.

Acolo ne-am prezentat la serviciul Zoo-Veterinar al judeţului Ialomiţa, instalat într-o casă destul de acceptabilă, nu la Casa Agricolă. Cînd intrai în casă era un hol mare , unde a rămas soţia mea, iar eu am intrat în biroul unde se auzeau nişte maşini de scris. În birou erau două funcţionare care, cînd m-au văzut, au ştiut ce caut, fiindcă se primise ordinul de la minister. Am scos hîtia cu decizia ministerului şi m-au introdus la medicul-şef.

Medicul şef a citit hîrtia, a spus că are cunoştinţă, dar că în postul acesta este alt medic veterinar. Eu i-am spus că probabil Ministerul nu e bine informat şi că cineva a fost interesat să nu-l informeze... El mi-a propus să rămîn în Călăraşi, la oraş, pînă cînd vine din concentrare medicul titular al oraşului, şi atunci vom vedea. La care eu am răspuns că n-am venit aici ca să vedem, ci am venit ca să-mi iau postul în primire sau, dacă nu este post, să merg la Minister şi să clarific situaţia. M-a întrebat, printre altele, de unde sînt. La care i-am spus că sînt bănăţean din graniţă, că la noi n-au fost boieri şi am fost tot timpul bursier şi că nu accept decît lucrurile care sînt limpezi.

Situaţia nu i-a plăcut şi mi-am dat seama de la început că nu mă are la inimă. Postul meu era ocupat de un medic veterinar, Bogoiu, cu un an înaintea mea, care-şi avea serviciul la Oltina, peste Dunăre, în Dobrogea, şi care avea interese să stea la Călăraşi, unde stătea şi cu casa. Văzînd medicul veterinar primar că nu se rezolvă problema, mi-a dat un formular să depun jurămînt, adică să facă dosarul. Jurămîntul se depunea pe un formular tip, în două exemplare, pentru judeţ şi pentru titular, adică pentru mine, şi trebuia să fie semnat de şeful serviciului, de un preot şi de slujbaşul în cauză. Fără jurămînt nu se intra în serviciul statului.

Şeful şi eu am semnat, dar ne trebuia un popă. Şi funcţionarele, care între timp chemaseră pe soţia mea în birou la căldură, m-au îndrumat la o

biserică din apropiere, unde am găsit pe popa îmbrăcat în odăjdii pentru slujbele religioase. După ce a terminat treburile bisericeşti m-am dus şi i-am spus de ce am venit; a luat hîrtia tip jurămînt, mi-a spus să zic după el, a iscălit-o, a ştampilat-o, mi-a dat-o înapoi şi a zis să am noroc în viaţă.

M-am reîntors la serviciu, am răspuns la datele pentru facerea dosarului şi mi s-a spus că mă pot prezenta la serviciu. Între timp, fiindcă mai aveam şi bagaje, şi nu puteam să plec cu nevasta în necunoscut, ne-am instalat la hotel, pe malul Dunării, într-o cameră micuţă. Tergiversările au durat 3-4 zile, timp în care nevastă-mea aştepta, sărmana, în cameră, şi cînd veneam la prînz, aducînd mezeluri şi pîine, că dimineaţa căpătam cîte un ceai de la madamă, mă întreba:"Ce-ai făcut?" Nu mai aveam bani, dar cele două funcţionare care au început să ne simpatizeze şi care spuneau că sînt şi ele neam de ardeleni, mi-au dat cu împrumut din fondurile de deplasări. Şi am plecat la Ciocăneşti, lăsînd nevasta la Călăraşi. Am plecat de dimineaţă şi am ajuns pe la 10,30-11 la Primărie. Acolo se ştia că va veni un medic veterinar. Şi acum îmi amintesc cît de bine am fost primit de primar, de notar, de slujbaşii de acolo, mi-au dat o cameră la primărie pentru birou, mi-au căutat o gazdă pînă cînd o să mă instalez şi au trimis o căruţă la Călăraşi după bagaje.

Mi-am adus soţia de la Călăraşi, ne-am instalat la o gazdă care se ocupa cu găzduirea celor care veneau pentru cîteva zile şi apoi ne-am găsit o cameră cu pămînt pe jos, cu sobă de tuci, acoperită cu paie şi m-am instalat. Nevastă-mea imediat a început să se gospodărească, să facă din scîndurile de la lăzi nişte dulăpioare improvizate, să cumpărăm petrol pentru maşina de gătit etc.

Eu m-am instalat la Primărie în micul birou care mi s-a repartizat, am luat contact cu organele de acolo şi mi-am căutat mijloace de transport pentru a mă deplasa pe teren (Ministerul plătea aceste deplasări căruţaşilor închiriaţi).

Odată ajunşi în Ciocăneşti şi după cîtăva vreme, ne-am văzut înconjuraţi cu căldură de către intelectualii satului: preot, învăţători - numai aceştia din urmă erau 18 -, farmacist, doi medici, care toţi ne-au primit cu bucurie atît pentru că eram tineri, cît şi poate că eram transilvăneni.

Am să vă povestesc despre prima consultaţie pe care am avut-o. Era într-o după-masă. Vine la mine un om pe la patruzeci şi ceva de ani, spunîndu-mi că are un mînz de doi ani bolnav, nu mănîncă şi din cauza durerilor se rostogoleşte pe jos. Cum din anul petrecut la Regimentul 37 artilerie, din timpul petrecut la Macedonia şi din ce mai ştiam de la facultate, i-am aplicat un tratament pe care-l socoteam cel mai potrivit. Dar animalul nu dădea semne de îmbunătăţire a stării sale generale.

Aparatura medicală şi medicamentele pe care le luasem cu mine mi-ar fi fost de ajuns la o îmbunătăţire a situaţiei. Dimineaţa mînzul a murit. Omul, necăjit, a venit să spună, iar eu i-am zis:"Duceţi-vă la cimitirul de animale şi jupuiţi-l şi trimiteţi o căruţă să mă ia ca să vin să-i fac autopsia. M-am dus, am făcut autopsia, animalul n-avea nimic în organele interne, în afară de stomac care era plin cu nişte viermi numiţi gastrofili în ştiinţă şi cărora ţăranii le mai spun trînj. Aceştia se elimină de obicei primăvara. Dar în timpul iernii vieţuiesc în stomacul animalului producînd iritări şi furînd din mîncarea lui. Tot stomacul animalului mişuna de aceşti viermi. Cînd au văzut oamenii ce are animalul în stomac, şi-au dat seama că orice speranţă de a-l vindeca era iluzorie şi că nu se putea face nimic. Atunci a început să intre în mintea oamenilor prezenţi că eu am căutat să-l vindec (se strînsese multă lume să vadă autopsia), am stat tot timpul alături cu omul şi am vrut să ştiu ce n-am făcut şi ce trebuia să fac ca să-l vindec. Acest sentiment a rămas în mintea oamenilor, apreciind că nu-mi este indiferent dacă pot face sau nu pot face ceva ca să ajut un animal bolnav. Şi de la ei am aflat şi am reţinut o mare învăţătură, foarte simplă, a ţăranului, că "nu mergem la doctor, nici la cel de oameni, nici la cel de animale, cu credinţa că ne va vindeca, că nimeni nu ştie ce e înăuntru, dar avem în noi mulţumirea că am făcut

şi noi şi doctorul tot ce am putut ca să ajutăm omul sau animalul bolnav". Această folozofie a omului simplu este plină de învăţătură şi vrednică de toată stima pentru simplitatea şi adevărul ei.

În primăvară am organizat staţiunile de montă cu armăsari de stat veniţi de la depozitul din Slobozia, întrucît judeţul Ialomiţa era un judeţ furnizor de cai pentru armată, în special cai uşori.

După ce ne-am împrietenit cu oamenii şi cu intelectualii, am ajuns şi în anul acela, 1941, şi în al doilea an, de nu mai aveam nevoie să cumpărăm nimic, nici pîine, nici peşte, nici zarzavaturi. Pe unde treceam, toţi îmi dădeau, bucuroşi să dea doctorului "ungureanu". Aveau o deosebită simpatie pentru tactul soţiei mele, vorba ei blîndă, un ataşament de care nu puteai să nu te lipeşti.

MOBILIZAT LA SIBIU

În luna mai 1941 am fost chemat la mobilizare la Regimentul 90 infanterie din Sibiu, avînd acum gradul de veterinar sublocotenent în rezervă. Regimentul nu avea medic veterinar activ şi avea şi un regiment de dublură, 75 infanterie, cu care apoi am plecat pe front. La Sibiu am făcut de toate. Am făcut şi pe medicul veterinar de garnizoană (cel titular era bătrîn şi mă trimetea pe mine în locul lui), am rechiziţionat cai în piaţa de lemne, pentru diferitele unităţi ale Corpului 7 de armată şi Diviziei 19 infanterie, am primit cai pentru unităţile celor două regimente de infanterie şi m-am ocupat de materialele de mobilizare ale acestor două regimente. Eram găzduit lîngă gară, într-o cameră de hotel, împreună cu medicul de oameni al regimentului, un maior neamţ, dar care era ofiţer în armata română. În curtea hotelului era un restaurant unde toată noaptea beau majurii şi cîntau cu soldaţii. Era la modă cîntecul "Mîndruliţa mea muiere", care nu ne lăsa să dormim.

Nevastă-mea singură, ca orice soţie de curînd măritată, n-a mai stat la Ciocăneşti, a venit după mine la Sibiu. Maiorul s-a mutat într-o altă cameră şi colonelul, care mă simpatiza, fiindcă la orice lucru necesar nu mă dam la o parte, a rechiziţionat cameră pentru nevastă şi pentru mine. Şi acolo am stat pînă cînd am plecat pe front.

Vizitam unităţile (campaniile) împrăştiate în satele din jurul Sibiului, ca să controlez starea de sănătate a cailor, furajarea lor, potcovitul, harnaşamentele dacă sînt potrivite (hamuri, şei) care îmi făcea o plăcere deosebită, fiindcă în fiecare localitate cînd terminam treaba, la popota ofiţerilor se făcea o masă pentru veterinar.

Mergeam călare însoţit de un subofiţer veterinar care îmi uşura parte din lucru, în special scriptologia.

Prin luna iulie, la început, se primeşte ordinul ca regimentul 75 infanterie, dublura Regimentului 90 infanterie, să plece la Braşov pentru a asigura paza instituţiilor de pe teritoriul oraşului şi judeţului Braşov: I.A.R., fabrica de zahăr Bod, Radioteleviziunea de la Bod, Metrom şi alte aemenea unităţi industriale care lucrau în special pentru armată. Acolo m-a prins data de 22 iunie 1941, cînd a început războiul în răsărit.

În Braşov locuiam în cartierul zis Bartolomeu (eram tot cu nevastă-mea), la vila unui colonel, Kotz, fost comandant al unui regiment de pionieri din Cernăuţi, ofiţer român, neamţ de origină şi provenind din armata austro-ungară. Stăteam la etaj în trei camere, fiindcă ni se adăugase şi un preot al regimentului, părintele căpitan Stoica, preot unit cu studii la Blaj. Acolo am stat pînă prin octombrie, la început, cînd am plecat pe front, la Odessa. De la Braşov i-am procurat nevestei un căţel din rasa Dachshund, pe care l-am botezat Tanc, pentru că era bondoc ca un tanc.

La începutul lunii octombrie s-a făcut îmbarcarea regimentului în gara

Bartolomeu din Braşov, dar înainte de a pleca pe front, colonelul Kotz, emoţionat (şi căruia i-a murit un copil, ofiţer de aviaţie), ne-a dat să bem ca despărţire nouă, celor trei - maiorul medic, căpitanul preot şi eu, sublocotenent - coniac pe care-l avea din anul 1919 de la Tokay. A fost puţin, că abia i-am simţit aroma, dar nu coniacul interesa, ci atenţia şi emoţia colonelului.

Soţia a plecat la Ciocăneşti şi eu pe front.

FRONTUL

Spre front am mers cu trenul pînă am trecut Prutul pe la Reni. După care am fost debarcaţi şi am mers pe jos, pentru ca să ajungem la comuna Cazaci unde începea estuarul Nistrului şi unde erau poduri de pontoane pentru trecerea trupelor.

În drum spre Cazaci am trecut pe lîngă Satul Nou, în apropiere de Sărata. Acum Sărata nu mai era locuită de nemţi, fiindcă în 1940, cînd ruşii au luat Basarabia, nemţii au fost evacuaţi în Germania. Mergînd în convoi (drumul era pe coasta unui deal) şi ajungînd în dreptul Satului Nou, de care am amintit mai sus, zic către subofiţeri, hai să vedem pe măicuţa ce face, poate că ne dă ceva poame (aşa spun moldovenii la struguri) sau prune sau piersici sau porumb fiert, şi s-o întreb de sănătate. Fiind noi pe cai, ştiam că repede ajungem convoiul care mergea, fiind regiment de infanterie, la pas. Coborîm la vale şi cînd ajungem în dreptul casei unde stătea bătrînul Purje şi cu măicuţa, poarta care era tot timpul deschisă la ei, am găsit-o închisă, iar uşa casei baricadată cu leţuri, cu şipci bătute în cuie. Subofiţerul cu cei doi cai au rămas afară, iar eu am intrat în curte să văd ce s-a întîmplat. Văd că vine o femeie, aceea care o ajuta pe bătrînă la gospodărie în anul 1939 (cu doi ani în urmă) cînd eram eu la Sărata la însămînţări artificiale. Cînd s-a apropiat femeia mi-a spus: Bună ziua, domnu doctor. Uitîndu-mă la ea, am recunoscut-o. Şi zice către mine: Te miri, domnu doctor de ce vezi, adică curtea goală şi uşa baricadată cu şipci. Eu n-am ştiut ce să răspund. Atunci ea mi-a spus următorul lucru: Cînd au venit muscalii (moldovenii nu le spuneau ruşi, ci muscali), au ridicat pe bătrînul, pe bătrîna, pe feciorii lor, pe popa, pe învăţător şi alţi oameni din sat şi în vagoane de vite i-au trimis în Siberia. S-a auzit că bătrîna care era bolnăvicioasă ar fi pierit pe drum; despre ceilalţi nu se ştie nimic. N-am avut ce să zic, i-am dat bună ziua femeii şi am plecat. Fără să-mi pot explica nimic pe moment.

În Sărata am stat vreo două zile şi am plecat înspre Cazaci. Aceasta era o comună mare, românească, pe malul drept al Nistrului, unde am rămas cîteva zile pînă cînd s-au aranjat pontoanele, întrucît venind ape mari, le stricase parţial.

În aceste cîteva zile în acest sat românesc, moldovenesc cum ziceau ei, plin de nuci şi de poame (vie), în afară de mîncarea la popotă, spărgeam nuci, beam zaibăr şi mîncam chefal prăjit.

Înainte de a trece Nistrul, din întregul regiment nu s-a putut alcătui decît un singur batalion, restul fiind socotiţi neinstruiţi (diverşi meseriaşi, mahalagii, ţărani care dăduseră mită la majur ca să scape de armată etc.). Batalionul nu avea încadrat un medic veterinar, aşa că m-a reîntors la Braşov împreună cu restul regimentului, unde am fost încartiruiţi în cele 7 sate din regiunea Dîrste-Săcele, dar unde n-am rămas decît puţin, fiind apoi trimişi la Sibiu şi împrăştiaţi prin satele din jurul Sibiului, serviciul meu fiind instalat în comuna Răşinari. Acolo am suferit un accident de călărie şi am fost internat întîi la Sanatoriul Vidrighin, apoi la clinica facultăţii de medicină a profesorului Pop Alexandru la Sibiu. A venit şi nevasta după mine, s-a instalat la un hotel în Sibiu şi mie mi s-a propus să-mi taie piciorul

(am ajuns pe mîna chirurgilor care nu ştiu decît un lucru, să taie). Dar medicul militar care mă avea în grijă, maiorul doctor Mavru, cu studii în Franţa, nu a admis să mi se taie piciorul, mi-a spus că am să mă refac, dacă voi face anumite proceduri pe care, după ce m-am demobilizat şi am plecat la Ciocăneşti, le-am executat şi primăvara am fost sănătos.

Nevastă-mea, cu dragoste şi abnegaţie, m-a ocrotit şi m-a căutat în tot timpul bolii, bucurîndu-se cînd am ajuns să pot umbla din nou liber.

IAR LA CIOCĂNEŞTI

A venit iarna 1941-1942, eram bine aprovizionaţi, fiindcă solda de ofiţer îmi permitea, fiind numai două guri, să ne putem gospodări mulţumitor. Am păstrat aceeaşi legătură şi cu intelectualii şi cu ţărănimea, cu vecinii din comună, în orice casă uşa ne era deschisă, cînd am venit să-i vedem.

În primăvara lui 1942 am început lucrul la circumscripţie cu maleinări, recoltări de sînge pentru durină, organizarea montelor la cabaline şi vaccinarea anticarbonoasă a bovinelor, pentru ca prin luna mai să fiu iarăşi concentrat la Regimentul 90 infanterie, dar pentru batalionul 750 infanterie, care avea scop ca să recupereze materialele rămase pe cîmpul de luptă de la Kerci, din aşa-zisa Vale a Plîngerii.

Am să vă povestesc două întîmplări din iarna anului 1941-1942, cînd eram la Ciocăneşti.

Era o iarnă geroasă, dar fără vînturi, cu multă zăpadă, şi odată am plecat într-o comună, Bălcescu, în direcţia Bucureştilor, şi ca să ajungem acolo trebuia să trecem peste iezerul Boian, plin cu ape din revărsarea Dunării în toamnă. Am plecat cu nevastă-mea, întrucît nu aveam mare treabă acolo, şi am zis să o plimb şi pe ea puţin. Am luat-o cu sania drept peste gheaţă. Se vedea jur-împrejur oameni adunaţi pîlcuri, pîlcuri. N-am ştiut ce-s ăştia, şi vizitiul îmi zice că sînt din satele vecine, care fac în gheaţă copci pentru prins peşte, şi că peştele care se prinde cel mai mult era ştiuca. Şi în adevăr, acest peşte carnivor, spaima altor peşti, venea lacom ca să îngită aerul ce intra prin copcă. Prin luna ianuarie, dar în special februarie, peştii aceştia erau plini de icre. Am cumpărat şi noi nişte peşti cu icre, a învăţat nevastă-mea cum se prepară icrele şi a devenit o mîncare preferată: icre de ştiucă.

O altă întîmplare a fost prin luna martie, cînd mă întorceam cu căruţa din comuna Ulmu, o comună foarte mare, cu multe animale şi ţărani înstăriţi, cu pămînt mult, oi şi cai. De la Ciocăneşti pînă acolo erau cam 12 km. Eu cînd veneam din circumscripţie întotdeauna veneam cu cîte ceva de-ale mîncării, pe care le primeam din teren. Atunci cînd am venit era într-o seară şi omul se dădea să întoarcă înapoi, drumul fiind departe şi nedorind să-l prindă noaptea. Nevastă-mea mă aştepta la uşe lîngă fîntînă. Eu cu omul, grăbindu-ne să ducem ce aveam de dus şi să-i dau drumul să plece, nu m-am oprit lîngă ea, care era învăţată că, dacă viu, s-o văd întîi pe ea. După ce a plecat omul, a început să plîngă. I-am explicat de ce m-am grăbit şi mi-a spus că vom avea copii. Am întrebat-o dacă asta e de plîns şi ea mi-a zis că probabil n-o mai iubesc dacă nu m-am uitat la ea. Mi-am dat seama că întotdeauna femeile însărcinate sînt mai sensibile şi dornice de multă afecţiune din partea bărbatului, atît pentru ele cît şi pentru copil.

Atunci am văzut că greutăţile vieţii se înmulţesc, că pe măsură ce trece vremea vin şi noi greutăţi şi poate, dar mai ales pentru cei care au copii, noi bucurii, pentru că pentru omul sănătos, copilul este întotdeauna o bucurie.

TIGHINA

În luna mai 1942, fiind concentrat la Regimentul 90 infanterie din Sibiu, am fost repartizat ca medic veterinar la Batalionul 750 Independent. Pentru drum ne-am îmbarcat la Sibiu şi am mers cu trenul pînă la Tighina, unde am fost debarcaţi aşteptînd să trecem Nistrul. Acolo am stat în comuna Varniţa, unde Carol XII, regele Suediei, învins la Poltava de Petru I, a stat cîtva timp. N-am avut vreme şi poate nici n-am fi găsit vreo urmă a timpului cît a stat acest rege viteaz şi aventurier în Varniţa. Am trecut la Tiraspol, am fost îmbarcaţi pe tren şi debarcaţi la Nipru pentru a trece pe pontoane în Crimeea. Satul unde am fost debarcaţi se chema Varvarovka şi acolo am văzut o biserică transformată în cămin cultural, văruită în alb ca să-i şteargă toate urmele ortodoxismului pravoslavnic. Am trecut podul de pontoane de la Nicolaev, ne-am îmbarcat în tren cu direcţia Crimeea trecînd prin istmul Perekop şi am luat-o înspre Kerci, oprindu-ne într-o localitate Semkolodosei (aşa se pronunţă, nu ştiu cum se scrie, doar că ar însemna şapte fraţi sau şapte sate). Aici am debarcat, că avea şi o gară mare, care apoi a folosit la îmbarcarea recuperărilor ce s-au făcut după bătălia de la Kerci, din aşa-zisa Vale a Plîngerilor. Casele erau mici, dar curate. Eu, cu cei 180 de cai de care dispunea batalionul, nu eram prea încărcat cu munca. Oamenii adunau tunuri, maşini, aparatură optică, muniţii etc care, bine împachetate, se trimiteau în ţară. Era şi un pluton de pionieri ce făcea deminări.

Batalionul a suferit o pierdere a unui sublocotenent tînăr, învăţător din Gorj, care s-a amorezat de o rusoaică, tot învăţătoare, deşi acasă avea familie. Odată, cînd încărca în gară vagoane cu diferite materiale, cu program de toată ziua, a venit rusoaica să-l vadă. Şi atunci au venit nişte avioane ruseşti, i-au mitraliat şi i-au ucis. Regret pentru noi, pentru tinereţea lui şi regret pentru frumuseţea rusoaicei.

Făceam plaje la Marea de Azov. Mai veneau avioanele, ne mai mitraliau. Întrucît sînt hipertiroidian, din cauza statului la soare am căpătat un Basedof acut şi am fost evacuat în ţară.

Mai am să povestesc că în batalion toţi oamenii erau în vîrstă, ţărani din jurul Sibiului şi din judeţul Gorj, care făceau opinci din anvelopele maşinilor. Ca să-şi poată face găuri la opinci pentru nojiţe, scoteau din grenadele ruseşti nişte inele şi le fixau pe cauciuc. Pentru asta grenadele trebuiau să fie dezamortizate. Cum întotdeauna se găseau oameni deştepţi, unii nu mai aşteptau pe cineva priceput, ci le scoteau cu briceagul. Mai reuşeau, dar odată, fiind adunaţi mai mulţi în jurul unei grenade din care nu puteau scoate inelul, probabil bruscîndu-l, acesta a explodat şi a omorît vreo 6-7 oameni, încît n-am mai găsit nimic din ei, nici oameni, nici opinci. Au fost îngropaţi adunîndu-le rămăşiţele împrăştiate.

După plecarea de la batalion, am trecut printr-un spital la Giancoi şi la Tiraspol, de unde am fost îmbarcat într-un tren sanitar şi evacuat la Sanatoriul "Antoniu" din Bucureşti. La Giancoi am fost martor la o întîmplare foarte interesantă. Spitalul era cazat într-o şcoală, trupa la parter, într-un mare salon, iar birourile, sălile de operaţii, şi saloanele ofiţerilor la etaj. Şeful spitalului era un medic rezervist din Arad, avînd gradul de maior. Acesta vine în salonul ofiţerilor şi le spune că au venit doi ofiţeri germani să-i ceară oameni ca să împuşte nişte ruşi ce nu vroiau să meargă în Germania la muncă forţată pentru nevoile armatei hitleriste. Medicul maior le-a spus că oamenii care se află acolo sînt pentru nevoile spitalului şi că la români pentru executarea sentinţelor capitale sînt trupe anumite; întrebînd pe ofiţerii români dacă a făcut bine, la care i s-a răspuns că a procedat aşa cum trebuia. Pînă cînd maiorul s-a găsit în saloanele ofiţerilor, nemţii au intrat în salonul mare şi au strigat mnemţeşte că dacă sînt soldaţi germani, aceştia să vină să execute pe ruşi. S-au prezentat doi nemţi din armata noastră. Nemţii au plecat după o maşină ca să-i ducă pe aceştia la

locul execuţiei. Atunci un sergent român le-a spus nemţilor noştri că ei fac parte din armata română şi n-au venit pe front să facă execuţii nici pentru noi, nici pentru altă armată. Aceste lucruri în armata română rezolvîndu-le organele de justiţie, şi dacă vor merge vor fi consideraţi criminali şi dezertori cu consecinţele respective. După cîtăva vreme s-au întors ofiţerii nemţi, strigînd nemţeşte că au adus maşina. Nu s-a mai găsit nici unul care să fie dornic să meargă la execuţie, nemţii noştri fiind înfricoşaţi de eventualele urmări.

BOALA

Fiind în sanatoriul "Antoniu" am înştiinţat pe nevastă-mea că sînt în Bucureşti şi a venit, trăgînd la o soră a ei care locuia în capitală, şi prin telefon ne-am dat întîlnire la spital. Nefiind zi de vizite, nu se putea intra nici în curtea spitalului, nici în saloane, aşa că ne-am înţeles că la ora 4 după amiază să ne întîlnim pe stradă, în faţa sanatoriului. Eu, care am fost întodeauna un om punctual, m-am îmbrăcat şi m-am dat jos, încercînd să merg pe stradă să o caut. Cum mergeam calm şi citeam un ziar, cineva mă trage de mînecă şi mă întreabă:"Nu mă mai cunoşti? " Era soţia mea. Ce s-a întîmplat? Plantonul de la poartă, văzînd-o gravidă, a acceptat ca să stea în curte pe o bancă, dar eu, neştiind, nici nu m-am uitat. Şi aşa m-am întîlnit cu nevastă-mea prin august-septembrie 1942. Mi s-a dat un concediu de trei luni, după care trebuia să merg, şi am mers, la Spitalul Militar Central din Bucureşti, fost "Regina Elisabeta", pentru expertiză.

TATĂ DE FATĂ

Am plecat la Ciocăneşti, dar ajuns acolo am primit ordin de la Ministerul Agriculturii că sînt mutat de la Ciocăneşti la Circumscripţia Sudiţi, tot în judeţul Ialomiţa, şi că transferul se face în interesul serviciului, cu drepturi la plata cheltuielilor de transport şi două salarii. Între timp soţia mea a cumpărat mobilă de la Călăraşi şi neputînd s-o aducă acasă, a lăsat-o la vînzător. Ca atare, cînd ne-am mutat de la Ciocăneşti nu la Sudiţi, ci în Ţăndărei, cu îngăduinţa Inspectoratului pentru starea soţiei mele şi a faptului că eu contam ca mobilizat, ne-am adunat bruma ce o aveam, am îmbarcat şi mobila şi am luat un vagon pentru gara Ţăndărei, via Feteşti. Am mers amîndoi în vagon şi la Feteşti ne-am pomenit că ne bagă pe linia a 12-a, iar dintre oamenii care făceau manevre, ne-au spus că aici dacă am intrat, cel puţin două săptămîni trebuie să rămînem pînă ne poate expedia la Ţăndărei. Eu mi-am luat curaj, m-am dus la Biroul de mişcare, am găsit un tînăr impiegat şi l-am rugat să ne pună la un tren, ceea ce omul a şi făcut, aşa că a doua zi am plecat şi la Ţăndărei, unde am închiriat o casă în cartierul gării. Casa era destul de încăpătoare, cu camere şi mai mari şi mai mici, iar pe gazdă o chema doamna Ţurcanu, o văduvă în vîrstă, care s-a bucurat atît că are chiriaşi, cît şi i se părea că sîntem liniştiţi. Interesul pentru obţinerea locuinţei, cît şi cumpărarea de lemne în vederea iernii, a fost arătat de agentul veterinar cercual Tache de la circumscripţia pe care trebuia s-o ocup.

Soţia era gravidă, cum am mai amintit, şi pe la începutul lui decembrie aştepta să nască. În Ţăndărei, care era un tîrg destul de amărît, dar reşedinţă de plasă şi cu o gară destul de solicitată, era şi un medic de oameni,

domnul Munteanu, căruia i-am cerut părerea în legătură cu acest eveniment şi care mi-a spus că lucrurile trebuie privite fără spaimă şi că îmi va trimite o moaşă bună.

La începutul lui decembrie a venit şi bunica nevestei mele ca s-o mai ajute şi aşteptam evenimentul. Într-o dimineaţă (5 decembrie 1942) soţia se trezeşte acuzînd dureri de pîntece. Soacra mea zice că e momentul în care începe naşterea. Am fugit după moaşă, am făcut un foc bun în sobă şi am aşteptat cum va decurge naşterea. Moaşa asta recomandată s-a apucat s-o fricţioneze pe spate cu apă şi de unde înainte soţia avea durerile muncilor de naştere, odată s-a oprit. Eu, care nu eram în necunoştinţă de cauză, mi-am dat seama că dacă aceste munci s-au oprit e necaz. Ca atare, trebuia să se reîncălzească, întrucît în urma fricţiunii cu apă, corpul i s-a răcit. Am eliberat pe moaşă socotind-o inutilă şi am făcut eu pe mamoşul. Am pus-o cu picioarele într-o căldare cu apă caldă, am fricţionat-o cu spirt, în cameră era cald, şi durerile au reînceput, adică procesul de naştere şi-a reluat drumul normal. Am ajutat-o la presiunea care trebuia făcută pe abdomen ca să ajute la expulzarea fătului. Mai ajutînd şi natura, mai ajutînd şi eu, nevastă-mea a născut o fată voinică şi care imediat a dorit să mănînce.

Noi ne-am procurat, înainte de naşterea fetei, o carte a unei pedagoge din Elveţia în care, printre alte sfaturi, zicea să nu i se dea copilului sînul înainte de trei ore după naştere. Cum fata plîngea, de credeai că se sufocă, i-am spus nevestei mele să-i deie sînul şi bine am făcut, întrucît din cunoştinţele ulterioare dobîndite în legătură cu întregul proces fiziologic al naşterilor, reiese că colostrul are cea mai mare valoare în compuşii lui de săruri minerale, de vitamine şi anticorpi imediat după naştere şi că pe măsură ce trece timpul aceştia se pierd, că la două zile laptele să aibă aceeaşi compoziţie şi dinamică biologică ca orice fel de lapte. N-am avut nici un inconvenient din cauza acestui procedeu şi nevastă-mea, ajutată de bunică, a început să se ocupe de copil.

Eu am plecat la Spitalul Militar din Bucureşti, unde am stat internat în clinica de endocrinologie, colonel doctor Aramă, care mi-a pus diagnosticul definitiv de hipertiroidist frust, mi-a mai dat două luni de concediu, după care să merg la regiment. Am eliberat pe soacră-mea, se făcuse primăvară şi mai avea treburi pe acasă, iar eu am rămas cu nevastă-mea pînă la finele lui februarie, începutul lui martie 1943.

Plecînd la Regimentul 90 Infanterie, nu am mai fost trimis pe front şi mi s-a comunicat că sînt pus la dispoziţia Ministerului Agriculturii, la Institutul Naţional Zootehnic, unde m-am prezentat la secţia de igienă condusă de profesorul Fălcoianu. Acolo, cu alţi 9 medici veterinari, am urmat un curs, aşa-zis " de specializare şi perfecţionare în probleme de reproducţie şi combatere a sterilităţii la animale", iar ca sarcină imediată am fost trimis să lucrez la o staţiune de însămînţări artificiale la cabaline şi asta în Ţăndărei, unde aveam locuinţa.

Întrucît în acea lună şi în lunile următoare cît am lucrat la însămînţările artificiale eram plătit în afară de salariu şi cu cheltuieli de deplasare, cînd am plecat din Bucureşti, ajutat de cumnată-mea, Tina (Eleonora), care locuia în Bucureşti, i-am adus nevestei un frumos serviciu de masă din Cehoslovacia şi un set de tacîmuri de alpaca (nu apăruseră încă inoxidabilele).

La Ţăndărei am organizat staţiunea de însămînţări artificiale la iepe cu doi armăsari arabi din linia Koheylan, care a durat pînă în luna august, cînd staţiunea a fost dizolvată, fiindcă sezonul însămînţării iepelor s-a terminat.

Din dispoziţia Inspectoratului zooveterinar din Constanţa, de care ţinea şi judeţul Ialomiţa, am fost expediat, la cererea unui medic veterinar, Domnica Popescu, la Sudiţi, fiindu-i frică ca nu cumva să-i iau clientela care şi aşa nu o avea.

SUDIŢI

M-am mutat la Sudiţi, cu destule cheltuieli pînă am transportat mobila şi oarecare echipament, am închiriat o casă destul de frumoasă, deşi era cu pămînt pe jos şi am început să mă ocup de meserie. Am colindat circumscripţia, care era aşezată, cea mai mare parte, în dreapta rîului Ialomiţa, pînă la Vlădeni. Am făcut cunoştinţă cu lumea, fiind apreciat, am cîştigat binişor şi am acoperit şi serviciul de la plasa Slobozia. Nu vreau să trec cu vederea că atît cît am stat la Ţăndărei, această "colegă" măritată cu un avocat şi nora unui popă borţos, cu întinse pămînturi de orezării, n-a avut fineţea nici de a mă invita la masă odată cu nevastă-mea, nici de a o vedea pe nevastă-mea şi copilul, aducînd un dar sau o vorbă bună, aşa cum obişnuiam noi, bănăţenii. Dar am zis că trăiesc în alt aer şi am început să regret aerul de la Ciocăneşti.

Îmi amintesc şi astăzi că eram într-o duminică şi cînd am terminat treaba, printre alte lucruri (caşcaval, telemea) am primit şi urdă proapătă. Ajuns acasă, m-am făcut comod şi am mîncat. Pisica noastră, la care nevastă-mea ţinea foarte mult, simţind mirosul brînzeturilor şi plîngînd, ca orice mîţă dornică de lactate, nevastă-mea i-a dat să mănînce urdă. Poate că n-a trecut un sfert de ceas, cînd mă cheamă nevastă-mea că pisica varsă şi se tăvăleşte pe jos. N-a durat cîteva minute şi a murit. Care era cauza? Urda se prepară din zăr care se fierbe, iar vasele respective fiind de aramă şi nespoite, s-a produs o otrăvire a urdei. Ce-ar fi fost dacă ar fi mîncat fata sau noi? Aşa că moartea pisicii ne-a salvat.

LA REGIMENTUL DE ARTILERIE DE LA BOTOŞANI

Stăteam cu nevasta şi cu copilul foarte izolaţi, nu mai aveam societatea de la Ciocăneşti, drept e că şi soţia nu mai avea timp, fiind ocupată cu fetiţa. N-a trecut multă vreme şi primesc ordin să mă prezint la Regimentul 2 Artilerie Căl. de la Botoşani, unde am plecat la finele lunii octombrie 1943. Acest regiment făcea parte din divizia a 5-a cavalerie care, trebuind să fie motorizată de nemţi, a dat drumul cailor, iar nemţii nemaifiind în stare să o motorizeze s-a trecut din nou la întrebuinţarea cailor. Dar pînă cînd a venit un medic activ, eu am fost pus să fac primirea acestor cai, aduşi prin rechiziţie, cei mai mulţi din Banat.

Cum orice mişcare de animale, de adunătură, produce venirea diverselor boli, care se împrăştie în efectiv şi care sînt greu controlabile şi greu de stăpînit, am avut mare necaz în special cu gurma şi pneumonia infecţioasă. Lunile noiembrie şi decembrie le-am trecut cu multe greutăţi, dar am avut permanent şi am simţit că ofiţerii şi trupa apreciază munca pe care o depun şi dragostea cu care o fac.

Pe la începutul lunii decembrie, nevastă-mea vine cu fetiţa la Botoşani, unde închiriez o cameră la o învăţătoare pensionară, mîncarea primind-o de la popotă, iar la bucătăria gazdei, nevastă-mea făcînd gustările şi spălăturile pentru faţă.

La Botoşani m-am spurcat cu vin bun, mai ales că eram aproape de Cotnari, unde în afară de vin de Tîrnave, foarte plăcut unui coleg al meu (Feteasă), am început să beau şi Galbenă, precum şi Băbească din sudul Moldovei, de la Coteşti.

Am petrecut sărbătorile în Botoşani, ba la popotă, ba la colegi, şi în luna ianuarie m-am dus la Beiuş. De ce?

În timpul cît am fost eu mobilizat la Botoşani, nevastă-mea a mers la

Ministerul Agriculturii şi a cerut să fiu mutat în Transilvania, întrucît e singură printre străini. Mi s-a aprobat transferarea la circumscripţia Ciumeghiu, ca medic veterinar de plasă în judeţul Bihor, motiv pentru care am plecat la Beiuş, să văd care e situaţia acolo. N-am ajuns bine la Beiuş, unde m-am prezentat la Camera Agricolă, şi unde era telegrama de la regiment, să mă înapoiez imediat, fiindcă plecăm pe front. Eu plecasem cu învoirea şefilor şi cu bilet de drum în contul regimentului. Nu m-am lămurit prea mult la Beiuş, dar am văzut harta şi mi-am dat seama că era o circumscripţie bună de cîmpie, cu multe animale, cu amestec de români şi unguri, şi cu mare nevoie de asistenţă veterinară.

Întors la Botoşani, am început la regiment pregătirile pentru a pleca pe front. Aşa că la 29 februarie 1944, din gara Botoşani, nevastă-mea a plecat înapoi la Sudiţi, cu planul de a ne muta de acolo, şi eu am plecat pe front. Nevastă-mea era deja gravidă cu al doilea copil şi aşa a trebuit să plece, vorba aceea, "cu unul în braţe, altul în maţe". Am rugat pe nişte ofiţeri care mergeau cu treburi la Bucureşti şi pe care-i cunoşteam fiind în regimentul nostru, s-o ocrotească pînă la Bucureşti, ceea ce au şi făcut.

●●●

Tot la Botoşani (am să reviu puţin), cînd m-am prezentat la regiment, în luna octombrie 1943, aveam tot gradul de sublocotenent, dar nu aveam cizme, aşa cum se cere la arma artileriei. Aveam moletiere ca la infanterie. Cînd m-am prezentat colonelului Constantinescu, ofiţer de stat major, care făcea stagiul de regiment, foarte mirat m-a întrebat dacă am cizme. I-am spus că vin de la infanterie şi acolo n-am purtat cizme şi deci nu am. A chemat la el pe majurul de la bateria de depozit şi i-a dat ordin să-mi caute o pereche de cizme şi a doua zi să mă prezint încălţat cu cizme. Majurul m-a întrebat ce număr port la încălţăminte, şi cînd i-am spus că am numărul 39, zice majurul către colonel că în regiment nu există asemenea măsură, aici purtînd toţi 43, 44, 45... Atunci colonelul îi spune: "Eu n-am auzit de majur prost, iar dumneata eşti un om inteligent, că de-aia stai acolo unde stai. Te duci la Regimentul 8 Roşiori, unde sînt oameni mai mici de stat, şi schimbi o pereche de cizme cu altele potrivite".

A doua zi, îmbrăcat în cizme numărul 39, cînd m-a văzut colonelul a rîs şi mi-a spus că-mi stă bine şi probabil că o moldoveancă o să aibă puţin necaz cu mine. I-am spus că nici o moldoveancă n-o să aibe necaz cu mine, că sînt însurat.

Prin noiembrie 1943 s-a făcut o temă la Ştefăneşti pe Prut, în nordul judeţului Botoşani. Comanda a fost fixată în satul Durneşti, la conacul unui proprietar, ceva Mavrocordat sau alt nume, nu mai ţiu minte cum îl chema, unde seara ofiţerii superiori jucau cu proprietarul poker, iar noi, cei mai tineri şi cu grade mai mici, ne bucuram de vinurile de Moldova. Alăturat de Durneşti era satul Guranda unde a fost împuşcat vestitul bandit Coroiu, şi acolo am auzit poezia:"În pădure la Guranda/ Bea Coroi cu toată banda."

ÎN BASARABIA

Regimentul a plecat în Basarabia cu misiunea de a acoperi, în cadrul Diviziei 5 cavalerie, retragerea armatelor care fugeau după bătălia de la Uman şi să întîrzie avangarda trupelor ruseşti, pentru a se putea asigura o linie defensivă la Iaşi. Nu am stat mult acolo fiindcă trupele ruseşti înaintau şi noi ne retrăgeam, cum am spus, în mod organizat, de ariergardă. S-a dat o bătălie la Bălţi, cu care ocazie trupele şi populaţia au spart pivniţele episcopiei şi au umplut oraşul de vin. Trenul regimental, în compoziţia

căruia făceam parte în calitate de ofiţer veterinar, a plecat de la Bălţi inspre Iaşi, trupele active de roşiori şi artilerie uşoară rămînînd înapoi. În drumul nostru spre Iaşi am trecut printr-o comună, Drochia. Ţin minte ca astăzi, era 25 martie, o zi călduţă de primăvară, cu un soare destul de timid, şi cum treceam noi prin această comună, un tîrg destul de mărişor, erau pe prispă oameni, în special femei şi bătrîni. Eu eram călare pe lîngă convoi şi la un moment dat trecem pe lîngă un grup de fete adunate pe lîngă o laviţă şi care ne spune aşa: "plecaţi şi ne lăsaţi la muscali". Eu am fost foarte impresionat şi atunci m-am gîndit la ofiţerul acela de prin 1919 care ne-a spus că aici, adică la ,noi în sat, vor fi numai români, şi eu nu puteam să spun acestor copile că aici vor fi românii, că ei ştiau că vin muscalii.

Am ajuns la Prut, am trecut Prutul la Ungheni şi am văzut că se fac lucrări de sapă de către divizia de infanterie care va ocupa şi frontul hotărît ca să oprească înaintarea armatelor sovietice. noi am trecut în spate, întîi în comuna Tomeşti, apoi în satul Păuni. La Tomeşti am stat două trei zile, ofiţerii divizionului meu fiind găzduiţi la un han la şoseaua care ducea de la Iaşi la Prut. Omul cu familia părăsise hanul şi ofiţerii care au venit acolo au găsit scrisori ale celor două fete ale lui către diverşi ofiţeri din Iaşi, distrîndu-se de acele declaraţii de dragoste şi poezii. Am rămas circa două săptămîni pe la Păuni, după care unităţile au intrat în frontul de la Stînca Roznovanului, ca să îngroaşe apărarea, întrucît a început să vină grosul trupelor sovietice.

Trenul regimentar a fost apoi mutat la Bucium lîngă Iaşi şi am fost instalat la viile Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în a căror pivniţe era vin de ani de zile şi de calitate aleasă. Vinul era la dispoziţia Diviziei a 5-a cavalerie şi din pivniţe se trimetea la popota ofiţerilor la cererea diviziei.

La această vie a mitropoliei erau trei călugări şi un superior în afară de lucrătorii ocazionali, care se ocupau cu toate muncile viticulturii. Şi acolo am băut vin bun, "vin popesc", ştiind că popii, şi cei ortodocşi şi cei catolici sînt mari amatori de vin, adică de vin bun.

Prin luna iulie am fost trimişi în refacere şi am stat în satul Sperieţi lîngă Bîrnova, fiind cantonaţi în corturi, după care regimentul a intrat iarăşi în poziţie la Stînca Roznovanului, şi trenul regimentar la Niculina. Era vară şi veneau avioane ruseşti mitraliind oamenii de la maşinile de treierat. Cînd apăreau însă avioanele de vînătoare româneşti, IAR-52, nu se mai vedea un singur avion rusesc pe cer.

Odată am fost chemat după un bombardament nocturn în poziţie, ca să întocmesc acte ale unor cai ucişi după bombardamentul artileriei. Am plecat cam pe la ora 11, pe valea care se află între cartierul Tătăraşi din Iaşi şi satul Aroneanu, unde divizia noastră avea un observator în turnul bisericii. Am mers într-o oră cînd, în general, frontul era liniştit, soldaţii aşteptînd mîncarea, apoi se odihneau. Întrucît era riscant să treci pe această vale deschisă şi supravegheată permanent de posturile de observaţie de pe dealuri ale inamicului, am avut mare noroc că nu m-au reperat şi am scăpat. Colonelul a dispus ca în viitor să nu mai fiu chemat, ca să nu mă expun unui risc inutil, fiindcă caii, dacă sînt morţi, nu mai am treabă cu ei.

În această situaţie m-a găsit ziua de 20 august 1944 cînd a început vestita ofensivă a Iaşilor, soldată cu ocuparea Iaşilor şi retragerea românilor în spatele Iaşilor.

•

•••

Înainte de 20 august 1944, cînd a început mareà ofensivă sovietică de la Nistru pînă la Carpaţi, au avut loc cîteva evenimente care, probabil, arătau că va începe o mare bătălie. Nemţii au început să facă bombardări masive în partea frontului sovietic, de la Iaşi înspre apus, unde, probabil, erau concentrări de trupe şi de materiale, iar între 18 şi 19 august am primit ordin să săpăm guri de lup, nişte gropi adînci unde te puteai ascunde individual,

spre a fi ferit de bombardament şi de schije.

Divizia a 5-a cavalerie era formată din 4 regimente de roşiori, 5, 6 8 şi 11, dintre care trei aveau soldaţii din nordul Iaşilor, zonă ocupată de ruşi; regimentul 2 artilerie călăreaţă, unde eu eram mobilizat, avusese garnizoana de bază la Rădăuţi, adică tot în nordul Iaşilor, ceea ce însemna că cea mai mare parte a diviziei avea oameni care se puteau gîndi că vine toamna şi că ce vor face familiile lor.

Astea le-am auzit la popotă, şi că au fost trimişi de Marele Stat Major ofiţeri îmbrăcaţi ca soldaţi, care au intrat în linie ca să cunoască sentimentele soldaţilor. Ar fi fost trimişi, aşa era zvonul, pentru pedeapsă şi aveau graduri inferioare. După ce au făcut un stagiu cam de două săptămîni în poziţie, au ieşit afară, acum îmbrăcaţi ca ofiţeri, au stat de vorbă cu soldaţii noştri şi am auzit, lucrurile erau secrete, că i-ar fi întrebat ce gîndesc ei de imobilitatea frontului şi de starea familiilor lor. Ce au constatat ei au dus la Marele Stat Major, toate observaţiile lor fiind secrete pentru ofiţerii noştri.

În dimineaţa zilei de 20 august, la ora 5 fără cîteva minute (era duminica) a început ofensiva la Iaşi. O enormitate de tunuri de diferite calibre, cu diferite zgomote, a cuprins întregul front şi treaba a ţinut cam o jumătate de ceas, după care frontul s-a liniştit şi probabil a început atacul. Cam pe la ora 9,30-10, o parte din ofiţerii noştri, îmbrăcaţi parţial, au şi ajuns la trenul regimental, unde eram eu, adică în Niculina, ceea ce însemna că au părăsit poziţiile cucerite de sovietici. Întrucît trecerea prin Iaşi era îngreunată de existenţa caselor, formaţiile din care făceam parte şi care au putut să se retragă de pe front, am pornit înspre sud, spre Vaslui. Se ştia că la sud de Iaşi erau făcute lucrări de sapă şi că la Vaslui erau divizii gata ca să ocupe aceste lucrări şi să oprească înaintarea inamicului în codrii Iaşilor şi înspre sudul Moldovei.

Noi am primit ordin că aşa cum sîntem şi cum ne putem aduna să plecăm la P S.-ul care era pe lîngă Tîrgu Cărbuneşti din Oltenia. Se ştia că o armată care înaintează, în speţă sovieticii, nu vor distruge nici podurile şi nici nu vor bombarda şoselele, pentru ca să aibă drum liber la înaintare, aşa că problema unor eventuale bombardamente în retragere nu se punea.

"DOAMNELOR, DOMNILOR ŞI DRAGI TOVARĂŞI..."

În zilele de 21, 22 august am urmărit itinerarul spre sud, ajungînd la Bîrlad, Podul Turcului, dar părăsind şoselele şi mergînd pe drumuri mai puţin umblate. În seara de 23 august am ajuns la Focşani şi am ocupat, cu tunurile şi cu trenurile diviziei, piaţa din Focşani. Dimineaţa, o zi frumoasă de august, cînd ne-am trezit, ni s-a spus că sîntem invitaţi la o gustare de o doamnă din Focşani, care avea şi ea bărbatul pe front. (Din una-alta am aflat că era din Timişoara şi că bărbatu-său era inginer). Am mîncat un mic dejun mai mult ardelenesc decît moldovenesc, am băut un vin bun şi am ascultat la radio Proclamaţia regelui, apelul guvernului şi ordinul Marelui Stat Major. Programul a început cu "Doamnelor, domnilor şi dragi tovarăşi", cu care ocazie mi-am dat seama că ceva s-a schimbat în ţară.

Am continuat drumul spre P.S. şi ne-am adunat în sudul Romanaţiului, de unde am plecat într-o comună lîngă Tîrgul Cărbuneştilor. Acolo am aflat că mi-a venit schimbul, întrucît terminasem cele şase luni de front pe care trebuia să le fac ca medic veterinar de circumscripţie, după care, pentru alte şase luni, trebuia să lucrez în ţară la locul de muncă.

Am mai mers cu regimentul pe Valea Jiului pînă la Livezeni, unde am fost şi desconcentrat, pe la începutul lui septembrie, cînd a venit un medic veterinar tînăr, Şovăială, iar eu am plecat înspre Ticvanul Mare, unde soţia şi

cu fata stăteau la socrii mei. N-am ajuns pînă la Reşiţa, întrucît nemţii intrînd în Banat, trenurile s-au blocat şi m-am coborît la Soceni, de unde am plecat la Tîrnova, unde era un medic care avea o soţie din satul meu şi unde vroiam să aflu care e situaţia la noi.

Eram preocupat de ştirea ocupării oraşului Oraviţa, unde se formase şi un guvern legionar, şi înfricoşat ca nu cumva să fiu luat şi dus cu grosul, cu nişte oameni cu care nu că nu aveam nimica, dar cu care nici nu vroiam să am.

De la Reşiţa, unde am găsit pe o verişoară a mea, cu o căruţă la piaţă, am plecat spre Ticvani şi după anumite peripeţii pe drum am ajuns la socrii mei.

●●●

Asta a fost în luna septembrie 1944. După ce nemţii au fost zdrobiţi şi întregul Banat şi Crişana eliberate, am căutat, prin luna noiembrie, să mă duc la Ciumeghiu la serviciu. Înainte de a merge la Ciumeghiu trebuia să mă prezint la Beiuş, medicului veterinar judeţean. Linia de cale ferată de la Ciumeghiu la Beiuş era impracticabilă, întrucît au fost distruse podurile peste Crişuri şi nu se mai circula, aşa că m-am dus de la Arad via Sîntana la Moneasa, am trecut munţii pe la Tinoasa şi am ajuns la Beiuş. M-am prezentat la Camera Agricolă unde nu era prezent titularul, ci un alt medic veterinar, Drăgan, de la Tinca, cu care mă cunoşteam din facultate, mai bătrîn ca mine şi tot bănăţean. După ce m-a înregistrat ca prezent la datorie, mi-a găsit o ocazie cu nişte căruţe al unui învăţător şi notar din comuna Miersid, care au venit la Beiuş cu copiii la şcoală. Pe drum, trecînd prin comuna Răbăgani, am fost găzduit de un învăţător, Pantea, prieten cu ei, unde am dormit bine şi am mîncat papricaş de găină şi am băut pălincă, după care am plecat şi m-am oprit la Tinca, de unde cu altă ocazie m-am dus la Ciumeghiu.

Ciumeghiu era o plasă înfiinţată după 1940 din cîteva comune din fosta plasă Salonta şi Tinca. Nu era departe frontul, la Tisa. Am fost găzduit la popa Popovici, casă-masă gratuite, şi nu aveam treabă cu nimic, întrucît nimeni nu se mai interesa de animale, toate grijile oamenilor fiind captate de război. Mi s-a dat un loc la pretură şi m-am mutat în scurt timp la mama Mariţi Siporoşoaia. Începuse să treacă iarna şi să se desprimăvăreze. Mai eram chemat la depozitul de animale de la Bater la armatei sovietice, ca să iscălesc anumite acte de moartea porcilor sau oilor, unii morţi şi alţii mîncaţi.

LA ABATORUL DIN SALONTA

Pe la mijlocul lui aprilie 1945, cînd locuiam la nana Mariţi Şiporoşoaia, se opreşte în faţa casei un camion din care se dau jos un ofiţer sovietic şi un civil. Eu eram în casă. Întreabă pe Şiporoşoaia dacă aicea stă doctorul veterinar, că aşa li s-a spus de la primărie, la care ea răspunde că da. Merg cu ea în casă, intră la mine în cameră şi civilul îmi spune că trebuie să merg la Salonta la comandament pentru nişte treburi. Mă urc în camion, mă lasă în cabină, şi mergem la abatorul din Salonta, fost proprietatea lui Podsurrek şi unde pînă în 1944 toamna era specializat în păsări, în special gîşte, export de ficat, îngrăşat şi conserve de pasăre.

La abator am mers la biroul comandantului, un locotenent-major sovietic care, prin intermediul traducătorului, întîi m-a întrebat dacă sînt medic veterinar oficial, la care am răspuns afirmativ. El mi-a zis că examinatorul de carne al abatorului, care lucrează pentru frontul doi ucrainean e plecat, pentru circa o săptămînă pe front, şi că este nevoie de un organ veterinar care să vadă carnea animalelor ce se sacrifică în abator, adică bovine, por-

cine, ovine, abatorul de păsări nefuncţionînd. Sacrificarea animalelor nu se făcea în incinta vechiului abator, ci în afara oraşului, în clădirea abatorului orăşenesc. Eu i-am spus că sînt medic de circumscripţie, că la noi, la români, pentru examinarea în vederea sacrificării a animalelor şi pentru controlul cărnii după sacrificare sînt medici veterinari de abator, care au studii de specialitate şi îşi formează cu timpul ochiul şi mîna, cele două organe necesare aprecierii şi că eu pot să fac această lucrare, însă cu un randament mai mic, care ar putea impieta asupra programului abatorului. Locotenentul-major, care era un om inteligent, mi-a spus că altă soluţie nu are şi că om lucra cum om putea, ca să nu stea abatorul. Că mi se va da casă gratuită, am să mănînc trei mîncăruri pe zi la cantina abatorului, pentru care nu voi plăti nimic, iar la prînz şi seara primesc o sticlă de bere.

M-am prezentat la abator, am luat cunoştinţă cu şeful abatorului. Munca în abator era executată de muncitori din Salonta, cei mai mulţi unguri, dar şefii toţi ştiau româneşte. Lîngă mine stătea o femeie care punea ştampila pe carnea animalelor găsite bune de consum. În abator se lucra opt ore.

Toate lucrurile ar fi fost bune dacă nu odată, întors de la masă, care nu era departe de abatorul unde se făcea sacrificarea, constat că s-a pus ştampila peste carne pe care eu nu am văzut-o. Cum am sesizat acest lucru? Atunci cînd se făcea controlul cărnii, în procesul de lucru se secţionează anumite părţi ale cărnii unde se poate controla starea salubrităţii ei. Dar carnea ştampilată nu avea aceste secţionări, fiindcă nu fuseseră făcute. Am întrebat pe şef de ce s-a făcut treaba asta şi el mi-a spus că oamenii sînt nemulţumiţi că din cauză că eu lucrez încet nu-şi pot face norma. Eu am zis că au dreptate, dar că acest lucru l-am adus la cunoştinţă comandantului şi am rămas bine înţeleşi că eu nefiind medic de abator nu pot da randamentul cerut. Am examinat şi acele cărnuri şi s-a terminat ziua cu bine.

Seara i-am spus ofiţerului întîmplarea, atrăgîndu-i atenţia ca s-ar putea să scape carne necontrolată şi insalubră care ar putea da victime printre ostaşii de pe front care şi aşa sînt expuşi tot timpul pericolului şi nu trebuie să-i mai adăugăm şi noi, ci să le uşurăm viaţa.

Ofiţerul a fost de acord cu mine, a chemat pe şefii aceia la raport şi lucrurile au început să meargă bine, pînă cînd le-a venit omul de pe front şi pe mine m-au eliberat.

Cînd am terminat munca la abator, am fost chemat de ofiţer şi mi-a spus că ce pretenţii am. Eu am spus că sînt plătit de statul român şi că nelucrînd acolo, am lucrat aicea, fiincă acolo de unde am plecat nu mi se retrăgea remuneraţia. Ofiţerul n-a fost de acord şi a dat ordin să mi se plătească 500 de penge de război, bani care mergeau în Ungaria ocupată, şi două cutii de mezelării - slănină, etc. Mi-a pus la dispoziţie o maşină, mi-a mulţumit şi cu asta am terminat munca.

În timpul cît am stat la Salonta la abatorul militar mai sus menţionat, funcţionarii din Ciumeghiu şi oamenii din sat erau îngrijoraţi, că ce se întîmplă cu mine, pînă cînd pretorul a găsit unde sînt, m-au chemat la telefon şi cînd le-am spus că mă găsesc bine, zic ei: "Ne-am mai uşurat", bucuroşi că nu mi s-a întîmplat nimic.

Fiind eu în Salonta, am zis că aveam o cameră pentru noapte şi asta era în centrul oraşului. Joia după masă nu se lucra, aşa că am ieşit să văd Salonta, despre care am auzit că e un tîrg vestit în Bihor şi unde n-am fost niciodată. Cum am ieşit eu din casă, fiind pe o uliţă strîmtă unde era casa aşezată, am dat de marea piaţă a oraşului şi am început să mă uit pe la vitrine. Se apropie de mine un civil cu o puşcă în spate şi mă întreabă ungureşte ceva şi eu îi spun că sînt român din Ciumeghiu şi nu ştiu ungureşte. Atunci el vorbeşte româneşte şi spune că dacă sînt român să merg şi să pun mîna cu alţi români să mutăm un panou unde se aranjau diferite anunţuri, să-l mutăm de pe un perete în faţa aşa-zisului comandament sovietic. Avînd arma în spate, orişice împotrivire era iluzorie. După ce am terminat treaba asta m-am dus să mănînc, fără însă a-l anunţa că am să stau de vorbă la abator cu ofiţerul. A doua zi îi spun ofiţerului şef al abatorului ce tratament mi-a fă-

cut, la care acesta a luat legătura cu comandamentul sovietic şi am auzit că pe acela l-au scos din activitate. Eu apreciind că purtarea lui era semnul unor reminiscenţe şovine. De altfel şi populaţia, cînd oamenii veniţi din satele vecine din România voiau să cumpere anumite mărfuri sau medicamente pe lei româneşti, nu-i primeau şi spuneau că la ei niciodată nu vor mai circula bani româneşti-valahi. Cam ăsta era spiritul populaţiei ungureşti în primăvara anului 1945.

În timpul cît am fost la Ciumeghiu şi ziceam că aveam un birou la pretură, într-o zi, poate că prin februarie-martie 1945, se prezintă la pretor trei oameni, un flăcău şi doi bărbaţi mai în vîrstă veniţi din comuna Mecherek, comună rămasă în Ungaria, dar care era una din marile comune româneşti de peste graniţă şi cu o întreagă tradiţie românească, reprezentanţi de-ai ei fiind notaţi că ar fi participat şi la Alba-Iulia (familiile Rocsin, Isai, Cîmpan). Ce voiau aceşti oameni? Ca pretorul să facă o cerere pentru ei şi s-o trimită guvernului român că ei vor să vină şi să trăiască în România (adică satul lor). La care pretorul le-a răspuns că acest lucru depinde de hotărîrea Conferinţei de pace de la Paris, unde se cunoaşte amănunţit starea pe naţionalităţi a fiecărei localităţi. Dar ne-a emoţionat pe toţi dragostea acestora care, trimişi de comunitatea lor, au dorit să facă parte din ţara a cărei limbă o vorbeau.

Tot timpul cît am stat pe la Ciumeghiu am început să învăţ de la notarii comunali, apoi de la medicul veterinar din Tinca din problemele administrative, care erau mult mai perfecţionate decît cele din România, şi care învăţătură mi-a folosit în tot timpul cît am lucrat ca funcţionar.

În Bucureşti s-a înfiinţat Comisariatul pentru administrarea teritoriilor ce ne-au revenit prin anularea Dictatului de la Viena. De la acest comisariat am primit o decizie ca atunci cînd se va dispune ocuparea teritoriului, voi funcţiona ca medic veterinar al plăşii Sălard, tot în judeţul Bihor, localitate din nordul judeţului, din teritoriul fost răpit prin Dictatul de la Viena. Decizia mi-a venit cred că prin luna martie 1945, iar la începutul lunii mai soseşte alt camion unde stăteam. Nu mai era însă camion rusesc, ci aducea cu el pe secretarul serviciului veterinar al judeţului Bihor, care mi-a pus în vedere că trebuie să mă prezint la noul loc de muncă. Şi dacă vreau, să plec acuma. Cum eu n-aveam multe bagaje şi eram dornic ca să încep treaba în mod organizat, am fost de acord.

MEDIC DE PLASĂ LA SĂLARD

La Oradea şi în tot Bihorul din partea de nord, erau administraţii locale, înfiinţate de armata de ocupaţie sovietică care dirija treburile administrative - primari, notari, pretori, prefecţi - , aşa încît din fostul judeţ Bihor s-au făcut două administraţii; era în organizare administraţie românească, fiindcă toată care a fost la Beiuş în cei patru ani 1940-1944, unde era capitala judeţului Bihor, s-a mutat la Oradea.

La Oradea m-am prezentat la prefectură medicului veterinar şef al judeţului Bihor, care încă era cel al administraţiei maghiare, dr. Varga, care a făcut facultatea la Bucureşti, un an înaintea mea şi care, fiind ungur, a rămas în 1940 la Oradea.

Acesta mi-a comunicat că este o conferinţă a pretorilor din întregul judeţ Bihor, probabil în vederea organizării viitoare a judeţului, că vom merge la pretorul plăşii Sălard spre a pleca cu el să mă instaleze.

Am mai fost puţin în oraş şi la ora 4 m-am prezentat iar la prefectură şi am cunoscut pe pretorul (al administraţiei cetăţeneşti ungureşti) ungur de neam al cărui nume nu-l mai reţin. Am plecat cu o căruţă, nu erau maşini pe vremea aceea, şi seara am ajuns la Sălard, unde am fost trimis la gazdă şi la

care apoi am rămas pînă cînd mi-am adus familia de la socri.

A doua zi s-a ţinut şedinţa Frontului Democraţiei Populare care trebuia să aprobe orice angajat din teritoriu. Ei se ocupau mai ales să nu mai revină foştii notari, pretori, perceptori, poliţişti şi alţi asemenea, contra cărora ar fi avut nemulţumiri din timpul ocupaţiei române. În acest comitet toţi erau unguri, în afară de un membru al partidului Frontul Plugarilor. Am fost acceptat imediat, iar a doua zi pretorul mi-a rezervat o cameră la pretură. Nu aveam nimic cu mine, nici pentru birou, nici pentru meserie, afară de unele instrumente personale foarte puţine.

Pretura trimitea la toate comunele dispoziţii atît în limba maghiară (care era socotită limbă oficială) şi traduse şi în limba română. Prin aceste circulare, comunele au fost anunţate de sosirea unui medic veterinar pentru plasa Sălard. Am cerut de la comune, prin aceste circulare, situaţia reproducătorilor, statistica animalelor şi dacă există boli contagioase printre animale.

Nu puteam să mă deplasez decît cu pretorul, care avea o trăsură pentru plasă şi care se deplasa atunci cînd avea interesele lui de servici. Dar am avut noroc că în comună era un aşa-zis comandament militar sovietic format dintr-un sergent şi un vizitiu, care aveau doi cai cu care mergeau cu o căruţă prin plasă, cu treburile lor. Odată li s-a îmbolnăvit un cal şi în urma tratamentului aplicat de mine, la două zile, calul s-a vindecat, aşa că m-am împrietenit cu rusul, cu care am început să merg în teren.

Între timp acţiunea de instalare a administraţiei româneşti înainta încet, dar organizat. Eu am fost primul slujbaş român venit în cadrul comisariatului pentru organizarea teritorială a fostelor judeţe din nord-vestul Transilvaniei.

Pretorul care era un om cult, licenţiat în drept, cu studii în Ungaria, avea în biroul său, în ungureşte, harta întregului judeţ Bihor, adică parte românească şi partea ungurească. Odată, amîndoi în birou, am discutat în legătură cu viitoarele frontiere între România şi Ungaria. Eu nu mi-am exprimat nici o părere, că nu aveam nici o posibilitate de a cunoaşte ceva în această problemă, dar el mi-a spus că, după pace, din informaţiile pe care probabile le deţinea de undeva, frontiera va fi la Piatra Craiului, aşa că de acolo spre apus, tot teritoriul va aparţine Ungariei. Aceasta era ceea ce doreau ei.

Dar a venit şi pretorul administraţiei româneşti, după ce mai înainte a mai fost trimis unul sau două persoane ca să fie pretori, dar care fie că n-au acceptat, fie că n-au fost acceptaţi de organele politice locale.

Însă pretorul nou sosit, pe nume Opriş, originar din comuna Parhida din plasa Sălard, a fost acceptat şi s-a instalat la pretură, pe care fostul pretor al administraţiei locale ungureşti a părăsit-o. Pretorul ştia limba maghiară, întrucît în Parhida trei sferturi din locuitori erau români şi o treime unguri, românii ştiind toţi ungureşte şi puţini unguri ştiind româneşte.

Opriş înainte de 1940 a fost notar în comuna Voievozi lîngă Pădurea Neagră, de unde a trecut în România, şi-a luat licenţa în drept şi a funcţionat o vreme ca pretor al plăşii Titu.

Au început să vină notarul, organele jandarmeriei, ale percepţiei, un agronom, învăţător şi un preot.

Amintesc că comuna Sălard era comună cu populaţie maghiară de religie protestantă, iar la marginea comunei, pe şoseaua care merge de la Oradea la Marghita, au fost colonizaţi prin deceniul al treilea români, cei mai mulţi din satele de pe valea Crişului Repede. Aceştia, ca şi din altă colonie românească din cuprinsul plăşii, în comuna Roşiori, au fost evacuaţi în 1940, la cedare, în România. În Sălard era şi o biserică ortodoxă în cuprinsul cartierului românesc, biserică terminată în 1940 şi pe care ungurii au ras-o de pe faţa pămîntului. Am auzit că aşa se lăudau, că biserica valahă s-a dărîmat cînd au trecut caii honvezilor, că era slab construită.

Am fost bine primit de către populaţie, şi de români şi de unguri cu care am fost în bune relaţii tot timpul celor patru ani (pînă în august 1949)

cît am stat acolo.

Ceilalţi angajaţi, mai toţi bihoreni, care ştiau ungureşte (eu nu ştiam nici o boabă) se mai duceau peste Barcău (un rîu din judeţul Bihor care vine dinspre Şimleu şi se uneşte în aval cu Crişul Repede) în comuna Sîntimreu, la o agapă cu vinuri excelente provenind din viile de pe dealurile Sîntimreului, multe din acestea fiind proprietatea celor din Sălard.

Am fost chemat şi eu o dată cu ei şi iată ce am păţit. Am plecat cu trăsura pretorului, împreună cu notarul, cu şeful secţiei de jandarmi şi cu un învăţător. Ei mergeau la un loc cunoscut, eu eram absolut necunoscător al situaţiei. Şi am ajuns între vii, la unul care, am aflat mai tîrziu, îl chema Nagy Istvan. Proprietarul nu era acolo, însă ei au ştiut să deschidă uşa cramei, unde au găsit pîine, slănină, cuţit, lemne, chibrit şi frigărui şi s-au apucat să frigă slănină. Între timp a venit şi proprietarul şi i s-a spus că eu sînt medicul veterinar de plasă (ungurii, buni crescători de animale, aveau o deosebită stimă pentru această profesiune) şi au spus că eu nu ştiu nimic din obiceiurile ungurilor cînd se găsesc la vie. După ce am mîncat slănină friptă pe frigărui, propietarul lăsîndu-i pe ceilalţi în afara cramei cu o bărdacă cu vin, a intrat cu mine în cramă şi mi-a arătat butoaiele pe care scria ce varietate de vin conţin şi mi-a dat să gust. Eu am gustat apreciind calitatea vinurilor şi felicitîndu-l. Dar aceasta era numai o glumă a lor, lucru obişnuit pentru păcălirea celor neştiutori într-ale vinului.

Deşi eu aveam o oarecare dragoste pentru vinurile bune pe care le-am băut la Botoşani, nu aveam o experienţă de cramă. Peste cîtva timp eram aşa de ameţit că n-am mai ştiut de mine, pînă a doua zi dimineaţa, cînd m-am trezit acasă indispus, adică cum zic bihorenii "ciumurlit"(mahmur). Nu mă durea capul, nu mă durea stomacul, semn că vinul a fost bun, dar eram obosit.

Mă duc la pretură la birou şi cînd ajung acolo, pretorul şi cu notarul, încep să rîdă de mine şi să-mi spună că aşa se face cu toţi începătorii care trebuie să viziteze cramele. Ceea ce am făcut eu rău, în necunoştinţă de cauză, este că am amestecat vinurile, şi trebuie să-mi fie de învăţătură pentru viitor, că numai un neam de vin se bea la masă, orice amestec fiind dăunător.

Va să zică am început să cunosc terenul, să cunosc oamenii, să mă împrietenesc şi să cîştig.

În vara anului 1945, cred că prin luna august, am adus la Sălard pe soţie cu fetiţă, băiatul rămînînd la socri. Întrucît de la gara Oradea, cea mai apropiată de Sălard, nu funcţionau încă maşini, am primit o căruţă de la primărie ca să-mi aduc familia de la Oradea. În aşteptarea trenului, căruţa a rămas înaintea gării la umbră, eu m-am dus la trenul care venea de la Arad, am luat fetiţa şi soţia şi ne-am urcat în căruţă. Vizitiul fiind ungur, nu ştia româneşte, dar cînd a văzut fetiţa a zis "mien szep bobo", adică ungureşte "ce păpuşe frumoasă", la care fetiţa i-a răspuns că "tu eşti babă"; vizitiul, foarte încîntat, a mai povestit întîmplarea şi în sat, mai ales că fetiţa s-a împrietenit cu copiii vecinilor şi de la care a învăţat ungureşte.

Între timp s-a organizat şi sectorul agricol, a venit un inginer agronom, doi tehnicieni agronomi, şi s-a găsit un local vis-a vis de pretură, în casele unui conte plecat din Ungaria, unul din promotorii distrugerii româneşti. Am primit o pereche de cai cu care umblam prin plasă împreună cu inginerul agronom. Şi eu am primit instrumente medicale, medicamente, registre diverse şi am început organizarea serviciului cu evidenţa animalelor şi a bolilor.

În plasă era o comună ungurească, Tamaşeu, pe şoseaua Oradea-Valea lui Mihai, cu crescători de animale şi unde aveam întotdeauna de lucru. Cînd mergeam acolo mă întorceam întotdeauna cu daruri pentru familie, că ziceau gospodinele, că îi trebuie lu' doamna, că e tînără şi să aibă grijă de mine. În această comună mi-am format şi prieteni, şi în 1946 ei au adus virus pestos de la Debreţin din Ungaria, şi cu ser antipestos şi am făcut o vaccinare, o seruvirulizare, aşa cum se lucra pe vremea aceea. Pentru munca mea era fixat un tarif întrucît plăteam impozit profesional, dar la terminarea lucrului, seara, cei din conducerea urbarialului, care au adus medicamentele din Unga-

ria şi care m-au chemat la lucru, în afară de onorariul prevăzut, am primit şi cîte un kilogram de grîu de fiecare porc, venind acasă cu mai bine de 350 kg. de grîu în anul acela 1946, cînd era acea foamete.

La Sălard şi cei din satele vecine care veneau fie cu animale bolnave, fie să mă cheme la ei acasă, nu venea unul fără o damigeană cu vin de 3 sau 5 litri, aşa că la mine era un depozit de vinuri unde veneau ceilalţi funcţionari să se alimenteze!

Am făcut cunoştinţă şi cu partea satelor româneşti, unde am mers la hramul bisericii, găzduit fiind de învăţător sau notar sau de preot, ca la Sărsic, Burzuc, Spinuş, precum şi la comuna ungurească Sîniob, unde era abaţia şi unde se găsea monseniorul dr. Pop Iosif. Acesta era un om distins, bun român, cu studii la Roma, a fost printre primii pe care în 1940 ungurii i-au băgat în vagoane de boi şi i-au expediat în România. În cărţile care descriu suferinţele românilor din 1940 din acele comune, se găseşte şi o fotografie a monseniorului dr. Pop Iosif, împreună cu episcopul ortodox de la Oradea, Popovici.

Cînd aveam cu inginerul drum la Sîniob, trăgeam în gazdă la abaţie, unde mîncam şi dormeam. Seara mîncam cu monseniorul, avînd fiecare cîte o jumătate de vin. După ce monseniorul mînca cu noi, se retrăgea şi se culca devreme, iar fratele care era de ajutor ne suplimenta, că zicea că noi nu sîntem bolnavi ca monseniorul... Puteai să bei vin, producţie proprie, Riesling italian, din care în fiecare an, în luna februarie, după pritocire, monseniorul mă cadorisea cu cîte 40-50 de litri pentru asistenţa pe care o dădeam la porcii abaţiei, la vacile şi la oile fermei.

Monseniorul a fost apoi, fiind prieten cu dr. Petru Groza, şi fiind el însuşi un om distins, deputat de Nuşfalău, apoi vicar al mitropoliei catolice de Alba Iulia, unde a început să scrie (ştiu de la sfinţia sa) o carte despre istoria catolicismului în Transilvania. Nu ştiu dacă a terminat-o şi dacă a apărut.

•••

Am să povestesc alte amintiri. Prin toamna anului 1945 au început să vină nişte oameni purtînd salopete kaki şi nişte rucsacuri mari pe spate. La început mai puţini, apoi mai multe persoane. Pînă cînd am aflat că aceştia sînt dintre evreii rămaşi vii cu ocazia holocaustului din 1944. Mulţi dintre ei n-au mai găsit acasă fie părinţi, fie soţie, fie soţ, ori copii.

Întrucît nu eram eu lămurit cu această problemă, am aflat de acolo că au fost ridicaţi în 1944, duşi în Germania. Nimeni nu a ştiut ce s-a făcut cu ei acolo, dar ulterior s-a aflat că au fost lichidaţi. Au început să-şi caute lucrurile lăsate, s-au înjghebat în vreo locuinţă, s-au apucat de lucru, unii comercianţi, alţii cîrciumari, alţii angajaţi la moară etc.

Eu aveam un vecin, Neulender, care avea o prăvălie şi care şi-a pierdut soţia şi două fete şi trăia singur, purtînd în suflet tristeţea şi amărăciunea. Odată vine la mine, în 1946, înspre toamnă, şi zice că dacă am drum în satul Fegernic să-l iau şi pe el în căruţă. Am acceptat şi l-am anunţat ziua. S-a prezentat dimineaţa, ne-am urcat în căruţă şi am început să povestim una-alta pe drum. Cînd am ajuns la Fegernic, s-a oprit şi am aflat ulterior că în casa în care a rămas locuia un evreu. Eu m-am dus în treburile mele în alte sate şi pe la ora 4 m-am înapoiat ca să-l duc şi pe el acasă. Iese el afară cu celălalt om şi mă invită în casă. Eu nu i-am putut refuza, erau oameni bătrîni faţă de mine, iar vecinul meu era un om fin şi îndatoritor. Ajuns în casă m-au invitat să beau nişte vin. Acest vin avea o culoare gălbuie, licoroasă, dar mi s-a dat şi mie şi lor foarte puţin, pe fundul paharului. Crezînd ei că eu mă mir de această cinste sărăcăcioasă, mi-au spus că acest vin este vin koşer şi că ei aveau atunci o sărbătoare în cinstea căreia beau acest vin. Eu ştiam ce înseamnă koşer, de la abator, cînd am fost student, adică bun şi admis la consum, şi ei mi-au spus cum se prepară acest vin: toamna, după ce strugurii se stafidează, se culeg ciorchinii pe care nu se găsesc

boabe mănate şi că din aceşti struguri se face acest vin; oricum se găsesc puţini ciorchini aşa de curaţi şi vinul obţinut este în cantitate mică. Cu această informaţie am plecat înapoi la Sălard, dîndu-ne bineţe cu omul rămas la Fegernic. După cîtva timp am auzit că vecinul meu a plecat în Israel, deşi statul Israel nu era încă format.

Tot în Fegernic am văzut cum pot trăi în pace mai multe naţionalităţi. Eu fiind nou, n-am ştiut ce fel de sat este acesta şi am ajuns cu ocazia vaccinărilor de vite. Cum lucram, aud că oamenii vorbesc şi româneşte, şi ungureşte, şi slovăceşte, dar că propoziţia e formată nu numai din cuvîntul unei limbi, ci dintr-o amestecătură de cuvinte din toate aceste limbi. Ajutorul de primar al satului mi-a spus că în sat sînt trei neamuri de oameni: români, unguri şi slovaci, cu două biserici, una catolică şi una ortodoxă, şi cu trei şcoli, fiecare pentru cele trei naţionalităţi. Că oamenii sînt însuraţi şi amestecaţi şi că vorbesc în devălmăşie toate trei limbile, utilizînd cuvintele cele mai uşoare pe care ei le pricep, dar de care te miri dacă nu ştii dinainte situaţia.

În Niuved, un sat unguresc, cînd aveam treabă acolo, trăgeam la preşedintele asociaţiei săteşti de păşunat. Aceste asociaţii, mai numite şi urbariale, se ocupau cu procurarea reproducătorilor (tauri, vieri, armăsari, berbeci), cu întreţinerea păşunilor (curăţenie, fîntîni, drumuri) erau oameni înstăriţi, gospodari şi unde eram găzduiţi o zi-două cînd aveam lucru în acele sate. Preşedintele de la Niuved se numea Nagy Zoli, era un om cu cîţva ani mai bătrîn ca mine, absolvent de şcoală medie agricolă, a cărui mamă era nemţoaică din Satu Mare. El ştiind să vorbească bine nu numai ungureşte, ci şi nemţeşte şi româneşte. Stînd noi de vorbă cînd eram la el, fiindcă era un om cu o minte limpede şi era o plăcere să stai cu el de vorbă, îmi povesteşte o întîmplare pe care a avut-o în 1940 cînd au venit ungurii. Zice, tovarăşe doctor, m-am bucurat cînd au venit ungurii, cum v-aţi bucurat şi dumneavoastră de neamul dumneavoastră. Eram tînăr - spune el - abia trecut de douăzeci şi ceva de ani şi, pentru că făceam o agricultură cît de cît ştiinţifică, oamenii mă respectau. Şi pentru aceste sentimente mi-au propus ca să mergem la noul prefect, eu şi doi locuitori mai în vîrstă, şi să cerem să ni se aducă nişte pietriş cu trenul, pentru a face un mic drum de la sat pînă la şosea, circa un kilometru şi jumătate, noi obligîndu-ne să transportăm pietrişul şi să-l împrăştiem.

Ne îmbrăcăm noi cît mai curat, eu cu ţoale mai domneşti, ţăranii cu şube ungureşti ornamentate, şi plecăm la prefectură la Oradea, la domnul Föistpan, să-l rugăm să ne dea pietrişul. Intrăm noi în sala unde aştepta lumea şi funcţionarul de acolo ne înscrie şi pe noi în audienţă. Stăm noi şi aşteptăm şi numa' odată ne cheamă un tînăr să intrăm la domnul prefect. Noi cînd intrăm, toţi trei, după ce închidem uşa după noi, zicem aşa: Io napot, adică bună ziua. Cînd a auzit aceste vorbe prefectul, a sărit de pe scaun şi a spus: Nu vă e ruşine să vorbiţi aşa cu mine? Mie trebuie să-mi spuneţi Excelenţă!

Eu imediat m-am temut că e ceva necaz, dar am zis aşa: Meltoşagoş ur, noi pînă acum am fost un popor robit de români, şi iertaţi-ne pentru vorba proastă, dar la români, fie ministru, fie prefect, fie notar, fie jandarm, te adresai cu o singură vorbă: domnule. Nu era altă vorbă pentru autorităţi. Omul s-a calmat şi noi am ieşit afară, după ce am rezolvat. Stăm noi afară şi ne gîndim că nu pe ăştia i-am aşteptat noi, că din ăştia am avut noi şi înainte de 1918, adică nobilimea lor îndepărtată de popor, şovină şi dispreţuitoare de oameni, şi că de aceştia ne-au scăpat românii, fiindcă la ei toţi erau domni şi nu aveau titluri nobiliare.

În anul 1947 sau 1948, toamna, am luat căruţa să mergem la monseniorul să ne deie nişte struguri şi nişte must. În drum spre Sîniob, mergînd noi pe păşune în satul Sfîrnaşi, o comună lîngă Sălard, întîlnim turma de vite a comunei. Cum atuncea bîntuia o boală, epizotică, printre vaci, am oprit căruţa să stau de vorbă cu paznicul vitelor, dacă sînt asemenea vaci bolnave. La răspunsul lui negativ, am întrebat despre tauri, dacă execută monta şi dacă oamenii sînt mulţumiţi de rezultat. La care el mi-a răspuns că din trei

tauri doi sînt buni şi că unul ar trebui schimbat, că nu-i bun pentru vaci. Eu am întrebat din ce cauză şi el mi-a răspuns că "nu are baiul la vaci", adică era un taur uzat şi neputincios. Am dus expresia asta la Sălard şi a rămas o expresie de glumă pentru funcţionari.

În anul 1947, prin februarie, s-a ţinut la Marghita, pentru o jumătate din judeţul Bihor, un curs de două săptămîni cu aşa-zişi agenţi veterinari. Aceştia erau cei mai mulţi fără şcoală, însă alţii nu erau, puţini fiind aceia care în armată au fost infirmieri de cai. Cursul se ţinea în zilele de vacanţă de iarnă ale copiilor şi am fost chemat ca lector. Luam masa şi eram găzduit la un restaurant numit "Margareta" al unui evreu, un artist al viorii care, seara, la închidere ne dădea nişte concerte de muzică clasică. Eu locuiam într-o cameră cu două paturi, cu un alt lector, cu care mă schimbam, aşa că paturile nu erau ocupate decît unul odată. Într-o noapte, pe la ora unudouă, bate cineva la uşă. Mă scol şi îl văd pe proprietar şi în spatele lui pe cineva bărbos. Îmi spune propietarul şi mă roagă să las pe părintele (un preot evreu) să doarmă cu mine pînă dimineaţa, că nu are altă cameră goală. Eu bucuros îi spun să poftească şi întrucît aceşti preoţi sînt întotdeauna şi oameni şi învăţaţi şi cu multă judecată, toată noaptea am discutat cu el şi n-am mai dormit nici unul, diverse probleme de morală, de istorie, în special istoria poporului evreu , pe care eu o cunoşteam mulţumitor. Dimineaţa i-am mulţumit cîrciumarului pentru că mi-a dat ocazia să petrec o noapte filozofică.

La Spinuş, comună mare românească, unde se făcea tîrg săptămînal, miercurea, mă duceam în mod regulat şi trăgeam le medicul de oameni care locuia într-o casă la via contelui Bethlen. Acesta era un evreu de prin Maramureş, care făcea o mămăligă cum poate puţine femei ştiau să facă, aşa cum fac ciobanii în Maramureş - îmi spunea el mie - şi pe care o servea cu brînză de buduf adusă de la Sighet. După care mai mîncam şi ceva pui la frigare făcuţi tot de el şi beam vin roşu din viile contelui, plecat în Ungaria.

Mobila pe care o aveam la Sudiţi, cumpărată de la Călăraşi, la plecare nevastă-mea a îmbarcat-o într-un vagon în gara Ţăndărei, dar pe drum vagonul a fost bombardat şi am rămas uşuraţi! Aşa că, cînd a ajuns nevastă-mea la Sălard n-aveam nimica pentru casă. Am închiriat o casă cu mobilă şi am început să ne gospodărim şi am adus şi băiatul care era de doi ani. La Sălard, în timpul cît am petrecut acolo am reuşit să ne facem mobilă, să ne cumpărăm plapumă şi lenjerie, veselă şi alte accesorii în casă, aşa că atunci cînd am plecat, în august 1949, de la Sălard la Salonta, am adus această mobilă.

Copiii au început să crească, fata a mers la grădiniţă, iar băiatul a stat acasă cu mama.

În toamna anului 1947 s-a făcut în Sălard şcoală de gradul II, adică de la clasa a cincea în sus, şi era lipsă de personal pentru învăţămînt, aşa că nevastă-mea a fost angajată la această şcoală, unde a funcţionat pînă la plecarea noastră la Salonta.

În anul 1946, toamna, cînd în Moldova era foametea cea mare, au sosit la Sălard la primărie, două camioane cu copii înfometaţi din Moldova. N-a durat două ore şi toţi aceşti copii sărmani şi necăjiţi au fost luaţi ca să iasă din iarnă de către locuitorii care, cum am văzut, erau unguri, dar au luat să ocrotească pe copii de români. Şi eu am luat o fată cam de 15 ani, Aglaia Pintilie, din comuna Crăcăoani, judeţul Neamţ, care a rămas la noi, a crescut la noi şi a stat la noi pînă cînd s-a măritat la Salonta. Şi după măritat venea ca la părinţi.

●●●

În anul 1948 am făcut pentru judeţul Iaşi un tîrg de tauri în comuna Tamaşeu. Pe vremea ungurilor, în comunele Tamaşeu, Niuved, Roşiori, Diosig funcţiona un sindicat pentru creşterea bovinelor, care avea centrul în comuna Pocei, mare comună românească dincolo de graniţă şi rămasă în Ungaria. Cumpărătorii din judeţul Iaşi au fost foarte mulţumiţi de exemplarele prezentate,

iar organele agricole judeţene tot mulţumite de felul cum am organizat tîrgul şi de rezultatul lui.

În anul 1948 am primit pentru noua circumscripţie înfiinţată un medic veterinar numit Văcaru, care locuia în Oradea. Las' că nu era uşor să stai în altă parte de familie, dar el venea miercurea şi pleca joia, indiferent de serviciu. Am avut mare bai cu el tot timpul. Nu m-a ajutat, ci mi-a îngreunat munca. Am auzit că a plecat în Germania. Ce-o fi făcut acolo, cu nemţii cei ordonaţi?

În aprilie 1949, odată cu ridicarea moşierilor, munca s-a mai îngreunat, începînd să ne ocupăm şi de animalele gostatului. Eu aveam un gostat la Tamaşeu şi unul la Sălard. Cel de la Tamaşeu avea vite şi li se da importanţă, pe cînd la Salonta în afară de boii de muncă, de cîteva vaci, nu era nimic, nu aveau alte animale. Am colaborat bine cu cei de la Tamaşeu, care au făcut întotdeauna rapoarte favorabile pentru munca mea.

La Tamaşeu, apoi la Sălard a fost diagnosticată diurina la armăsarii de stat, probabil adusă cu ocazia războiului. Combaterea ei a necesitat muncă susţinută şi vom vorbi mai tîrziu cum a decurs.

Organele de la judeţ şi inspectorii agricoli care veneau în teren, precum şi organele politice şi locuitorii au fost mulţumiţi de munca mea, aşa că în luna august 1949 am fost transferat ca medic de plasă la Salonta. Plasa Salonta era cea mai bogată plasă din judeţul Bihor, atît în sectorul agricol, cît şi cel zootehnic. Şi cu o mulţime de probleme care trebuiau rezolvate permanent.

Am ajuns la Salonta la 10 august 1949 cu trenul. De la gară, luînd birja numărul 2, cu un cal bătrîn, al cărei birjar, Bödi îl chema, am aflat mai tîrziu că era un beţiv vestit. M-am prezentat la consiliul provizoriu al plăşii Salonta (aşa se chema conducerea preturii, consiliu provizoriu) şi în biroul secţiei agricole am găsit pe tehnicianul agricol Brezki baci, care mi-a spus că a primit ordinul şi că cei de la comitetul executiv mă aşteaptă ca să descurc problemele locale, întrucît am fost trimis cu recomandări călduroase din partea organelor agricole judeţene.

Şi erau multe probleme de descurcat. Mai întîi cu medicii veterinari. Aceştia (Haşaş şi Cerveş) lucrau cînd voiau, ce voiau, nimeni nu-i putea controla şi nimeni nu ştia ce fac. I-am pus la punct, le-am făcut program şi i-am obligat să-l respecte. Dar ei erau cu relaţii locale şi m-au dus în faţa comitetului executiv, plîngîndu-se că în timp ce eu nu lucrez efectiv, ei sînt trimişi tot timpul pe teren. Eu am spus că trebuie să mă introduc în probleme şi că i-am ajutat în muncă, pentru ca să facă ceea ce trebuie să facă şi nu ceea ce vor să facă, adică asta fac că-mi place şi cîştig, şi asta nu vreau s-o fac, că nu-mi place şi nu cîştig nimic.

Atunci li s-a spus de către comitetul executiv că eu am fost trimis ca să-i ajut să muncească, iar dacă nu vor, pot să plece în altă parte, iar pe mine să mă lase liniştit să-mi organizez munca.

Mai era un medic veterinar Haneş, la abator, care era înaintea mea şef şi pe care îl incomoda venirea mea. El avea un tehnician veterinar, un om foarte interesat: făcea parte dintr-o organizaţie bisericească, "Oastea Domnului", şi îşi închipuia că poate dirija preoţii, avînd pretenţia să ţină predici în locul popilor. Îl chema Popovici. Aşa a venit şi la mine, probabil trimis de doctorul Haneş (domnul inspector) să-mi dea anumite sugestii. Eu i-am spus aşa: de-aici înainte eu sînt inspectorul care dirijez. Nu-ţi place, nu mai stai. Şi s-a mutat să lucreze la abator cu doctorul Haneş, care a fost transferat pentru munca de abator.

Cînd am ajuns la Salonta, după ce m-am prezentat organelor locale, politice şi administrative, mi s-a comunicat ca soţia mea a fost încadrată ca profesoară la liceul local. Îmi trebuia şi casă, iar inginerul agronom Bende, cu care lucrasem la Sălard şi căruia îi era rezervată o locuinţă din cele expropriate, a zis că renunţă la locuinţa lui, el fiind holtei şi nedorind să se însoare încă. Dealtcum cînd s-a însurat, nevasta avea casă şi mi-a cedat mie locuinţa rezervată lui, pe care am reparat-o. După aceea cu un camion

primit de la Gostat Salonta, într-o noapte, mi-am adus bagajele în Salonta.

●●●

Am uitat să spun că la Sălard mi-am făcut mobilă, pe care o am şi astăzi, lucrată de meşteri pricepuţi din lemn de fag fiert, rezistentă şi frumoasă. Ne-am instalat cu familia în strada Republicii, numărul 43, am luat în primire întreaga casă, am dat locuinţă şi medicului veterinar Cerveş, unui tehnician veterinar şi vizitiului. În această casă expropriată, în afară de dispensar, am mai amenajat grajduri pentru cai, şopron pentru trăsuri, magazie pentru medicamente.

În iarna 1949-1950 s-a făcut iarăşi un curs cu agenţii veterinari, curs care avea o parte poitică şi o parte tehnică (ca evidenţa animalelor, dezinfecţii, controlul montei, al păşunatului, sesizarea diferitelor boli şi raportarea lor), întrucît agenţii neavînd vreo şcoală nu li se puteau da sarcini deosebite, toate lucrările fiind făcute de medicii veterinari.

În anul 1950 s-a făcut raionarea şi raionul Salonta a avut în componenţa lui comunele din fostele plase Salonta şi Tinca.

Pentru a putea analiza munca depusă în douăzeci de ani cît am stat la Salonta, trebuie să împărţim problemele în două mari grupe, organizarea serviciului veterinar şi acţiunea de combatere a bolilor, în special a celor infecto-contagioase care produceau cele mai mari pagube economice.

DESPRE ORGANIZAREA SERVICIULUI VETERINAR

Trebuie împărţită în două etape, înainte de 1950 şi după această dată.

Înainte de 1950. Am funcţionat ca medic de circumscripţie în judeţul Ialomiţa (Ciocăneşti şi Sudiţi) şi în judeţul Bihor (Ciumeghiu şi Sălard). În anii cînd am lucrat în această muncă nu pot spune că medicii veterinari au primit vreun sprijin deosebit din partea organelor superioare: Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, Inspectoratele locale zooveterinare şi Serviciul veterinar de judeţ. Nu existau localuri, nu aveam mijloace de transport (cînd întrebuinţam aceste mijloace particulare, ele erau plătite de către Ministerul Agriculturii). Înzestrarea cu aparatură şi instrumente medicale era sărăcăcioasă şi sporadică. Produsele biologice ne soseau prin laboratoarele regionale sau direct de la Institutul Pasteur, unele gratuite, în special pentru depistarea unor boli, şi altele cu plată, întrucît vaccinările se făceau contra cost, pe baza unui tarif, medicii veterinari plătind impozitele profesionale.

Cînd am fost la circa Sălard, judeţul Bihor, între anii 1945-1949, am început să mai primim unele instrumente şi mijloace de transport comune cu inginerul agronom.

Nu se ţinea o evidenţă a consultaţiilor şi rapoartele trimise nu puteau da o ogindă fidelă a activităţii de teren.

După anul 1950. Odată cu organizarea sfaturilor populare, statul, prin Ministerul Agriculturii şi Silviculturii, a început să dirijeze şi să organizeze acţiunea sanitar-veterinară care era socotită o problemă de stat, apreciindu-se creşterea animalelor în adevătata ei importanţă în economia naţională.

Dacă în 1950 nu exista pe lîngă medicul veterinar nici un tehnician de circumscripţie, mai fiind în Ialomiţa aşa-zişii agenţi veterinari cercuali, cu oarecare pregătire, după 1950 s-a şi pus problema acestor ajutoare tehnice în munca de teren. Deşi la început nefiind la noi organizat un învăţămînt mediu veterinar, în afară de unii foşti subofiţeri veterinari în armată, ori infirmieri de cai, cu oarecare cunoştinţe tehnice, se făcea uz de anumiţi

oameni fără pregătire, pînă cînd în anii 1952 au venit tehnicieni veterinari cu studii medii.

Organizatoric, Sfatul Popular Raional, în afară de Comitetul Executiv, avea organe de teren divizate pe secţii de activitate: învăţămînt, agricultură, drumuri, sanitar. În fruntea fiecărei secţii era un şef, un organ politic, şi nu întotdeauna cu pregătire adecvată.

Serviciul veterinar era încadrat la secţia agricolă şi format dintr-un medic veterinar şi un tehnician veterinar raional. Medicul veterinar avea sarcina luării măsurilor preventive şi de combatere şi tratament a bolilor necontagioase şi contagioase, a organizării asistenţei veterinare a animalelor pentru sacrificare şi controlul produselor de origină animală (carne, lapte, ouă, miere şi a produselor lor finite), precum şi luarea măsurilor preventive ca oamenii să nu se îmbolnăvească de boli comune omului şi animalelor (zoonoze).

Tot sarcina medicului veterinar era de a planifica acţiunile de depistare a bolilor infecto-contagioase şi parazitare şi a combaterii lor, precum şi dirijarea produselor biologice şi medicamentoase primite gratuit de la secţia agricolă a regiunii. Pentru păstrarea lor şi repartizarea în teren, se găsea la secţia agricolă o magazie de materiale de uz veterinar, care era în grija tehnicianului veterinar de raion. Acesta se ocupa şi de ţinerea evidenţelor, de mişcarea animalelor puse sub observaţie, de primirea şi expedirea diverselor dispoziţii şi de ţinerea evidenţelor sosite.

În teren serviciul era asigurat de circumscripţiile veterinare lîngă care era anexat un dispensar veterinar. Circumscripţia veterinară era un organ lucrativ din teren, iar dispensarul veterinar era un local fix unde lucra medicul veterinar ajutat de un tehnician de dispensar. Fiecare comună avea şi un tehnician veterinar în cadrul Sfatului Popular comunal, sub autoritatea tehnică a medicului veterinar de circumscripţie.

Medicul veterinar de raion avea un birou la secţia agricolă şi se folosea de utilajul pentru corespondenţă, pentru circulări, de telefonul acestei secţii, într-un cuvînt, era încadrat la secţia agricolă.

Medicul veterinar de circumscripţie care depindea direct de Secţia agricolă raională, după 1950 dispunea de un local pentru birouri unde avea instrumentarul, magazia de medicamente, utilaj pentru dezinsecţie, precum şi mijloace de transport. Aceste lucruri s-au făcut pe parcurs, cu ajutorul serviciului veterinar regional.

Referitor la mijloacele de transport, raionul Salonta dispunînd de un buget mare la secţia agricolă, a echipat fiecare circumscripţie cu o pereche de cai, cu o trăsură (cu opt roţi, ca să fie capabilă orişicînd să iasă în teren), cu două perechi de hamuri, a plătit la C.A.P.-uri furajele pentru furajarea cailor (mai primind şi de la regiune grăunţe), cu o sanie, cu o căruţă pentru transportul materialelor sau a furajelor, cu utilajul necesar întreţinerii mijloacelor de transport, şi cu un vizitiu, cetăţean local.

Fiecare circumscripţie veterinară, prin luna iulie a anului, făcea, împreună cu alte circuscripţii şi sub îndrumarea medicului veterinar de raion, planificarea pentru depistarea, prevenirea şi combaterea maladiilor infecto-contagioase şi parazitare, pe luni şi pe obiective. La fiecare circumscripţie era instalat un telefon. Serviciul de dispensar nu era permanent, ci numai atunci cînd medicul veterinar era la birou. Se încasau taxe pentru consultaţii şi pentru întrebuinţarea unor materiale de uz veterinar pentru care se percepeau taxe (erau şi unele gratuite), bani ce se vărsau prin poştă serviciului veterinar judeţean.

DESPRE FELURITE BOLI ŞI TRATAREA LOR

La acest capitol trebuie să luăm în considerare asistenţa individuală a

animalelor care se făcea de către medicul veterinar la dispensar sau în teren, şi activitatea în sectoarele bolilor cu un procent mare de îmbolnăviri şi de posibilităţi de pagube.

Dacă am arătat mai sus că asistenţa individuală a animalelor se dădea la dispensar sau în teren de către medicul veterinar ajutat de tehnicianul de dispensar sau comunal, prevenirea bolilor infecto-contagioase era o acţiune dinainte planificată, dusă împreună cu organele locale, cu sprijinul lor şi în mijlocul populaţiei posesoare de animale. Aceste acţiuni, cum am spus, se făceau în mod planificat şi dinainte precizat timpul de execuţie.

Depistarea bolilor se făcea după următorul program:

Morva era supusă acţiunilor de depistare cu ajutorul maleinărilor ce se făceau în luna ianuarie-februarie, asupra întregului efectiv de cabaline în vîrstă de peste şase luni. În tot timpul cînd am asigurat serviciul, începînd din 1941, nu am avut cazuri de morvă clinică. Prin anii 1947-1948, la Sălard, a fost depistat un caz dubios pe care l-am ţinut cîteva luni sub observaţie. Cum la maleinările subcutane nu a dat nici un răspuns pozitiv şi nu avea nici semne clinice, pentru a lichida acest caz unic şi ţinut permanent în evidenţă, serviciul veterinar regional a dispus uciderea animalului şi despăgubirea proprietarului. Cu aceasta întregul efectiv considerîndu-se indemn.

Tuberculoza. Se făceau tuberculinări la bovine de două ori pe an, primăvara, prin martie-aprilie, şi toamna, după intrarea la grajd, adică de două ori pe an la animalele proprietatea statului şi CAP-urilor, şi o dată pe an la vacile proprietatea particulară, în toamnă, la intrarea în stabulaţie. Animalele găsite pozitive se izolau, viţeii crescîndu-se cu lapte de la alte mame, respectîndu-se întreaga gamă hotărîtă de Ministerul Agriculturii pentru combaterea acestei boli. Aici trebuie să atragem atenţia punerii sub restricţie a consumului se lapte şi expedierea lui cînd au apărut întreprinderile de industrializare a laptelui. Depistarea tuberculozei nu s-a făcut pînă în anul 1950.

În timpul cît am stat la Salonta, prin anul 1951, Gostatul regional - Trustul, a înfiinţat o fermă de izolare a vacilor TBC în comuna Avram Iancu, unde a adunat toate aceste animale reacţionate la tuberculină din întreaga regiune Crişana. Animalele cu simptome clinice au fost trimise la sacrificare în centru de izolare întrînd numai animalele reacţionate dar în bună stare de întreţinere. Acolo se respectau riguros indicaţiile pentru întrebuinţarea laptelui şi creşterea viţeilor care erau scoşi din efectiv şi trimişi la ferme cu animale sănătoase, pentru creşterea lor.

La CAP-uri animalele reacţionate se izolau, laptele fiind trimis la întreprindere în bidoane colorate ca să se ştie că provine de la animale bolnave, iar viţeii erau alăptaţi cu lapte de la vaci sănătoase. Pe măsură ce animalele îmbătrîneau sau dădeau semne de catehizare, se trimeteau la sacrificare.

Metodele de tuberculinare erau cele oficiale, în primii ani cu tuberculină de origine bovină, iar apoi după metode mai complexe, cu tuberculină bovină şi aviară, cu tot protocolul, destul de complicat, al interpretărilor.

Prin anii 1955, de la centrul de izolare TBC proprietatea Trustului Gostat Crişana din comuna Avram Iancu, s-au trimis la sacrificare în abatorul Salonta, circa 40 de vaci. Examenul s-a făcut după sacrificare de către dr. Volintin, pe atunci şeful laboratorului veterinar Oradea, de către subsemnatul şi de către medicul veterinar de abator. Şi nu s-a găsit nici un caz de tuberculoză mamară sau a ganglionilor mamari, ci numai leziuni tuberculoase pulmonare ceea ce poate că ar fi fost o indicaţie că atît timp cît animalul e în bună stare de întreţinere, nu s-ar face o invazie masivă a organismului şi care ar interesa în special producţia de lapte. Pentru că una din cauzele combaterii tuberculozei este a feri pe om să se infecteze prin consumul laptelui provenit de la vaci bolnave sau vaci despre a căror stare sanitară nu se ştie nimic.

Bruceloza. O boală pe care omul o dobîndeşte fie prin consumul de lapte, fie cu ocazia fătărilor animalelor bolnave şi care este tot o zoonoză cu mari

implicaţii în sănătatea omului, se depista cu ajutorul recoltărilor de sînge făcute tot de două ori pe an, concomitent cu tuberculinările. La noi în ţară, pe timpul cît am lucrat eu, se făcea controlul la bovine şi la porcine. Ţara se socotea indemnă de bruceloză la ovine şi la capride.

Recoltările de sînge la porcine (la scroafele fătătoare şi la vierii de reproducţie) era o muncă grea şi pînă la urmă s-a renunţat la ea, găsindu-se alte mijloace mai potrivite pentru a o stăpîni. De altfel, maladia de la porcine nu era transmisibilă omului, iar scroafele bolnave de bruceloză, dacă în întîiul an aveau avorturi, în anul următor mai puţine avortau, unele mai fătînd purceii debili. Cei mai afectaţi însă erau vierii de prăsilă, care trebuiau scoşi din ciclul de reproducţie.

Recoltarea sîngelui la vaci şi la taurii de prăsilă, avea pentru animalele găsite reacţionate, prescripţiuni severe atît pentru a feri pe om de îmbolnăvire cu ocazia fătării animalelor, cît şi atunci dacă ar consuma laptele vacilor bolnave de bruceloză, taurii fiind socotiţi ca animale care răspîndesc boala prin intermediul montei. Nu s-au găsit în raionul Salonta animale bolnave clinic de bruceloză, dovadă e că nu au fost cazuri umane care, desigur, în caz de îmbolnăviri, trebuiau să apară de la animale la om, cauzîndu-i acel complex de suferinţe culminînd cu sterilitatea.

Acţiunea pentru prevenirea îmbolnăvirii animalelor, aşa-numitele vaccinări, se făceau tot timpul anului, desigur, după specificul speciei şi al bolii avute în vedere. Vaccinările anticarbonoase, adică pentru prevenirea antraxului, tot o zoonoză, se făceau pentru cabaline, ovine şi bovine.

Pentru cabaline se făceau primăvara şi toamna. Idem pentru bovine. Iar pentru ovine numai vara, cu două săptămîni înainte sau după tuns. Vaccinul era procurat întîi de către laboratoarele veterinare, apoi de întreprinderile Minsterului Agriculturii care se ocupa cu valorificarea pe teren a tuturor produselor de uz veterinar. Pentru efectuarea lucrării se plătea o taxă minimă, în jur de doi lei, bani ce se încasau în folosul serviciului veterinar regional.

Vaccinări contra rujetului la porcine se făceau tot de două ori pe an, în două reprize, începînd cu purceii la două săptămîni de la înţărcare. Se executa din casă-n casă, contenţia făcîndu-se de către păzitorii din cîmp ai porcilor (în sate), care încasau cîte un leu de fiecare animal. Proprietarii erau mulţumiţi că nu se mai murdăreau, iar îngrijitorii tot mulţumiţi că se alegeau cu un ban. Şi pentru aceasta se plătea tot doi lei costul produselor biologice întrebuinţate.

Pesta porcină. Începuse să se întrebuinţeze vaccinul şi să se renunţe la metoda neştiinţifică a serovirulizărilor. Vaccinarea se făcea tot de două ori pe an în comune, întrebuinţîndu-se aceleaşi metode de contenţie şi de executarea acţiunii ca la rujet. La CAP-uri şi Gostat-uri, unde mai lucrau medicii veterinari de circumscripţie, pînă cînd Gostaturile şi-au încadrat medici veterinari proprii, se făcea de către îngrijitorii de animale în prezenţa brigadierilor răspunzători de diversele grupe de animale asupra cărora se lucra. Vaccinările se făceau contra cost.

Vaccinările contra **pestei aviare** se făceau cu metode diferite, evoluînd în timp, cînd institutele producătoare căutau să obţină vaccinuri cît mai eficace şi mai uşor de manipulat. Ultimul vaccin cu care am lucrat (în afară de cel absorbit pe hidroxid de aluminiu) a fost vaccinul H.

Vaccinarea păsărilor (găini) se făcea toamna, acţiunea era socotită acţiune de masă, cu un mare sprijin din partea femeilor care erau aproape unicele benficiare ale creşterii păsărilor. Este în mintea noastră, a celor care am fost mai săraci şi care am trăit aceste griji ale femeilor, pentru creşterea găinilor, de unde ele cumpărau copiilor caiete şi creioane, sare şi chibrituri în casă, tutun la bărbat cînd nu avea bani, pentru ca să vedem noi de ce femeile erau cele mai interesate în păstrarea sănătăţii acestor animale.

Şi cooperaţia ne dădea un sprijin în efectuarea acestei lucrări, întrucît de buna stare şi sănătatea păsărilor, una din sarcinile lor în sectorul valorificării produselor animaliere, era şi colectarea ouălelor şi valorifi-

carea păsărilor.

Acţiunea de vaccinare a găinilor contra pestei aviare (pseudopesta) se făcea toamna, în echipe, cînd se adunau tehnicienii din mai multe sate şi cînd se intra prin metoda atacului masiv al acţiunii. Decuseară se umbla pe uliţă, gospodinele erau înştiinţate că a doua zi se vor vaccina găinile, să le prindă de prin copaci şi să le bage în saci. A doua zi, pe o uliţă mergeau de o parte şi de alta cîte un tehnician, iar doctorul de circumscripţie era şi el în teren ca să nu se piardă vreo curte care apoi trebuia să se revină la ea.

Holera aviară. Maladie care făcea pagube la toate păsările care creşteau în curtea gospodarilor, dar în special la găini. Ea bîntuia toamna şi primăvara. Cînd începea vremea răcoroasă cu nopţi în care cădea bruma, dimineaţa, gospodina se pomenea cu cîteva găini căzute din copacii în care dormeau, şi moarte, fără ca să zacă. Pierderile acestea durau 2-3 zile şi se opreau fără nici un tratament. Revenind la dinamica maladiei, după cunoştinţele pe care le aveam pe vremea aceea, nu ştiu dacă şi azi mai sînt valabile, holera aviară se declara atunci cînd păsările sufereau o diminuare a rezistenţei sau cînd microbul cauzator de îmbolnăvire (pasteurella) îşi mărea virulenţa.

Unele CAP-uri aveau şi ele păsări care tot aşa, la o schimbare bruscă a temperaturii, mureau şi asta în mod rapid, toate încercările noastre de tratament şi de schimbare a adăposturilor fiind fără rezultat, probabil că microbul se trena odată cu păsările, iar singura soluţie era lichidarea efectivului. N-am pomenit vreodată ca într-un efectiv atacat de holera aviară, boala să fi fost oprită prin măsuri de tratament, dezinfecţie, izolare.

Întrucît Institutul Pasteur în vremea aceea n-a putut prepara un vaccin eficace, boala nu avea nici o modalitate de prevenire. Maladia ataca mai rar gîştele şi raţele, dar la raţe era credinţa că erau mai rezistente şi că microbul şi-a mărit în mod deosebit virulenţa.

•••

Am să povestesc o întîmplare pe care am avut-o în timpul cît eram medic de raion în comuna Cociuba din cuprinsul circumscripţiei veterinare Cociuba. Eu venisem şi cu alte treburi şi la circa veterinară, şi la satul popular şi fiindcă era planificată acţiunea de vaccinarea păsărilor, m-am bucurat că pot s-o controlez cum se execută în teren.

Cu o zi înaintea acţiunii s-a ţinut o şedinţă la circumscripţie de către medicul veterinar, cu tehnicienii, pentru organizarea muncii şi mobilizarea crescătoarelor, eu atrăgînd atenţia ca să se supravegheze în special vaccinarea păsărilor la uliţele mai mici, la cei de la marginea satului şi la cei care din anumite motive n-ar fi putut să prindă păsările.

A doua zi dimineaţa echipele pleacă pe teren, eu mai avînd treburi la Sfatul Popular n-am putut să merg decît după ora 8,30-9, să văd cum se execută. Ieşind din primărie văd o stradă micuţă, scurtă, şi mă duc să controlez dacă s-au vaccinat găinile şi la două case care formau strada. Cum mă duc eu pe stradă, văd la o casă o bătrînă şi o întreb dacă au fost doctorii cu vaccinarea. Ea nu zice nimic către mine, dar mă cheamă repede în curte şi îmi dă o mătură în mînă şi zice către mine, hai să prindem găinile să le băgăm în sac, că acuma vin doctorii şi-or spus că dacă nu le vaccinez, ar veni şeful de la raion, care-i un om rău şi care mă amendează... După cîteva minute de alergătură, eu cu o mătură, bătrîna cu alta, am reuşit să băgăm într-un sac circa zece găini pe care le avea bătrîna. Pînă să terminăm lucru, vine tehnicianul şi o cheamă la poartă şi o întreabă dacă a prins găinile. Ea îi spune: Filipaş, am băgat găinile în sac, vino aicea să le "altoieşti". Intră tehnicianul şi cînd mă vede, mirat, cum am ajuns acolo, zice: "Să trăiţi, tovarăşe şef" şi se apucă de vaccinări. Cum le vaccina, le dădea drumul în curte. Cînd termină Filipaş treaba, îl trage bătrîna la o parte şi îl întreabă: Cine e ăsta? Şi el i-a spus că sînt medicul şef de la raion. Vai, zice ea, ce ruşine pe mine, că l-am pus să alerge după găini! Cînd ne-am adunat la circumscrip-

ţie şi Filipaş a povestit cele întîmplate, toată lumea s-a distrat de perspicacitatea babei şi ideea de a chema în ajutor oameni străini.

Un mare ajutor am avut în ducerea acestor acţiuni şi de la Asociaţia femeilor, şi din partea învăţătoarelor, care căutau, toate, să ajute la păstrarea acestei averi naţionale, a căror beneficiari majori erau aceste femei, după cum am arătat mai sus.

Vaccinarea antipestoasă aviară era gratuită şi tehnicienii aveau sarcina ca primăvara, odată cu scoaterea puilor, să facă vaccinări şi la tineret, pentru a-i feri de îmbolnăviri de pestă aviară.

●●●

Într-o activitate de 32 de ani de meserie în teren, nemijlocit, în două dintre judeţele cu mare pondere de animale, Ialomiţa şi Bihor, am dobîndit o experienţă şi în combaterea maladiilor care puteau fi un factor negativ în economia agriculturii. Am să arăt cîteva întîmplări din această acţiune.

Antraxul, maladie de care se îmbolnăvesc cabalinele, bovinele şi ovinele, deşi teoretic se pot îmbolnăvi şi porcinele, vorbind de aşa-zisele animale de fermă. Maladia este o zoonoză, astăzi foarte rară sau poate că nici nu mai există datorită măsurilor preventive luate de stat prin mijlocirea serviciilor veterinare din teren.

Am văzut cazuri de îmbolnăviri la cabaline, cu simptomatologia clasică a temperaturii înalte, cu apariţia de edeme pe corp şi cu un deznodămînt rapid. Am văzut-o la bovine, în CAP Mădăras, la tineret bovin de 4 luni (numai după 6 luni se făcea imunizarea) care, fiind trimis la păşune au nimerit pe un teren unde cîndva a fost cimitirul de animale. Noaptea viţelul s-a îmbolnăvit, dimineaţa a fost mort şi cînd l-am dus la cimitirul de animale să-l autopsiez, am constatat anatomo-patologic, antraxul. Cum s-a nimerit atunci la CAP Mădăras şi medicul veterinar de regiune şi alţi doctori, ei au spus că nu e antrax. Eu, care am mai făcut autopsii la bovine de antrax şi în facultate şi care mi-am fixat leziunile în special aspectul degenerat al splinei, acest aspect de cărbune negru şi cu distrugerea ţesutului, care nu mai e tare ci se scurge după secţiune, am pus diagnosticul pe care laboratorul l-a confirmat prin metoda Ascoli, prin frotiuri şi culturi, reeşind că, cum am arătat mai înainte, pentru un medic veterinar de teren, cunoştinţele anatomo-patologice sînt de un real folos pînă cînd poţi să-ţi apreciezi diagnosticul de la laborator care, pe timpul meu, diferit de vremea profesorului Babeş-Rigler, acuma erau mai la îndemînă.

Şi la ovine am diagnosticat, tot anatomo-patologic (şi am văzut şi clinic) îmbolnăviri de antrax, confirmate şi de laborator. Asemenea cazuri s-au întîmplat la o turmă de oi a ciobanilor mărgineni care era la păşune în satul Marţihan. Boala a avut loc înainte de Rusalii, în anul 1950 sau 1951, şi fiind chemat de ciobani, am văzut şi cazuri clinice: animalele se trăgeau lîngă gardul strungii, ieşind dintre celelalte, odată săreau în sus şi cădeau brusc. Treaba nu dura o jumătate de ceas. La autopsie, găsind aceleaşi leziuni clasice, care afectau splina, în afară de congestiile puternice ale ganglionilor şi aspectul negru al sîngelui. Lichidarea bolii am făcut-o împreună cu tehnicianul de raion, Vaşadi, absolventul unei şcoli medii veterinare, care a plecat apoi la facultate şi astăzi e medic în Salonta. Am vaccinat direct întregul efectiv de animale, fără termometrie, şi boala a mai durat încă duminică şi pînă luni la prînz, ca să se oprească brusc, întregul efectiv fiind scos din pericolul bolii. A fost un succes pentru mine şi o mulţumire şi o laudă respectuoasă pentru Institutul Pasteur care a pregătit un vaccin cu o asemenea eficacitate.

Am zis mai sus că antraxul este o zoonoză. Pe vremurile mai demult, îmbolnăvirile la oameni erau destul de frecvente, cu cele trei forme: cutanată, pulmonară şi intestinală. Forma cutanată frecventă la aceia care jupuiau animalele, cea pulmonară frecventă la cei ce scărmănau lîna, iar cea intestinală la cei ce consumau carnea infectată. Cînd am fost la Sălard şi anume, în sa-

tul Cenaloş, am avut un caz de îmbolnăviri de antrax forma cutanată, aşa-zisa pustură malignă sau buba neagră, la nişte ţigănci care probabil au jupuit animale bolnave de antrax. Medicul de oameni nu avea nimic la îndemînă (nu era atunci penicilina care s-a dovedit un factor curativ excelent de antrax). Şi am întrebuinţat ser anticarbonos de cal, deşi medicul de oameni nu credea că vom face o treabă utilă. Eu am lăsat să se decanteze sticla de ser, am extras serul (cu siringi şi ace sterile), am făcut diluţia cu ser fiziologic, am executat desensibilizarea, şi am făcut injecţii subcutane celor bolnavi, pe care le-am repetat de două ori pe zi, pentru ca a treia zi să le dispară pustulele şi să-i declarăm vindecaţi. Antraxul cutanat la oameni nu e totdeauna mortal, mai ales dacă leziunile nu interesează faţa, unde edemele pe care le dau pot produce şi asfixii; totuşi, rezultatul a fost pozitiv şi ne-am bucurat amîndoi de vindecarea balaoacheşilor.

Rujetul. Combaterea rujetului diagnosticat clinic este un lucru destul de greu din cauză că maladia are o evoluţie rapidă, cu febră mare şi cu mortalitate ridicată.

Am avut un caz de rujet în masă, în satul Tăut din raionul Salonta, prin anul 1957-1958. Lucrurile s-au întîmplat în felul următor: venind dimineaţa la birou la raion, tehnicianul veterinar raional îmi comunică că sînt aşteptat de preşedintele Comitetului executiv unde se află şi şeful administraţiei raionale ADAS. Am ştiut că este vorba de îmbolnăviri în masă la animale, căci pentru alte probleme n-ar fi fost interesat ADAS-ul. Prezentîndu-mă la birou, preşedintele îmi spune că tovarăşul şef de la ADAS i-a comunicat mortalitatea mare la porci în satul Tăut şi anume: satul Tăut este despărţit în două părţi de către Crişul Negru, iar mortalitatea printre porci are loc numai în partea stîngă a Crişului şi numai la porcii care sînt la păşune. Mi-am dat seama imediat că este vorba de o infecţie de la păşune prin ingerarea apei şi, într-adevăr, turma de porci respectivă făcea odihna de la prînz lîngă o baltă unde ţigani făceau cărămidă din pămînt aşa-zisă "văioage". Am bănuit iniţial că ei au adus porci bolnavi sau cadavre de la un gostat vecin, i-au ciopîrţit carnea, capetele şi picioarele le-au lepădat în baltă, de unde s-au îmbolnăvit porcii. Spunea inspectorul de la ADAS că dimineaţa, cînd s-au dus oamenii să scoată porcii spre a-i trimite la păşune, o bună parte din ei erau morţi şi alţii bolnavi.

Am zis că să plecăm la faţa locului ca să vedem ce-i acolo. Am primit o maşină, am luat 5 kg. de ser antirujetic şi am dat telefon la circa din Tinca, cea mai apropiată de satul Tăut, în afară de circa Bater, pe teritoriul căreia se găsea satul, cu care era şi vecină, ca să vină din Tinca 5 kg. de ser antirujetic şi un tehnician.

Cînd am ajuns la Tăut unde am găsit pe medicul veterinar de circumscripţie, Vindican, şi el cu ser antirujetic (vorbisem şi cu el) cu tehnicieni şi cu seringi, am pornit la examinarea porcilor vii şi a celor morţi. Porcii vii avînd o temperatură în jur de 42 de grade, abătuţi şi culcaţi în paie, n-au putut să-mi dea un răspuns pozitiv, dar autopsiile, din care reieşea congestia masivă a tuturor ganglionilor, m-a făcut să bănuiesc, totuşi, rujetul.

Analizînd însă dinamica maladiei, evoluţia rapidă, îmbolnăvirea numai a celor care au fost la păşune, temperatura înaltă, şi coroborarea cu leziunile organice, m-au obligat să diagnostic rujetul şi să iau măsuri în consecinţă, adică: din curte în curte s-a luat termometri tuturor porcilor, socotind febril pe cei cu 40 de grade, cărora le-am administrat ser antirujetic subcutan cîte 2 ml. kilocorp. iar celor afebrili, 5 ml. ser antirujetic. Această acţiune dusă din casă în casă cu termometri şi cu întrebuinţarea serului antirujetic, a dus la rezultatul că la circa două ore după începerea acţiunii, oameni care aveau porci bolnavi şi pe care i-am serumizat antirujetic, au venit după noi spunîndu-ne că porcii s-au sculat şi că umblă, deşi anterior erau culcaţi, febrili şi indiferenţi. Acest lucru mi-a confirmat o dată în plus că era vorba de rujet, diagnosticat pe baza simptomatologiei, a dinamicii bolii, a leziunilor anatomo-patologice şi a rezultatului. Acest rezultat spectaculos pe care îl dă serul antirujetic în combaterea rujetului, poate fi comparat

numai cu serul antidifteric întrebuinţat în medicina umană cînd, după cunoştinţele care le aveam atunci, după serumizare, falsele membrane din gîtul copiilor care la oprea respiraţia şi-i sufoca, să se topească.

Am anunţat, cînd am plecat din Salonta şi serviciul veterinar regional, care pe la ora trei a trimis un medic de la regiune şi pe un medic de la laboratorul veterinar regional Oradea, ca să pună un diagnostic la faţa locului. Acţiunea întreprinsă de mine era terminată şi pe frontiurile făcute din sîngele porcilor morţi s-a găsit că e vorba de rujet. Bineînţeles, succesul obţinut, rapiditatea lui şi eficacitatea lui, au fost un factor pozitiv în aprecierea aportului pe care organele veterinare îl pot da atunci cînd arată interes şi cînd au la-ndemînă mijloacele ştiinţifice şi le întrebuinţează judicios.

Pesta porcilor. O maladie care face pagube foarte mari în efectivele de porcine, mai ales în aglomerări, şi unde nu se respectă planul de vaccinări preventive. O asemenea calamitate am avut la Gostat Tinca, unde nu se executau vaccinări în mod organizat şi unde am reuşit să opresc maladia intrată într-un efectiv de 60.000 de porci, prin serumizări, dezinfecţii, lichidarea efectivelor îngrăşate, supravegherea permanentă a celor sănătoşi. Deşi maladia nu are dinamica rapidă a rujetului, ea fiind mai activă la început pentru ca apoi să evolueze trenant, măsurile drastice luate au permis ca efectivul să se încadreze în planul de producţie şi să poată primi noi efective care trebuiau să intre în procesul de îngrăşare.

Distomatoza sau gălbeaza. Boala parazitară care atacă ficatul la bovine sau ovine, foarte rar la cai sau la porci, la care nu prezintă pericol, dar care pentru bovine şi ovine este, în anumiţi ani, o mare calamitate, în special în anii ploioşi.

Statul a pus la dispoziţia crescătorilor de animale, în mod gratuit, medicamente, la început în formă de prafuri, din import (Germania), de capsule gelatinoase şi de injecţii. Acţiunea se purta asupra întregului efectiv bovin şi ovin proprietatea statului, cooperatistă şi particulară, cu bune rezultate dacă se respectau termenii prescrişi. Am ajuns să putem stăpîni maladia la ambele specii şi să nu înregistrăm pagube, nici prin motalitate, nici prin debilitatea animalelor.

Atît conducerile Gostat, CAP, cît şi organele locale şi micii proprietari, se interesau în mod susţinut de efectuarea tratamentelor fiind de un real ajutor organelor veterinare din teren.

Durina (sifilisul cailor). Boală specifică cabalinelor şi asinilor, netransmisibilă altor specii. Am luptat în contra ei atît în Ialomiţa cît şi în Bihor. În Ialomiţa maladia era exotică, frecventă la cabalinele care erau la păşune liberă în zona inundabilă a Dunării.

Pentru a cunoaşte situaţia durinei pe indivizi adică a iepelor care se dădeau la montă publică, se făcea controlul serologic al acestor animale spre a feri de îmbolnăvirea armăsarilor, factorul de răspîndire a bolii. Recoltarea sîngelui se făcea primăvara, odată cu maleinările, şi sîngele se trimetea la laboratorul veterinar regional, de unde după primirea rezultatului, se ştia situaţia individuală a iepii. Iepele reacţionate pozitiv sau dubios, nu se admiteau la montă, restul fiind socotite bune de dat la montă. Am lucrat la combaterea durinei şi în Ialomiţa şi în judeţul Bihor.

În Ialomiţa ea se mărginea la castrarea armăsarilor de la doi ani în sus, neexecutîndu-se, pe timpul cît am funcţionat eu, tratamente. Maladia era însă stăpînită, avînd în vedere că nu s-au semnalat reacţii pozitive la iepele care trebuiau să fie date la montă şi că armăsarii Statului nu au dat reacţii şi nu s-au îmbolnăvît

În judeţul Bihor, unde boala n-a existat pînă la războiul al doilea mondial, ea a fost adusă cu ocazia mişcărilor de trupe. În plasa Sălard a fost diagnosticată serologic la doi armăsari de stat aduşi de la depozitul din Bonţida şi care s-au infestat de la iepe care n-au fost controlate, întrucît în acea vreme, cînd mişcarea animalelor nu putea fi pusă sub nici un control, veneau la montă şi se dădeau chiar dacă nu posedau certificate de sănătate.

Aceşti armăsari au executat montă în comuna Tamaşeu, dar nu s-au constatat îmbolnăviri şi nici reacţii de laborator la iepele din comună, ceea ce însemna că boala s-a primit de la animale în trecere, din vina călăreţilor.

În comuna Sălard maladia a fost constatată la un armăsar particular care făcea montă publică şi care s-a îmbolnăvit, desigur, tot de la asemenea iepe necontrolate. La acest armăsar am văzut toate cele trei faze ale durinei, adică faza edemelor la furou, şi faza paraliziilor, inclusiv acel cnix specific durinei. Animalul a slăbit, s-a caşetizat şi a murit în această fază, cu toate că mînca tot timpul, pînă cînd s-a prăpădit. Nu s-au făcut tratamente din lipsă de Neosalvasan, acest lucru fiind posibil mai tîrziu, şi s-a executat la iepele îmbolnăvite, medicamentul fiind adus din Ungaria.

În combaterea durinei un rol important, cum am spus mai sus, îl au armăsarii, pentru care s-a întreprins şi în judeţul Bihor şi în plasa Sălard, apoi în plasa Salonta, castrări masive a acestor armăsari. Întrucît erau armăsari bătrîni proveniţi din armată după terminarea războiului, am întreprins, şi am arătat şi altor medici, castrări cu clupe, întrucît se socotea, şi aşa şi era, că pensa Reimers dădea accidente la aceşti armăsari care aveau, mai întotdeauna, vasele cordonului testicular varicorizate. Experienţa în teren a arătat rezultate foarte bune cu această metodă, care, deşi veche şi puţin elegantă, dă rezultate sigure, indiscutabile, în acţiunea de castrare a armăsarilor.

După ce m-am mutat la Salonta, statul român şi-a procurat din Anglia medicamentul ANTRYCID cu care s-au făcut tratamente în masă a întregului efectiv de iepe şi armăsarilor peste doi ani, indiferent dacă aveau sau nu reacţii de laborator.

Acţiunea era foarte complicată, nu atît prin ea însăşi, cît prin faptul că se lucra cu apă bidistilată şi că la circa o jumătate de oră după ce se administra cele cîte 2 gr. de substanţă dizolvată în apă şi administrate subcutan, animalele intrau într-o stare de furie ce dura circa 15 minute, timp în care transpirau, se zbăteau, se urcau pe iesle, loveau cu picioarele, înspăimîntînd proprietarul, care credea că o să moară. După circa 15-30 de minute, animalele se linişteau, începeau să mănînce, şi oamenii se linişteau şi ei.

În raionul Salonta, în anul 1952 cînd s-a făcut această acţiune cu sprijinul farmaciei oficiale am preparat această apă bidistilată, a fost pusă în flacoane de sticlă de 1 şi 2 litri, care se deschideau în momentul întrebuinţării. Tot farmacia a cîntărit substanţa în mici pachete de 2 grame, aşa că la efectuarea operaţiei, cele necesare erau deja din timp pregătite.

Am făcut o demonstraţie la Salonta şi cu asta s-a început acţiunea în masă. Prima comună unde s-a lucrat a fost Ciumeghiu, unde am lucrat eu ajutat de doi tehnicieni veterinari. Comuna Ciumeghiu era comuna în care am funcţionat, cum am arătat mai sus, ca medic veterinar de plasă şi unde aveam un credit deosebit în faţa populaţiei.

Înaintea începerii acţiunii am atras atenţia proprietarilor de cabaline asupra reacţiei animalelor după injecţie, că această reacţie este trecătoare şi numai aparent alarmantă, că animalele se refac imediat fără urmări, iar în caz că s-ar produce pierderi, statul îi despăgubeşte la valoarea reală.

După plecarea de la primărie, unde se lucra, şi după apariţia fenomenelor alarmante, proprietarii, cînd au văzut calmarea animalelor şi care aveau pentru mine o deosebită apreciere şi încredere, au venit foarte emoţionaţi să-mi spună că erau înspăimîntaţi de soarta animalelor, şi după ce au văzut lipsa de complicaţii, au zis că nu ne lasă doctorul Lunca să pierdem animalele pe care le-am crescut cu interes şi de care ne folosim pentru ca să ne cîştigăm existenţa. Sigur că pe noi cei trei tehnicieni care am lucrat, vorbele oamenilor ne-au produs bucurie, iar după terminarea acţiunii, n-am ştiut la care să mergem ca să mîncăm şi să bem şi un vin bun, mai ales că acţiunea s-a purtat în luna februarie, cînd încă era frig.

Cu aceste acţiuni purtate în întregul raion de către toţi medicii de circumscripţie, dotaţi, cum am arătat, din timp, prin grija serviciului vete-

rinar regional, raionul Salonta a fost considerat ca indemn de durină, cazuri noi ce-ar fi putut apare venind numai din afară.

Cum am arătat mai sus am participat la mai multe combateri ale epizootiei, dar cea mai mare implicare am avut-o în anul 1953, cînd în ziua de 10 martie la Gostat Batăr s-a constatat boala la bovine.

Maladia a apărut o dată cu începerea sezonului muncilor de primăvară şi s-a crezut că ar fi fost adusă de păsările călătoare, din sudul Europei sau din Africa, care poposeau pe întinsurile terenuri deschise ale acestui mare Gostat, în drumul lor spre nordul continentului. Măsurile de izolare şi de controlul circulaţiei animalelor, precum şi acţiunea de vaccinare cu vaccin importat din Cehoslovacia (Institutul Pasteur încă nu prepara vaccin antiaftos) a făcut ca boala să fie stăpînită, cantonată numai în raionul Salonta, şi să permită executarea însămînţărilor de primăvară într-un raion unde pe vremea aceea mijloacele de muncă erau reprezentate numai de cabaline şi de bovine.

În această acţiune colectivul de medici veterinari şi tehnicieni veterinari din cuprinsul raionului antrenat cu toată ambiţia şi dragostea de a convinge că sînt capabili să participe la combaterea unei maladii cu o mare putere de difuziune, a fost ajutat neprecupeţit de organele politice şi administrative de la nivelul regiunii, raionului şi al tuturor comunelor, toate cointeresate ca să evite şi pagubele care ar fi fost posibile, aşa cum am arătat mai sus, cu ocazia bolii.

Eu personal am fost decorat cu medalia muncii, care m-a onorat nu numai pe mine, ci şi întregul colectiv tehnic din cuprinsul raionului, şi care a arătat că munca noastră şi rezultatele ei a fost apreciată pozitiv şi s-au încadrat în datoria pe care o aveam pentru dezvoltarea agriculturii în această importantă ramură a economiei care este creşterea animalelor.

Am avut ocazia ca să constat această boală şi să contribui la combaterea ei şi în următorii ani, ştiut fiind că, în general, după ceea ce se ştia din istoricul maladiei, ea apare în medie la 4-5 ani fie ca să poată şti cineva originea, cine a adus-o, dar că se presupunea totdeauna, întrucît ea începea cu primăvara, că ar fi fost adusă tot din sudul continentului.

Gurma sau buba mînzului. Maladie carecterizată prin îmbolnăviri la mînji cam pînă la vîrsta de doi ani, era, în general, socotită ca o boală inevitabilă acestei vîrste, după cum la copii sînt o mulţime de boli ale copilăriei (rujeola, varicela etc).

În anul 1949 boala a avut o evoluţie malignă, cu mari mortalităţi nu numai la mînji, dar şi la animalele mature, care, dacă erau puse la muncă, dat fiind că boala interesa în special plămînii, mureau pe teren, asfixiate.

Vaccinul preparat de Institutul Pasteur (profesor Stamatin) nu a dat nici un rezultat în teren, las' că şi execuţia lui era foarte greoaie şi imposibilă în acţiunile de masă, fiincă pretindea ca o mare cantitate de vaccin să fie introdusă intradermic.

Maladia a apărut în toamnă şi s-a terminat în tot timpul iernii întrebuinţînd în combatere sulfamidele nou apărute, repaosul, fumigaţii etc.

Anemia infecţioasă. Maladia cabalinelor care a produs mari pagube la herghelia naţională din Sîmbăta de Jos - Făgăraş, în anii războiului, nu a fost diagnosticată în teritoriul în care am lucrat, dar au fost făcute depistări şi examinări clinice cu ajutorul laboratorului, întrucît în plasa Beliu din judeţul Bihor a fost constatată în comuna Sîc.

Turbarea sau rabia. Maladie care afectează toate animalele mamifere. Am văzut cazuri, cum am spus mai sus, şi la facultate şi în teren, şi în prevenirea ei au fost făcute vaccinări antirabice şi s-a ţinut o evidenţă a cîinilor. Trebuie să notez ca un punct pozitiv şi vrednic de urmat al administraţiei ungureşti, care ducea o acţiune susţinută pentru prevenirea şi combaterea turbării. Cînd am venit noi în teritoriile redobîndite, populaţia era foarte activă în a se prezenta pentru vaccinări, zicînd că un cîine sănătos şi imun în urma vaccinării, garantează sănătate în special la copii care sînt cei mai mari amatori de jocuri cu cîinii. Nimeni nu lipsea să nu aducă cîinii

la vaccinare şi nu era nevoie de a duce muncă de lămurire intensă.

Noi am căutat să menţinem această situaţie şi am avut întotdeauna toţi ciinii la vaccinare. Am dus o susţinută muncă de ucidere a ciinilor atît a celor vagabonzi, cît şi a celor care nu mai erau folositori gospodăriei şi consideraţi ca atare inutili.

Uciderea se practica prin stricnizare *per os* şi se executa de către tehnicianul veterinar şi un organ al miliţiei, care colindau localităţile, administrau pilulele, aşteptau moartea animalului, iar aşa-zisul hingher local îl jupuia, valorificînd pielea. Se făcea un tabel cu evidenţa lor şi trimişii veneau întotdeauna la circumscripţie cu rezultatul acţiunii şi bine dispuşi.

Variola. Maladie virotică ce bîntuia atît la mamifere cît şi la păsări, am avut-o de combătut la ovine, la porumbei şi găini. La ovine, în Ialomiţa, se executau variolizările cu virusul sensibilizant cu foarte bune rezultate. Boala n-a fost constatată în Bihor, iar astăzi, după cîte ştiu, ţara noastră este indemnă de variolă ovină.

În ce priveşte variola aviară, se făceau vaccinări fie la porumbei, fie la păsări, cu virus-vaccinul de la Pasteur, cu bune rezultate.

Distomatoza. Despre care am vorbit şi anterior la prevenire şi am spus că era destul de răspîndită la bovinele şi ovinele care păşunau în locurile joase, propice dezvoltării melcului *Limnea Troncatula*. Ministerul Agriculturii, care avea în centrală unul dintre medicii ce se ocupau în mod insistent, organizatoric şi medicamentos, cu combaterea bolilor parazitare, doctorul Sîrbu Emil, a iniţiat în acţiunea de combatere a distomatozei, tratamente ale bălţilor cu sulfat de cupru. Deşi acţiunea ştiinţifică avea un aport real, executarea ei pe teren era greoaie şi nu se poate controla nici rezultatul ei, probabil destul de limitat (e vorba de metoda devastaţiei).

Diotiocaoloza pulmonară. La viţei şi la miei am tratat-o iniţial cu soluţia Lugol, acţiune greoaie şi care putea da bune rezultate numai dacă era întrebuinţată din vreme, pentru ca odată leziunile pulmonare întinse, aşa numita bronşită parazitară, să nu mai permită ca medicamentul să ajungă pînă la parazit, el fiind ocrotit de ţesutul bolnav. Mai tîrziu am întrebuinţat un medicament de import, care se administra subcutan, cu rezultate foarte bune, atîta doar că era mai costisitor decît cel cu soluţia iodată.

Scabia - riia oilor. Riia sau scabia era o maladie care nu era specifică numai oilor, dar în munca unui medic veterinar de teren ea avea o importanţă foarte mare prin pagubele produse de căderea lînei şi debilitatea animalelor.

În facultate am văzut cazuri de scabie la ciini, la pisici, la păsări, iar în armată, la cabaline. Cînd am venit, în 1945, la Sălard, unde se creşteau oi merinos şi apoi, cînd am trecut la Salonta, tratamentele contra scabiei ovine se făceau cu ajutorul soluţiei de tutun procurate de către Monopolul de stat al tutunului, şi cu creolină. Tratamentele erau numai de iarnă cu rezultate puţin mulţumitoare şi care, uneori, reuşeau să stabilizeze boala.

Odată cu organizarea combaterii parazitozelor de către Ministerul Agriculturii şi Silviculturii, responsabil medicul veterinar Sîrbu Emil, combaterea scabiei ovine s-a făcut în mod organizat şi cu rezultate bune. Întregul tratament era gratuit, Ministerul trimiţînd atît medicamentul Entomoxan, cît şi vane pentru îmbăierea oilor bolnave. Unele gostaturi şi CAP-uri (inclusiv Mădărastul şi Salonta), şi-au amenajat băi pentru tratamente în masă antiscabioase. Tratamentul se executa la două săptămîni după tuns, oile se introduceau în vană, sau erau împinse în băi unde doi oameni plasaţi lateral le mai vîrau şi cu capul. Cu ocazia îmbăierilor, fie în vane, fie în băi, se făcea stropirea saivanelor, a padocurilor sau a strungilor, şi ciinii de pază erau şi ei introduşi pentru tratament, chit că boala nu se muta nici la ciini, nici la om, dar ciinii puteau să fie, şi erau, vectori de transmisie a bolii.

Toate unităţile erau interesate şi dădeau ajutor pentru efectuarea operaţiunilor, pentru ca să poată vinde lînă pe care statul o cumpăra cu preţuri bune.

Şi în sectorul particular la oile micilor crescători de animale, se făceau tratamente tot în mod gratuit, la turmele constituite şi unde, prin gri-

ja organelor administrative locale şi a agenţilor veterinari comunali, tot după circa 2 săptămîni după tuns, şi tot cu bune rezultate, dat fiind medicamentul eficace şi utilajul adecvat.

Acţiunea se purta pe un efectiv care trecea de peste 80.000 de oi, ea se organiza din timp, cu demonstraţiile făcute la turmele de berbeci, pentru documentarea medicilor, tehnicienilor şi agenţilor veterinari.

Organele D.C.A.-ului erau cointeresate şi ele în această muncă fiindcă erau benficiarele contractelor de lînă, cu marile unităţi şi cu particularii.

●●●

Odată, fiind în comuna Cociuba, am mers cu medicul veterinar ca să vedem cum se execută în teren. După ce am văzut tratamentele la CAP şi la particulari pe la ora 4 după-amiază ne-am întors la reşedinţă obosiţi de drum şi de căldură.

În curtea dispensarului aştepta o femeie cu un cîine. Cînd a sosit medicul veterinar pe care îl cunoştea şi medicul veterinar o cunoştea pe ea, a reieşit că femeia a venit cu un cîine care a muşcat un copil, care a fost trimis de la tratament şi acum erau 14 zile de la muşcătură. Medicul veterinar a mai văzut cîinele la 7 zile cînd a dat un bilet de sănătatea animalului şi cînd s-a oprit tratamentul antirabic. Acum era ultima examinare, pentru ca copilul să fie scos din orice pericol.

Am asistat şi eu la discuţie şi i-am spus şi eu femeii că, într-adevăr, cîinele e sănătos şi să meargă acasă fără nici o grije. Dar femeia zice către mine că, desigur că e sănătos, că era o gudă (căţeaua cu căţei) şi copilul unui vecin s-a dus să vadă căţeii şi mama lor l-a muşcat, dar că ea, deşi stă la marginea satului, nu-i mai trebuie cîini. Şi am întrebat-o de ce, pentru că tocmai că stă la marginea satului are nevoie de cîini, iar ea mi-a răspuns că venind din satul ei Olcea pînă la Cociuba, la medicul veterinar, şi trecînd pe cîmp cu cîinele legat, cei care erau la sapă au început să rîdă de ea că merge doamna la plimbare cu cîinele. Ce-or zice cînd mă întorc înapoi? Aşa că nu mai îmi trebuie cîine niciodată.

Nu mai insistăm asupra altor boli de mai mică importanţă şi cu pagube mai puţine, pentru care nu se făceau acţiuni în masă şi care să intereseze întregul activ sanitar-veterinar, ele avînd mai mult un caracter local.

ORGANIZAREA SERVICIULUI DE ABATOR

Era asigurat de doi medici remuneraţi de către secţia agricolă care lucrau tot timpul la abator, ajutaţi fiind de doi tehnicieni care însă erau remuneraţi de către intreprindere. De asemeni, în abator funcţiona şi un serviciu de trichinoscopie, cu patru trichinoscopiste remunerate de intreprinderea abatorului, care era şi proprietara întregii aparaturi necesare procesului de examinare trichinoscopică a cărnurilor provenite de la porcinele ce se sacrificau în abator, de la mistreţii vînaţi în teren, precum şi de la urşii a căror carne se exporta.

Ministerul Agriculturii avea grijă de instructajul acestor trichinoscopiste, pe care le trimetea din cînd în cînd, pentru împrospătarea cunoştinţelor, la laboratorul central pentru controlul produselor de origină animală, la Bucureşti-Obor.

La abator am impus şi am înfiinţat amenajarea unui abator sanitar, spre a evita, cum era pînă la sosirea mea, obiceiul ca animalele îmbolnăvite, fie în timpul transportului, fie în timpul cît stăteau în padocuri, şi a căror examinare se făcea în abatorul pentru tăieri ale animalelor sănătoase. Această sală de sacrificare a animalelor suspecte, aşa-zisa tăiere de necesitate,

era izolată ca să nu permită difuzarea în afară a eventualelor infecţii, şi era supusă unei riguroase acţiuni de dezinfecţie permanentă, medicii veterinari făcînd aceste examinări după ce ieşeau din schimb.

Abatorul Salonta sacrifica bovine, porcine şi ovine, dar instalaţiile erau făcute expres pentru porcine. În abator se putea face întregul proces de sacrificare, de valorificare a subproduselor, de preparare a produselor de carne, avea frigorifere moderne şi o rampă de expediere a vagoanelor cu carne bine utilată, acoperită şi corespunzătoare necesităţilor sanitare.

Abatorul avea o secţie şi pentru sacrificarea păsărilor, în special a gîştelor, unele îngrăşate local (cu capacitate de 120.000 de capete), altele venite ca atare fie cu vagoanele, fie îngrăşate de intreprindere, fie procurate prin contracte de la crescătorii de gîşte ale comunelor învecinate.

Cînd am funcţionat un anumit timp cu jumătate de normă la îngrăşătoria de gîşte, pentru a căuta să micşorez pierderile produse de bolile parazitare, am introdus sistemul ca la sosirea vagoanelor cu gîşte pentru îngrăşat, fiecărei pasăre să i se dea o pastilă de distozan, cu scop preventiv antiparazitar, procedeu care a rămas în continuare, întrucît s-a găsit cu bune rezultate.

Am zis mai sus că o parte din gîştele grase bune pentru sacrificat proveneau, prin contractări, de la locuitorii satelor vecine. În adevăr, mamele care aveau fete de măritat, îngrăşau gîşte obţinînd bani ajutători pentru cheltuielile necesare dotei.

Astfel de contracte se încheiau prin lunile octombrie şi noiembrie, iar în luna martie, cînd bobocii trebuiau să fie scoşi, delegaţii Prodexportului vizitau curţile în care erau gospodine care făcuseră contract, pentru a vedea cum se pot îndeplini clauzele contractului. În anul, cred, 1958, sînt chemat la comitetul executiv unde găsesc pe responsabilul contractărilor, care se plînge că în comuna Ianoşda, cea mai mare localitate cu gîşte contractate, nu se poate realiza planul din lipsă de boboci. Comuna Ianoşda contracta anual circa 5.000 de gîşte grase pentru care trebuia să aibă cel puţin 6.500-7000 de boboci, întrucît în procesul de îngrăşare nu toţi ajungeau buni pentru sacrificare (unii nu se îngrăşau, alţii mai mureau accidentaţi, unele gîşte se înecau în timpul îngrăşării etc). M-am deplasat la Ianoşda împreună cu responsabilul, să vedem la faţa locului care este situaţia. Din datele pe care le aveam ştiam că nu există nici un motiv care ar fi împuţinat numărul gîştelor, adică nu exista nici o boală care le-ar fi putut decima. Umblînd noi prin sat, ajungem la o curte unde o femeie, mai inteligentă şi mai curajoasă probabil, ne-a invitat pe prispă şi ne-a spus de ce crede ea că din ouăle de gîscă puse la clocit o mare parte au rămas limpezi, adică n-au ieşit din ele boboci. Explicaţia era foarte simplă: de primăvara, după ce gîscanii calcă gîştele, aceştia devin animale inutile, în timp ce gîştele mai erau ocupate să crească bobocii. Pentru acest motiv, unele crescătoare au tăiat gîscanii, aşa că nu s-a mai putut respecta procentul de 4-5 gîşte pentru un gîscan şi prin urmare, ouăle au rămas infecunde. De aici se vede cum lucruri mici au urmări importante, întrucît în afară de faptul că contractele nu se realizau, şi femeile nu mai puteau să-şi realizeze cîştigul de pe urma gîştelor îngrăşate. Mai e de amintit aici că mulţimea aceasta de boboci, vara era la păşune pe izlazul comunal, în turme de cîte 2-300 de boboci, cu cîte un paznic. Erau trimise la păşune pentru a-şi dezvolta stomacul ca, atunci cînd începea îngrăşarea forţată, să poată cuprinde o cît mai mare cantitate de porumb înmuiat cu care se îngrăşau.

Tot în legătură cu gîştele, în comuna Cociuba, o comună despre care am amintit mai sus că era o mare crescătoare de păsări, în primăvara anului 1959 s-a declarat o mare calamitate produsă prin îmbolnăviri cauzate de parazitul intestinal tenia (panglică) care debilita animalele de ajungeau de nu mai puteau umbla nici pe picioare, maladie care cuprindea în special bobocii de gîscă în momentul cînd trebuia să fie puşi la îndopat.

Împreună cu medicul de circumscripţie, Vesa, am hotărît să facem un tratament în masă contra acestei panglici, cu ajutorul arecolinei, soluţie 1 la

sută, dată cu un tub pe gură. În ziua cînd de comun acord cu crescătoarele, s-a hotărît tratamentul, femeile au adunat bobocii în grădina mare a unei gospodine şi am început tratamentul. După circa 30 de minute, cînd medicamentul şi-a făcut efectul, s-a umplut curtea cu nişte panglici albe, adică paraziţii care au fost eliminaţi din pîntecele bobocilor. Minune şi mirare a gospodinelor cînd au văzut ce era înăuntrul bobocilor şi care era cauza de care sufereau. Am fost bucuroşi de rezultate şi ne-au onorat cu gogoşi şi sămăchişă, adică lapte bătut sau covăsit.

DESPRE STAŢIUNILE DE MONTĂ

Am să vă povestesc ceva despre organizarea staţiunilor de montă. Întîi, cu armăsari de stat, trimişi de către depozitele de armăsari. În Ialomiţa, pe teritoriul în care am activat, asemenea staţiuni erau în comunele Ciocăneşti, Ulmu şi Ţăndărei. Aducerea armăsarilor în judeţul Ialomiţa la aceste trei staţiuni, se făcea în luna martie, la începutul ei, din depozitul din Slobozia. Se aduceau cîte 3-4 armăsari, cu care venea un călăreţ instruit de către depozit, cu toate problemele montei iepelor, întrucît erau angajaţii permanenţi ai depozitului. Ei se ocupau cu darea la montă, cu furajarea, cu călăria, cu evidenţa montei, uşurînd munca medicilor veterinari care care făceau cînd şi cînd un control de luare de contact. Aceştia, oameni în general tineri, cu cîte 3-4 copii, veneau cu două căruţe de la depozit, unde erau legaţi armăsarii, afară de cei pe care îi călăreau ei. În sat, la grajdul comunal, aveau şi camere pentru locuit, iar primăria le dădea cîte 1-2 ha. de pămînt unde semănau porumb, cartofi, fasole, varză, aşa că toamna, cînd se întorceau la depozit, erau aprovizionaţi pentru iarnă, în afară de darurile pe care le mai primeau de la crescătorii de iepe, grîu, porumb, pîine şi altele. În curtea grajdului, care era întotdeauna la periferia localităţii, creşteau păsări şi porci. Toate acestea cu ştirea şi învoirea organelor locale, dornice să ajute un om cu familie îngreunată şi care le ajuta să obţină unele dintre cele mai frumoase animale, care au făcut întotdeauna bucuria cunoscătorilor şi care, caii, au purtat în spate civilizaţia.

În judeţul Bihor funcţionau trei staţiuni de montă cu armăsari de stat, de la depozitul Homorod, uneori şi de la Bonţida în oraşul Salonta şi în comunele Sînnicolaul Român şi Gepiu. Şi în aceste localităţi ale judeţului Bihor, organele locale şi crescătorii de cai aveau aceeaşi grijă ca călăreţii să se înapoieze mulţumiţi după o muncă intensă în timpul montei şi care tebuia să ajute unul din sectoarele cele mai necesare în acel timp agriculturii.

Se mai dădeau armăsari de stat şi CAP-urilor, care se îngrijeau de călăreţi, de furajarea animalelor, călărie, evidenţa montei etc. Aceştia veneau şi plecau (prin luna iulie) o dată cu cei de la staţiunile de montă comunale.

Dar imediat după război, cînd statul încă nu-şi organizase asemenea staţiuni de montă, comunele judeţului Bihor şi, în special, cele din raionul Salonta, raion cu circa 7.000 de cai, îşi procurau armăsari proprietate obştească, care erau cazaţi la grajduri comunale, întreţinuţi de comună, prin organizaţia numită urbarial. Cumpărarea acestor armăsari se făcea cu avizul organelor veterinare şi, după trei ani de montă într-o localitate, se schimbau cu armăsari din altă localitate pentru a evita incestul.

•••

Un vestit armăsar comunal era în satul Berechiu, armăsar purtînd numele de Aer, de culoare sură, foarte puternic, bun pentru monta iepelor grele din apusul raionului, unde, din lipsă de drumuri, erau necesari cai puternici. Acest armăsar provenea din satul Ateiaş, şi prin anul 1955 a fost mutat în

comuna Tulca. Armăsarul era chior de un ochi, un accident de cînd fusese mic, deşi la cabaline există o boală, oftalmia periodică, care se transmitea prin montă, şi care făcea ca acest armăsar să fie suspectat în Tulca, cu toate că noi am asigurat că nu e vorba de maladie, ci de un accident.

În comuna Tulca el a fost dat în grija unui călăreţ, fost artilerist, puţin sărac cu duhul, şi căruia îi spuneau oamenii, înainte de începerea montei (armăsarul a fost adus de cu iarnă) că nu vor veni cu iepe la armăsar de frică să nu se nască mînji bolnavi de această boală de ochi. I-au făcut propunerea că atunci vor veni dacă armăsarul, avînd în spate pe călăreţ, va putea intra în bufet, care avea înaintea lui nişte scări de vreo 7-8 trepte, şi că dacă face treaba asta, ei plătesc o ladă cu bere, iar dacă nu va putea, să plătească călăreţul. Într-o sîmbătă după-masă, cînd a venit berea la bufet, s-a hotărît examinarea armăsarului! Amatorii de clarificarea situaţiei, bine dispuşi, şi dornici să se distreze, cheamă pe călăreţ şi îl invită să execute rămăşagul. Călăreţul intră în bufet călare pe armăsar şi se întoarce înapoi fără nici un inconvenient. Toată lumea era bucuroasă, fiindcă s-a făcut dovada că armăsarul nu-i bolnav şi le plăcea la toţi, fiindcă era blînd şi bine dezvoltat. S-a scos lada de bere, care s-a mai multiplicat, călăreţul a plecat cu armăsarul, iar oamenii s-au antrenat, bine dispuşi, atît pentru armăsar, cît şi în urma cosumului de bere, bairamul ţinînd toată noaptea, tîrziu, în prezenţa organelor comunale şi ele interesate în reuşita experienţei!

Am zis că întîmplarea a avut loc într-o sîmbătă, pentru ca luni dimineaţa să mă cheme la telefon secretarul cu probleme agricole de la raion, să mă întrebe dacă ştiu de întîmplare. Eu n-aveam de unde să ştiu, dar am spus că mă voi duce la faţa locului, să văd ce s-a întîmplat. Întrucît comuna Tulca era pe vremea aceea în grija mea ca organ al secţiei agricole, mi-am făcut drum şi m-am dus pînă acolo. Cînd am intrat la primărie, primarul şi notarul, împreună cu alţii care erau în birou, cînd m-au văzut au început să rîdă şi mi-au povestit întîmplarea. Eu am socotit că e o întîmplare care merită să fie privită cu înţelepciune şi le-am spus că regret că n-am fost şi eu de faţă, invidiind pe cei care s-au blagoslovit cu berea rece şi cu demonstraţia că animalul e de o calitate deosebită.

O altă întîmplare cu armăsarii am avut în comuna Ciumeghiu, tot cu un armăsar comunal, acesta proprietatea regiunii, adus din comuna Tinca, armăsar foarte nărăvaş, jumătate sînge englez. El a fost adus în locul altui armăsar blînd, întrucît organele locale întrebuinţau acest armăsar ca să se ducă la plimbare, în loc să-l lase să-şi facă munca pentru care era cumpărat. Dar de ăsta de la Tinca nu s-au putut lega şi atîta s-au ţinut de mine pînă l-am ridicat din Ciumeghiu şi l-am dus în satul Bicaciu, un sat cu buni crescători de cai, sat format din români, unguri şi slovaci. L-am dus acolo într-o duminică, primăvara, la grajdul comunal, s-au adunat oameni fiindcă auziseră că e un armăsar frumos, ceea ce era şi adevărat. Fiind noi în curtea grajdului, primarul ne recomandă pe viitorul călăreţ, un slovac blond şi înalt de aproape doi metri, un om blînd şi calm, care a fost militar la artilerie. Eu îi atrag atenţia că armăsarul e nărăvaş şi îl întreb dacă are curaj să nu i se întîmple ceva. (Armăsarul a fost adus legat la căruţă şi nu călărit, de la Ciumeghiu). Noul călăreţ, adică slovacul, l-a desfăcut de la căruţă, i-a pus frîul în cap, l-a prins de dîrlogi şi i-a dat doi pumni de-o parte şi de alta a urechilor. Blînd, ca o oaie, i-a permis să se urce pe el, să facă o tură prin sat şi să-l bage în grajd fără ca să mai facă pe nebunul. Toţi ne-am mirat de reuşita învăţăturii.

Am să povestesc acum despre două întîmplări nenorocite tot cu armăsari comunali. Am zis că armăsarii comunali erau găzduiţi la staţiunea de montă comunală unde mai erau şi taurii comunali, vierii comunali şi, mai recent, berbecii comunali. Armăsarii erau cazaţi într-o boxă care în spate se închidea cu nişte stîlpi orizontali foarte puternici şi care nu permiteau ca taurii să intre în boxă la armăsari. În comuna Gurbeghiu şi Căuajd la o sărbătoare, probabil la Rusalii, îngrijitorii taurilor care îngrijau şi de armăsari, n-au mai închis boxa în spate cu barele respective şi cînd taurii s-au

întors de la apă, de la fîntîna din curte, au intrat în boxa armăsarilor şi i-au luat în coarne, le-au scos intestinele şi i-au ucis. Să mai amintesc aicea şi accidente întîmplate cu taurii. Aceştia , în comuna Rîpa, şi tot în Căuajd. Şi iată cum: tot la sărbători, cînd oamenii mai beau ceva. După ce au dat drumul la tauri la adăpat în curte, şi cînd au intrat în boxă ca să-i lege, taurii simţind mirosul emanat de alcoolul băut de îngrijitori, nu i-au mai cunoscut şi i-au zdrobit în iesle, murind într-un mod absurd, putînd fi evitat dacă n-ar fi fost sub influenţa alcoolului.

VÎNĂTOAREA

În raionul Salonta, raion jumătate de cîmp jumătate de dealuri, era un loc deosebit de potrivit pentru vînat. Dacă pe pusta Salontei erau turme de dropii (păsări oprite la vînătoare) şi care mergeau în turme în jur 15-17 capete, trecînd frontiera de la noi în Ungaria şi invers, în părţile mai deluroase, în afară de cerbi şi căprioare, vînatul obişnuit erau iepurii şi fazanii.

Pe vremea aceea, după 1950, era o crescătorie de fazani în comuna Miersid improvizată dar adecvat posibilităţilor de pe vremea aceea. Ea era formată din fazani închişi în volieră de rasă comună, capturaţi din iarnă prin metoda capcanelor cu grăunţe şi mai aveau şi fazani ornamentali din rasele chinezeşti şi mongole, viu colorate, argintii, aurii, bronzaţi care se cunoşteau că aveau pe gît un inel de culoare albă. Fazanii de vînătoare din voliere (făzăniţele şi fazani masculi) produceau ouă care erau clocite de cloştele cumpărate din satele vecine. Era grija serviciului veterinar raional ca să asigure sănătatea acestor cloşti şi, indirect, a fazanilor din volieră şi a puilor rezultaţi după clocire. Se cumpărau cloştele din satele vecine, indemne de boli la găini, se vaccinau antipestos, se tratau contra parazitozelor intestinale şi li se punea în cuib în jurul a 20-25 ouă de fazani. Puii de fazani ieşeau după 18 zile de incubaţie, erau crescuţi în cuşti pînă la vîrsta de 11 săptămîni, cînd începeau să nu mai tragă la găinile clocitoare care-i îngrijeau după ecloziune pînă cînd creşteau. Atunci erau adunaţi şi împrăştiaţi în pădurile unde ocoalele silvice aveau plan de populare a pădurilor.

Tot iarna ocoalele silvice (brigadierul de vînătoare) se ocupau cu prinderea fazanilor, cu ajutorul cuştilor cu grăunţe (ca şi la prinderea celor pentru voliere), pentru export, care se făcea în Polonia probabil pentru că din cauza temperaturii mai scăzute puii n-ar fi putut ajunge acolo la maturitate. Ei se exportau în cuşti din sîrmă, mai rar cu trenul, mai adesea cu avionul, sigur, populînd parcurile de vînătoare ale polonezilor.

Tot ocoalele silvice se ocupau şi cu exportul de iepuri de cîmp. Şi aceasta, în Franţa, unde o maladie Mixomatoza a împuţinat iepurii, fiind nevoie de a aduce iepuri din alte ţări, inclusiv România, care nu se îmbolnăveau de acestă boală. Iepurii erau prinşi tot în timpul iernii, cu aceeaşi metodă ca fazanii, erau puşi în nişte lăzi avînd cu ei furaj fîn şi sfeclă şi o gaură superioară la ladă pentru aerisire. Lăzile erau din scîndură şi înăuntru se introduceau 4 iepuri. Operaţiile se făceau de către Prodexport, dar pe timpul anilor 1950-1951 nici oamenii lor nu ştiau multe despre problemele pe care le ridicau aceşti iepuri. Nu era permis să se bage într-o ladă doi masculi deoarece se luau la bătaie pînă cînd se ucideau. La un Crăciun s-au adunat mai mulţi iepuri pentru export, au fost introduşi în lăzi, iar pădurarii au plecat pentru sărbători. Iepurii, după ce au mîncat proviziile, au început să roadă scîndurile şi ai ieşit cu capul afară, dar cînd să tragă capul înapoi, n-au mai putut să-l tragă, aşa că o bună parte din cei care au scos capul afară au murit chinuindu-se să forţeze revenirea. Acestea erau

întîmplări atunci cînd s-au început exporturile.

Asociaţia de Vînătoare locală, care avea şi ea o mică făzănărie, mă cadorisea în fiecare sezon cu cîte 1-2 iepuri şi 1-2 fazani. Cînd venea paznicul de vînătoare şi-mi aducea un iepure, de obicei lunea dimineaţa, zicea către mine: Tovarăşu' doctor, tov. preşedinte m-a trimis cu acest iepure să vedeţi de ce boală a murit. Eu aveam o instalaţie specială pentru jupuit iepurii şi miei care-i mai primeam cadou, iar vînătorul mergea şi jupuia iepurele, blana trebuind s-o predea la asociaţie, iar eu rămînînd ca să rog pe nevastă-mea să pregătească iepurele la fezandat ca să constat de ce boală a murit!

Trebuia să am grijă ca să nu lipsească vinul negru, singurul adecvat oricărui vînat!

MUNCA LA GOSTAT

Să amintesc puţin despre munca la gostaturi, pe care o făceau medicii veterinari pînă cînd au fost încadraţi medici veterinari proprii. Munca nu era uşoară, conducerea fiind înclinată să socotească că orice pierdere de animale se datora medicului veterinar şi nu deficienţelor reale în creşterea lor.

În toamna anului 1949 era director la trustul gostat Oradea un evreu din Beiuş care pînă atunci n-avea nimic comun cu agricultura, dar cum ei ştiu de toate a făcut şi agricultură. A dat ordin ca toate oile proprietatea trustului Gostat Oradea (cele mai multe de rasă merinos transilvănean sau merinos de vest) să fie aduse la Gostat Salonta unde iarna s-a constatat că oile au venit dar că furaje nu erau. Şi a început mortalitatea, în special în primăvară, odată cu fătarea şi cînd oile aveau nevoie de hrană mai consistentă. Ciobanii adunau de pe cîmp cocenii rămaşi din toamnă neridicaţi, iar conducerea trimiteau tăiţei de sfeclă. Cercetînd la birou ce fel de raţie se da la oi, am constatat că era raţii prescrise în tratatele de creştere a ovinelor, dar erau alimentate în realitate, cum am văzut, mîncau cocenii de pe cîmp şi erau poftite să mai mănînce şi tăieţei de sfeclă de la fabrica de spirt din Oradea. Ciobanii îmi scriau bilete ca să-i ajut şi, mobilizînd conducerea, a început să se procure fîn şi grăunţe, deşi pînă atunci, adică pînă cînd am aflat eu de mortalitatea oilor şi în special a mieilor, ei nu dăduseră importanţă problemei.

La procesul iscat cu acestă ocazie, după ce am prezentat fotografiile făcute animalelor, scrisorile ciobanilor şi scriptologia ireală arătată mai sus, tribunalul a apreciat vina trustului şi nu a mai pedepsit pe cei locali, dar directorul a şters-o în Ţara Făgăduinţei!

Tot cu gostat Salonta şi tot din cauza acestui director, am avut un alt necaz, şi anume: a trimis de la toate gostaturile, din motive pe care el le ştie, produse biologice care nu se puteau folosi la acele ferme, le-a introdus prin alţii în pivniţele gostatului, fără ştirea şi aprobarea mea.

La inventarul care s-a făcut la finele anului, cînd s-a constatat depozitul de medicamente, cele mai multe expirate, am fost chemat să le văd. Atunci s-a pornit un proces cum că eu aş fi vinovat de alterarea lor. La tribunalul local, un procuror dintre cei populari pe vremea aceea, m-a acuzat că eu le-am pus în pivniţă, unde s-au alterat. La afirmaţia mea că întîi n-am ştiut de ele, iar în pivniţă este locul cel mai bun de păstrare, el, om nevinovat, n-a mai spus nimic, dar că, conducerea gostatului, care ştia că n-am nici un amestec şi nici n-am ştiut de ele, a dat o hîrtie în care spunea că nu are nici o pretenţie faţă de mine şi că n-am avut nici un amestec în toată treaba asta, vinovat fiind tot acest pseudoagricultor.

Şi aşa am scăpat basma curată!

Acţiunea era purtată de organele politice, administrative şi de alţi angajaţi în cadrul comunelor. Medicii veterinari, care trebuiau să fie permanent în teren, în orice oră era nevoie de ei, erau mai puţin folosiţi. Eu, însă, ca medic de raion, mai aveam timp liber şi pentru această acţiune.

În comuna Cefa, comună mare unde era şi o circă veterinară (era prin 1960, aproape pe terminate colectivizarea), numai că o bătrînă, nevasta vizitiului de la circa veterinară Cefa, nu vroia să se înscrie, deşi avea doi băieţi contabili, unul la Oradea şi unul la pescăria Cefa, iar bătrînul la medicul veterinar. Nu ştiu cui i-a venit ideea, probabil medicului veterinar de circumscripţie, ca să mă cheme s-o conving pe bătrînă să se înscrie. În adevăr, eu ocroteam pe bătrîna şi-i trimiteam vara bilete pentru băi, iar cînd veneam la Cefa ea aducea la medicul veterinar gogoşi că ştia că-mi plac, iar vara pepeni din grădină. M-am dus la Cefa şi am început să stau de vorbă cu bătrîna şi cu toată familia, avînd cu noi şi cererea de înscriere semnată de bătrînul. Vorbind una-alta, i-am spus bătrînei că dacă se înscrie, o să cînte la difuzor o cîntare în cinstea ei şi că copiii nu vor mai avea nici un necaz la locul de muncă. Mai de bunăvoie, mai dusă cu vorba, ca să nu mă refuze bătrîna că ştia că aveam grijă şi-mi luasem angajamentul să-i dau bilete şi în viitor, s-a înscris şi ea, pentru ca la vreo jumătate de ceas să-i cînte bătrînei la difuzor nu o cîntare, ci două, ca semn al victoriei şi al învingerii neîncrederii ei.

Am mîncat nişte papricaş de găină la bătrîna, am mai mîncat şi gogoşi, am băut şi vin şi seara, tîrziu, cu maşina raionului, am plecat acasă la Salonta, organele politice fiind mulţumite că lucrurile s-au întîmplat într-un mod civilizat.

Am participat la acţiunea de colectivizare a agriculturii şi în comuna Ucuriş, o comună care cîndva avea o piaţă destul de frecventată de satele vecine, sate de deal, unde am obţinut, tot prin metoda convingerii, înscrierea unor ţărani în colectiv.

●●●

În anul 1962, cu ocazia înfiinţării consiliilor agricole, s-a reorganizat şi serviciile veterinare. La raion s-a desfiinţat postul de medic veterinar, eu trecînd la circumscripţia Mădăraş, dar rămînînd ca vicepreşedinte cu problemele de creşterea animalelor. La raion era rămas inginerul zootehnist întrucît ponderea începea să devină producţia animalieră şi să se dea mai puţină importanţă combaterii bolilor.

Circumscripţia Mădăras funcţiona în comuna Mădăras, la 2 km. de Salonta, unde mergeam cu o trăsură a dispensarului, cu doi cai frumoşi, şi cu un birou în comună. Dar greutatea, adică ponderea acţiunilor, se purta la CAP Mădăras, pe vremea aceea cel mai dezvoltat din regiunea Crişana, unde se putea face şi se făcea o agricultură care făcea cinstea atît a raionului cît şi a regiunii. Acolo mai lucra şi fostul inginer agronom şef de la raion, şi inginerul zootehnist, mai tînăr, dar bine pregătit.

Preşedinte era tov. Teodor Maghiar, erou al muncii socialiste, deputat în Marea Adunare Naţională, preşedinte al CAP-ului de la înfiinţare, în 1949, pilonul de bază al întregii dezvoltări a gospodăriei. Se lucra în mod ştiinţific, se punea la dispoziţie tot ceea ce era necesar succesului şi, într-adevăr, gospodăria putea să fie oricînd o expoziţie a succesului agriculturii cooperatiste.

M-am angrenat cu toată dragostea, priceperea şi puterea de muncă în acţiunea pentru dezvoltarea zootehniei şi păstrarea sănătăţii animalelor, în colaborare tehnică cu cei doi ingineri de care am pomenit şi cu sprijinul permanent al consiliului de conducere în frunte cu preşedintele.

Bineînţeles, organele superioare căutau să ne ajute prin toate mijloacele, gospodăria fiind socotită cea mai bună din judeţ şi unde erau trimişi orice vizitatori ca să vadă ce se poate face şi cum se poate face cu succes agricultură cooperatistă.

La circumscripţia veterinară Mădăras, unde aveam să asigur problemele din satele Homorod şi Ianoşda, am funcţionat pînă în anul 1969 cînd, din motive de sănătate, mi s-a dat o circumscripţie mai uşoară, circumscripţia Tulca, de unde am ieşit la pensie pentru motive de boală, în anul 1972.

Şi la Mădăras şi la Tulca am înfiinţat noi circumscripţii, adică le-am organizat, fiindcă anterior n-au mai fost acolo circumscripţii.

Dacă la Mădăras aveam birourile şi magazia în incinta CAP-ului, la Tulca, consiliul agricol regional a pus la dispoziţie banii necesari cumpărării a doi cai tineri şi frumoşi (de la CAP Mădăras), a unei trăsuri vrednică de invididat, cu care mergeam uneori de la Tulca la Salonta, şi a închiriat casa parohială, pe care am reparat-o, am amenajat-o şi am înzestrat-o cu toate cele necesare unui dispensar veterinar modern, încît atunci cînd a fost gata, primarul comunei Tulca, cînd a văzut-o, a zis că e mai frumoasă decît primăria şi că nu crede că mai sînt multe asemenea dispensare, deşi cele de la Tinca, Batăr, Ghiorac, erau mult mai spaţioase şi mai bine dotate.

În ambele circumscripţii am lucrat ca medic veterinar după sistemul cunoscut şi arătat mai sus, şi m-am bucurat de aprecierea organelor politice, administrative şi ale conducerii cooperativelor agricole, ca şi ale populaţiei, proprietară de animale, de unde am rămas cu amintiri plăcute pe care le-am adeverit la cîţiva ani după ce, ieşind la pensie, am mai trecut prin acele locuri, oamenii fiind bucuroşi că ne vedem şi amintindu-şi cu drag de timpul cît am lucrat şi l-am petrecut împreună.

OMISIUNI

Unele din întîmplările pe care le-am avut în viaţă le-am amintit pe parcursul descrierii. Acum am să scriu despre cîteva pe care le-am omis.

Cînd eram elev de liceu, prin clasa a V-a, a VI-a, o parte din vacanţă o petreceam la bunici. Odată primăvara, într-o miercuri, pleacă bunicul la tîrg la Cacova şi îmi spune de cu seară că dimineaţă să mă scol şi să dau cîţiva strunjeni la vacă. M-am dus la grajd, am curăţat ieslea şi am pus un braţ de strunjeni. În grajd era o mică nişă cu un mic opaiţ pentru vedere. În această nişă sau copileţ, cum se spune la noi, se găseu nişte nervuri de tutun. Toată lumea cumpăra foi de tutun din satele de cîmpie, le tăia şi făcea tutun pentru pipe. Dar nu foloseau aceste nervuri care dădeau un tutun foarte puternic, dar le opreau ca să le întrebuinţeze în caz de mare nevoie. În nişe era şi o lulea. Am luat nervurile, le-am rupt în bucăţele mici, le-am băgat în lulea, le-am aprins cu chibriturile din nişă şi am tras cîteva fumuri, plecînd apoi în casă.

Ajuns în casă, m-am băgat în pat şi am văzut cum începe să se învîrte casa, eu fiind ameţit şi întorcîndu-mă şi eu împreună cu celelalte obiecte. Am început să vărs, m-au prins nişte friguri şi am avut dureri de cap. După vreo două ore de chinuri am adormit şi am transpirat. Nu mi-am revenit bine decît după masă, dar am rămas cu o senzaţie de repudiere a tutunului, care m-a ţinut toată viaţa, motiv pentru care n-am fost fumător.

●●●

La noi în sat era un om, Pavel Bălan, vecin cu noi. Om inteligent. Capabil să facă orice fel de îndeletnicire, s-a ocupat în special cu comerţul de animale, unde tot ce cîştiga dintr-o parte, dădea în altă parte, cînd comer-

ţul se dovedea fără cîştig. Aşa a cumpărat nişte oi, cam 3oo de capete, pe care le-a adăpostit într-un sălaş de pe Valea Satului. Înspre februarie, deşi erau bine întreţinute, a început să moară de gălbează, aducîndu-l la sapă de lemn.

În tinereţe a avut o nevastă cu care a avut o fată. Această nevastă l-a părăsit şi s-a măritat cu un plutoner ajutant de la Rîmnicu Vîlcea. Acesta era de la noi din sat, îl chema tot Bălan, zis Burduş. Într-o vară, nevasta lui şi cu fata vin la mama lor la noi în sat, amîndouă îmbrăcate în costum oltenesc, cu vestă, adică clintuş. El, bine dispus, la cîrcimă, a cîntat aşa: *Eu în clintuş, nevasta în clintuş,/fata mi-o creşte Burduş,* oarecum invidios pe soarta bună a nevestii.

Şi-a luat altă nevastă, o nemţoaică din Reşiţa, care avea un copil pe care-l chema Karci şi pe care îl aduce la noi în sat. Nemţoaica i-a făcut şi ea un copil şi ziceau oamenii că pînă acum o avut un Karci (o carte) şi acuma face un bucfal (tot o carte), adică două neamuri de cărţi, două neamuri de oameni.

A fost un om entuziast, foarte credul şi a murit sărac.

●●●

Vreau să amintesc puţin despre agricultura care se făcea de către unii proprietari (se zice mici boieri) care, fiind nepricepuţi, n-au avut nici rezultate bune. La Ograda, în judeţul Ialomiţa, cînd lucram la circa Sudiţi, am mers la sora dirijorului Ionel Perlea (care e născut în Ograda), la un cal bolnav. Cumnatul său, care, după cum am aflat, avea studii de Drept, se zbătea ca peştele pe uscat ca să ducă cît de cît o godpodărie nerentabilă. Am fost chemat la un cal bolnav, şchiop, bătrîn şi unde nu se putea face nici o recuperare. Cum să lucrezi cu 7 asemenea animale şi să obţii rentabilitate?

Am amintit cînd eram militar la Birchiş, că treceam Mureşul şi eram găzduiţi la ferma lui Birtolan, unul din ginerii lui Ciceo-Pop. Acolo ofiţerii noştri jucau poker cu acest Birtolan, "domnu maior", care avea, tot aşa, o gospodărie nerentabilă şi unde eu, cu ochi cît de cît de cunoscător, n-am putut găsi ceva care ar putea să fie dat drept pildă. Dar grosul proprietăţilor era în podgoria Aradului.

●●●

Poveşti despre puii de o zi.

Începînd din anii 1950-1951, pentru a îmbunătăţi rasele de găini, statul a hotărît două medode: una de a vinde sau a schimba cocoşi de rasă, cap pe cap, fără nici un adaos, sau de a livra pui de o zi.

În anul 1949, cînd acţiunea era la început, adică mai mult experimental, şi cînd s-a înfiinţat CAP Mădăras, organele judeţene au hotărît să aducă la Mădăras în comună, pentru colectivişti, cocoşi de rasă Rodisland pe care-i dădeau în schimb cu cocoşii de rasă primitivă pe care-i aveau locuitorii, fără ca să li se ceară diferenţă de preţ. Aşa a fost trimisă la Mădăras o maşină cu cuşti pline cu cocoşei tineri pentru schimb, iar a doua zi trebuia să se execute acest schimb, cocoşii cetăţenilor care vor fi schimbaţi, erau trimişi la abatorul din Salonta pentru sacrificare.

Merg eu la Mădăras, batem toba (aveam circa 150 de cocoşi) ca să vină femeile la schimb. Au venit 10-15 şi pînă seara, n-a mai venit nimeni. Cocoşii, înebuniţi să stea în cuşti, au început să se bată între ei, iar a doua zi, ca să scap cumva de ei, am luat de la CAP un car cu doi bivoli, am pus în car cuştile cu cocoşi şi am început să mergem prin sat, unde tehnicienii, cu cîte o mătură în mînă, prindeau cocoşii cei bătrîni, îi băgau în cuştile goale dinainte pregătite şi dădeau drumul la cei tineri, aceştia bucuroşi că se găseau între găini. Şi numai aşa am putut ieşi cu faţa curată din această sarcină. Ceea ce era interesant, este că aceşti cocoşi crescuţi în fermă, erau agresivi faţă de om şi mai ales faţă de copii, pînă cînd încet-încet

s-au obişnuit cu oamenii.

Trecînd la problema puilor de-o zi, la raion aveam un incubator cu o capacitate de 3000 de pui, pui care trebuiau repartizaţi imediat după eclozіune, la CAP-uri ori vînduţi la populaţie. Mare problemă avea inginerul zootehnist cînd ieşeau aceşti pui. Colectivele se fereau, pentru că unii mureau nefiind create condiţiile necesare, întotdeauna, iar alţii nu-i puteam plasa fiindcă nu se găseau amatori.

Odată, la o asemenea ecloziune, tovarăşul inginer Popa, zootehnistul, cu care lucram în bună înţelegere, zice să facem ceva să-i plasăm. Ne uităm noi la planul de producţie la CAP-uri şi vedem că la CAP Arpăşel era sarcină de 3000 de pui în două tranşe. Dar CAP Arpăşel, care cu un an înainte avusese pierderi, a hotărît să nu mai ia pui de o zi. Zice tovarăşul inginer să mergem amîndoi la faţa locului, mai cu seamă că eu eram prieten bun cu preşedintele Huszar baci, şi poate l-om convinge să ia puii. Ajungem noi pe la 11-11,30 la Arpăşel şi prindem în birou pe preşedinte, pe inginer şi pe contabil, şi le spunem de ce-am venit. Toţi trei zic că adunarea generală a hotărît să nu mai ia pui de o zi, iar dacă ia preşedintele şi mor, să-i plătească. Zice Huszar baci că el nu-i dispus să plătească, dar ca să nu se strice cu noi, mai ales că tovarăşul inginer i-a atras atenţia că sarcina de a primi pui era înregistrată în planul de producţie, Huzsar baci, om inteligent şi cu o minte elastică, zice aşa: Scrieţi dumneavoastră în condica de îndrumare şi control a organelor agricole, şi eu am să spun că împreună cu tovarăşul inginer şi tovarăşul contabil, am fost obligaţi să executăm dispoziţiunile organelor raionale şi sarcinile planului de producţie.

Noi am scris aceste lucruri, fiindcă era mai uşor să scrii decît să faci treabă, şi a rămas inginerul să se ocupe de organizarea adăposturilor pentru primirea puilor şi să caute două femei care să le aibe de grijă.

La vreo două săptămîni ies puii din incubator şi CAP Arpăşel este chemat la Salonta să ridice puii - o mie de capete, momentan. A doua zi vine o maşină tip Molotov şi cu brigadierul zootehnist să ridice puii de la Salonta. Incubatorul livra puii în nişte cutii de carton, special amenajate, care după ce erau golite de beneficiar, erau restituite. Vine şoferul şi cu brigadierul, pun, împreună cu personalul de la incubator, puii în maşină, acoperă maşina cu o prelată, şi oamenii sînt buni de drum. Dar era Duminica Paştilor şi la cei doi le-a venit în gînd că au neamuri în Salonta şi n-ar fi rău să se ducă să-i vadă. Şi, într-adevăr, se duc pe la ei, intră în casă, se felicită, mănîncă şi beau. Pînă erau ocupaţi cu această muncă deosebit de plăcută, mai dădea şi un rînd de ploaie şi intră apa printre prelată. După o vreme se gîndesc că ar trebui să plece acasă. Se urcă în maşină şi pleacă. Pe vremea aceea, nu era miliţie care să-i amendeze pe şoferi dacă erau piliţi, aşa că merg fără nici o grijă.

Ajungînd la destinaţie, adică la CAP, unde trebuia să-i aştepte cele două femei angajate pentru creşterea puilor, nu găsesc pe nimeni acolo, spunîndu-li-se de către paznic, că femeile au fost, au făcut focul pentru pui şi că, văzînd că nu vin, au plecat acasă. Se trimite după femei, acestea vin, fac din nou focul, mai trece o vreme pînă de încălzeşte, şi cînd să scoboare puii, constată că o bună parte din ei erau morţi, înghesuindu-se sărmanii, plini de frig, unii în alţii, aşa că din circa o mie, au mai rămas trei sute. Dar şi aceştia, sigur, bolnavi şi înfrigurаţi.

Inginerul, socotind că şoferul şi brigadierul sînt vinovaţi - şi aşa şi era - dă dispoziţie să li se impute puii. Huszar baci vine la mine şi îmi zice: Tovarăşu' doctor, dacă eu pun şoferul să plătească puii, ăsta mă lasă cu maşina fără şofer şi eu n-am alt şofer în sat, şi trebuie să-l ţin aşa cum e, bun sau rău, că mai are şi el zile cînd face treabă, iar dacă nu-l pedepsesc pe şofer, nu-l pot pedepsi nici pe brigadier, că amîndoi sînt coautorii pagubelor!

Să vorbim puţin şi despre puii pe care-i vindeam sectorului particular, adică gospodinelor. Şi aici treburile mergeau tot greu. Iată, odată, ies puii şi nu ştiam cui să-i livrăm. Zic către tovarăşul inginer zootehnist că eu

eram ocupat cu o şedinţă, să cheme la telefon pe tehnicianul de la comuna Gurbeghiu, să stau cu el de vorbă. Pe ăsta îl chema Păcurariu, făcuse şcoala de tehnicieni zootehnişti la Şimleul Silvaniei, era un băiat care orice îi dădeai să facă, nu spunea că nu ştie sau nu poate, şi în plus era un băiat frumos şi iubăreţ, asta îmi plăcea mie, eu avînd o simpatie deosebită pentru acest "cavaler rătăcitor". Vine la telefon şi, fără să mai zică ceva, îl iau din scurt: Păcurariule, tu cîte drăguţe ai în Gurbeghiu? El zice către mine că probabil vreo 3-4. Eu zic aşa: peste trei zile vine domnul inginer cu pui de-o zi. Tu să aduci cinci femei care să ia fiecare cîte 30 de pui, femei care să fie pe la ora 10, cînd soseşte maşina cu puii. Seara, nu m-am mai întîlnit cu inginerul zootehnist, dar a doua zi zice inginerul către mine dimineaţa la birou, că mă cheamă Păcurariu la telefon. Eu, mi-era frică să nu fi murit puii şi-l întreb care-i baiul. El zice că nu-i bai mare, doar că ar mai avea nevoie de vreo 500 de pui, întrucît femeile din sat, văzîndu-i cît sînt de frumoşi şi avînd cloşti, şi-au exprimat dorinţa de a cumpăra şi ele. Sigur că noi am fost încîntaţi să mai scăpăm de 500 de pui.

•••

O întîmplare cu un tehnician, în Tinca. Era un tehnician agricol de prin părţile Beiuşului, tot din aceia iubăreţi. Odată, nevastă-sa pleacă acolo de unde erau ei şi după vreo trei-patru zile vine înapoi şi se apucă femeia să cureţe prin casă după bărbatul care nu s-a ocupat de curăţenie în lipsa ei. Cînd dă să facă patul, găseşte sub perină o pereche de chiloţi femeieşti. Scandal mare, că ea bănuia o tehniciană tot din Gurbeghiu, cu care ăsta ar fi trăit. Vine să reclame la raion şi o trimite ăştia la mine, iar eu i-am spus foarte serios că ea n-are nici o dovadă că a fost fata aceea la el şi că dacă mai continuă să se lege de ea şi să-i spună bărbatului vorbe urîte, îi mutăm la munte, de unde au plecat. Nu le convenea, că trăiau bine la Tinca... Şi cu asta femeia a rămas cu paguba.

Tot o întîmplare de dragoste am avut cu tehnicianul meu tot din Gurbeghiu, Călinescu. Acesta era oltean din Drăgăşani, muncitor, cu o inimă aleasă şi care mai trăgea şi la măsea. Făcea pe medicul veterinar de circumscripţie la Gurbeghiu, din lipsa unui titular, şi într-o zi de vară, prin iunie, se duce la Ianoşda să vaccineze vitele. Merge acolo cu o tehniciană zootehnistă care, cu ocazia adunării vitelor, făcea şi planul de montă al comunei. Au mers cu şareta de serviciu (o trăsurică cu două locuri şi cu un cal). După ce au terminat lucru, după ora 11 şi au mai mîncat acolo de prînz, pornesc să se întoarcă la Gurbeghiu. De la Ianoşda la Gurbeghiu se trecea printr-o pădure. Ies ei din drum, intră în pădure la răcoare, deshamă calul, îl lasă să pască, iar ei se pun să se culce. Adorm. Calul, nemaiauzînd pe nimeni, pleacă şi se duce la grajd la el în sat. Vizitiul cînd îl vede şi-a dat seama că e ceva necaz undeva. Se urcă pe cal şi se întoarce către Ianoşda. Pe drum, îi vede pe ei ieşiţi din pădure, probabil aşteptînd vreo căruţă ca să dea de ştire că au rămas fără cal.

•••

Tot cu baciul Huszar de la CAP Arpăşel am avut necaz cu nişte vieri. Tovarăşul inginer zootehnist le dă în vară doi vieri buni de montă pentru cele 60 de scroafe pe care le aveau în efectiv. Fac vierii monta şi ce le vine în cap membrilor? Că încă patru luni de zile nu au nici un folos de la ei, mai bine să-i îngraşe şi să-i predea la stat ca să ia bani. Aşa fac, îi îngraşe şi-i vînd pentru sacrificare, plătind costul lor raionului şi diferenţa - că erau porci graşi - încasînd-o colectivul. Vine la noi la raion ca să-i dăm alţi vieri, întrucît scroafele intrau în sezonul de montă. Inginerul îi spune că i-a dat doi vieri şi mă întreabă pe mine dacă nu cumva au murit, la care eu am răspuns că în evidenţele mele vierii sînt sănătoşi. Atunci bătrînul zice că n-au fost bolnavi şi nici n-au murit, ci i-au vîndut ca să nu

mai mănînce degeaba.

Vierii de prăsilă erau animale selecţionate, care aveau preţuri ridicate la procurare, care se obţineau greu şi care trebuiau ocrotite pentru a se asigura cîţiva ani monta. Dar aici se punea problema rămînerii sterpe a 60 de scroafe care n-aveau nici o vină de soarta tristă a cavalerilor lor! Aşa că, cu ploconeli şi intervenţii la regiune, cu greu s-a aprobat livrarea altor doi vieri. În tot acest timp, bătrînul păstra o mutră de nevinovat şi poate că nici nu era vinovat, ei începînd să ia contact cu noţiunea de rentabilitate.

•••

O mică întîmplare care nu ţine direct de profesiune, am văzut-o în comuna Sărsig, în drumul de la Marghita la Oradea, cînd nişte oameni (asta era prin 1946) aduceau un butoi de circa 500 de litri cu vin pe o căruţă. Cum l-au legat, probabil că mai mult nu l-au legat, aşa că, drumul luînd-o la vale, butoiul prost fixat a alunecat la o curbă şi a început să o ia la vale. Poate că nu se spărgea dacă în drum nu s-ar fi găsit un copac gros cu care s-a tamponat şi toată băutura s-a împrăştiat. O pagubă, dar care momentan a produs rîsul, aşa cum e povestea cu moţul care, văzînd cum calul lui încărcat cu ciubere în spinare alunecă într-o rîpă şi se duce de-a berbeleacu', după ce ajunge jos, zice moţul:"Paguba ca paguba, dar fain s-o rostogolit!".

•••

Îmi mai aduc aminte că, după război, statul, dorind ca să îmbunătăţească lîna oilor ţurcane, lînă de calitate inferioară, aşa-zisă grosieră, a iniţiat îmbunătăţirea prin aducerea de berbeci de rasă ţigaie. În raionul Salonta cel mai mare număr de oi era de rasă merinos de vest, dar erau şi ţurcane. În 1949 ni s-au trimis 30 de oi ţigăi şi patru berbeci ţigăi ca să-i distribuim în satele româneşti unde se creşteau oi ţurcane, pentru ca să îmbunătăţească lîna din care femeile făceau diferite obiecte de îmbrăcăminte.

Eu am vrut să dau românilor din Salonta, colonişti de prin părţile Beiuşului, aceste animale. Nu s-a găsit nici un amator, deşi am intervenit la ORACA ca să le cumpere oile lor bătrîne şi să aibe bani pentru cele tinere. S-au vîndut oile bătrîne, ocazie ca să scape de ele, au băut banii şi altele n-au mai cumpărat. Iar eu am trimis aceste oi, tineret de doi ani, în comuna Sînicolaul Român, unde agentul veterinar, într-o zi, le-a plasat amatorilor din comună, care erau dispuşi să cumpere şi mai multe. Dar cei patru berbeci i-am lăsat coloniştilor din Salonta ca să facă monta, şi toamna m-am pomenit cu ei plini de rîie şi slabi de nu se mai puteau ţine pe picioare. Nimeni nu le dădea de mîncare. Abia i-am tratat şi i-am trimis tot la Sînicolau, aceasta fără plată, întrucît berbecii nu se vindeau.

În plasa Salonta era o comună Avram Iancu, cu colonişti aduşi tot de pe valea Crişului Negru. În 1945, cînd eram eu medic veterinar la Ciumeghiu şi am avut odată drum în acest sat, unde satul a făcut şcoli frumoase, biserică frumoasă, o fîntînă arteziană, tot cu banii lui, şi o primărie cu mobilier elegant, tăiau lemne în primărie, iar fîntîna arteziană n-au fost în stare să amenajeze un loc de fixare. Primarul, pe care îl chema Partenie, îmi spunea că atunci cînd au venit din satele lor de munte, aduşi prin grija unui intelectual, Nişte a, fost senator şi directorul Camerei Agricole Bihor, om ridicat dintre ei, locuiau fiecare sat numai pe o singură stradă şi nu se amestecau, nici nu se însurau unii cu alţii din alt sat. Toamna îi vedeai luni seara sau marţi seara, în trenurile care veneau de la Beiuş, îmbrăcaţi frumos, cu trăişti cu mere sau cu nuci, aducînd o pereche tînără, frumoasă, atunci însuraţi, din satul din care erau ei.

Tot o întîmplare cu colonizarea, am aflat-o cînd eram la Macedonia, în judeţul Timiş, în echipele pentru studii de monografie şi sociologie despre care am vorbit anterior. În judeţul Timiş se găsea o şcoală medie de agricul-

tură în comuna Ciacova, unde Camera Agricolă trimetea, în vacanţa de iarnă a elevilor, colonişti de la munte pentru ca să mai înveţe ceva din agricultură, întrucît acolo de unde au venit n-aveau cunoştinţe agricole. Erau găzduiţi casă-masă, în mod gratuit, iar profesorii, toţi ingineri angronomi, făceau cursuri cu ei. Aceştia observă că zi de zi dispar din elevi. Îngrijoraţi unde au plecat, întreabă în satele lor dacă au ajuns acasă şi li s-a răspuns că nu-s acolo. Camera Agricolă îngrijorată, anunţă organele de jandarmerie, ca aceasta să-i găsească prin sate umblînd să repare ciubere şi să pună geamuri, plictisiţi fiind de agricultura care-i fixa pe loc, ei avînd în sînge veşnica dorinţă de a călători.

•••

Cînd eram în liceu, pînă cînd m-am cazat la internat, locuiam la diferite gazde şi la un moment dat ajung să locuiesc la clopotarul bisericii din Oraviţa, îl chema Covrig. Avea o nevastă şi erau oameni cam trecuţi de 50 de ani. La ei în casă era o fetiţă pe vremea aceea de 5-6 ani, şi te mirai că ei ziceau că e fata lor. O chema Sofia. Plec eu de la ei, termin liceul, ajung la universitate şi într-o vacanţă după ce am trecut pe la Timişoara pe la unchiul meu, mă urc în tren să viu la Oraviţa. Spre Oraviţa mergeau nişte vagoane micuţe şi pe vremea aceea trenurile nu erau aglomerate ca acum. Într-un compartiment unde am intrat era o fată şi nu mai era nimeni în compartiment. La un moment dat fata vine lîngă mine şi zice către mine: Baciu Ilie, nu mă mai cunoşti? Iar eu îi răspund că nu. Ea zice că e Sofica, fata lui Covrig la care am locuit eu cînd eram elev. Îi zic eu, cum să te cunosc, atunci erai un copil micuţ şi acum eşti fată mare. O întreb ce fac bătrînii, îmi spune că-s sănătoşi şi m-am bucurat, şi o întreb ce-a făcut la Timişoara. Ea zice că n-a fost la Timişoara, ci a fost la părinţii ei. Eu m-am mirat, că părinţii ei erau la Oraviţa şi atunci îmi spune o poveste care m-a emoţionat: ea nu e fata soţilor Covrig, care au înfiat-o de la un orfelinat, şi că părinţii ei adevăraţi sînt într-un sat din cîmpia Banatului, oameni înstăriţi, că mai are trei fraţi acolo şi a fost să-i viziteze şi acuma se întoarce la Oraviţa, deşi aceştia au vrut s-o oprească la ei. Eu am întrebat-o ce face acuma, ce se gîndeşte, la care ea mi-a răspuns că n-are la ce se gîndi, părinţii ei fiind bătrînii Covrig care au crescut-o şi pe care trebuie să-i îngrijească acum, cînd sînt bătrîni. Eu am întrebat-o cum de a ajuns la orfelinat dacă a avut părinţi bogaţi şi ea mi-a spus că tatăl ei fiind călăraş cu schimbul, după ce s-a întors de la armată, unde a făcut stagiul de cîteva luni şi şi-a găsit femeia însărcinată, a spus că acest copil nu e al lui şi ca atare, au trimis-o la orfelinat. Cînd au căutat-o mai tîrziu şi i-au dat de urmă şi a văzut-o că seamănă cu fraţii ei şi spune ea că seamănă cu tată-său mai mult decît cu mamă-sa, atunci tată-său s-a îmbunat, dar ea s-a întors la Oraviţa.

•••

În anul 1946, fiind eu la Sălard, primesc ordin să mă duc în comuna Ciocaia din plasa Săcuieni, unde era un taur bolnav. Vine căruţa de acolo, era vara, pe vremea treierişului, şi după vreo patru ore de drum cam pe la prînz, ajung în Ciocaia. Mă primeşte primarul, un flăcău tînăr, voinic ca un brad, inteligent, şi la care am stat două zile în casa lui pînă cînd am lucrat acolo. Zice el către mine că are treabă la maşina de treierat (era în sezon) dacă vreau şi eu să merg cu el acolo. Eu, care toată viaţa am fost un om curios, am mers împreună cu el, ca să aud că deşi Ciocaia era considerată comună românească, avînd o biserică nouă zidită în stil românesc, la maşina de treierat mai toată lumea vorbea ungureşte. Eu n-am zis nimic, dar primarul a văzut că m-am mirat şi mi-a spus aşa: Noi sîntem români greco-catolici (uniţi) şi am stat pe moşia ungurilor unde nu era şcoală românească şi unde trebuia să vorbeşti ungureşte cu stăpînii de pămînt şi cu personalul agricol.

Şi aşa, cei bătrîni, şi-au pierdut limba şi numai noi, cei tineri ştim şi vorbim româneşte, deşi şi cei bătrîni se consideră români şi nu acceptă să li se spună că sînt unguri, afirmînd că sînt greco-catolici, aşa cum sînt şi românii, fiindcă ungurii sînt, în satele din jur, cei mai mulţi de diferite nuanţe protestante (luterani, calvini, unitariteni etc).

•••

Cînd am fost student, în anul 3 şi 4, ca să mai măresc posibilităţile pecuniare, am fost un fel de agenţie a biletelor de spectacol. Adică, ridicam de la rectoratul universităţii biletele pentru operă, pentru teatre, pentru marile cinematrografe, care erau repartizate universităţii şi apoi distribuite pe facultăţi, pentru studenţi. Adusul acestor bilete şi repartizarea lor îmi asigura un venit de un leu de fiecare bilet, care întotdeauna se aduna la o sumă frumuşică, în afară de marele avantaj că aveam întotdeauna bilete, indiferent dacă se dădeau spectacole speciale sau obişnuite. Mergeam la spectacole cu actuala soţie, căreia pe vremea aceea îi făceam curte, aşteptînd-o ziua la facultate cu flori de la ţigăncile care umpleau trotuarele din jurul universităţii, iar seara o petreceam pînă acasă, admirînd toamna, la florăria Senatului, frumuseţea crizantemelor din vitrine, care nu te lăsau minute întregi, fascinîndu-te cu frumuseţea lor.

Treaba nu era uşoară, în general, dar leu cu leu se aduna şi parcă mai uitam de toată alergătura şi grija că nu întotdeauna le puteam plasa.

•••

În comuna Şişterea, unde am spus mai înainte că se făcea o cultură a cireşilor altoite şi care se vindeau la Cluj, duse fiind direct cu maşina de angrosiştii din Cluj, am auzit o expresie: "Să nu mănînci cireşe cu domnii dintr-un blid, că domnii mănîncă cireşele şi lapădă sîmburele în blid" ceea ce înseamnă că domnii aveau întotdeauna socotelile lor şi nu ţineau seama de-ale ţăranilor. Aşa se gîndea în acest sat unguresc, şi aşa şi făceau nobilii lor. Tot asemenea cuvinte înţelepte am auzit în comuna Roşiori (Felegihaza) şi anume: "Dă lapte fără abrac (uruială)", adică erau vaci care nu le putei mulge dacă nu le puneai înainte nişte uruială şi că erau şi oameni care, fiind plasaţi în locuri mai deosebite, nu se putea sta de vorbă cu ei, iar cînd cădeau din acestă poziţie, se îmblînzeau (dădeau lapte fără abrac).

•••

Întîmplări cu animale sălbatice

Nu am văzut lupi decît la prefectura judeţului Bihor, unde erau doi căţălandri care după o vreme au dispărut, probabil au murit în captivitate. Dar prin luna ianuarie 1967 sau 1968, o iarnă cu zăpadă multă, veneam de la Homorod la Salonta cu sania. Aveam cai buni şi un vizitiu, Imre, curajos şi iubitor de animale. Ne prindea seara la Homorod şi dăm să ieşim în şosea. Auzim din depărtare urletul de lupi. Erau lupi în haită. Se pornise un vînt, timpul cel mai potrivit în care ei ies după pradă. Caii buni, vizitiul curajos, mai aveam şi o furcă în sanie şi mergeam întins, de frică să nu ne ajungă. Norocul nostru a fost că în drum către şosea erau grajdurile CAP-ului, de unde le venea miros de animale. Au cotit-o spre grajduri şi noi am scăpat din ochii lor, aşa că nu i-am văzut, dar i-am simţit pericolul. Am ajuns la canalul de unire a Crişului Repede cu Crişul Negru, am trecut podul şi am tras la cantonul păzitorului de diguri. Apoi am intrat în şoseaua naţională Arad - Oradea, permanent umblată, pe unde nu ne mai era frică că ar veni, deoarece pentru a ajunge la acestă şosea, trebuiau să treacă nişte mlaştini colaterale canalului de legătură.

Vulpile. N-am avut întîmplare deosebită, dar mergînd odată de la Tinca la Olcea, tot pe vreme de iarnă, cam prin februarie, cînd ele sînt în căl-

duri, le-am văzut de pe şosea, din vîrful dealului, cum mergeau lătrînd ca nişte căţălandri. De la vizitiu am aflat că sînt în perioada rutului.

Asociaţia de vînătoare şi ocolul silvic din Tinca creştea şi ocrotea **căprioare** şi primăvara era o plăcere ca, trecînd pe şosea, să le vezi păscînd fără grijă prin culturile de grîu, ocrotite şi fără nici un pericol. Iarna li se punea în anumite locuri deschise fînuri şi grăunţe, unde veneau atunci cînd din cauza zăpezii nu mai puteau să pască.

În satul Berechiu, într-o toamnă, prin 1954-55, am văzut pe nişte tarlale întinse de 200-300 hectare pe culturi de grîu, cum s-au aşezat **cocorii** care veneau din nord, mergînd în sudul călduros. Au ajuns seara şi dimineaţa au plecat. Unii care n-au mai putut să meargă, epuizaţi sau accidentaţi, şi care au rămas neputincioşi, am văzut pe alţii mai bătrîni cum se întorceau în jurul lor, probabil îndemnîndu-i să plece şi, după ce vedeau că nu pot pleca, plecau şi ei în urma stolului.

Tot în legătură cu plecarea păsărilor spre sud, cînd eram elev şi locuiam la părinţii mei la gară, într-o toamnă ploioasă şi friguroasă şi probabil cu o primăvară tîrzie, au venit rîndunelele din nord şi le-a prins vremea rea. Au intrat în podurile gării unde au murit de frig, de au trebuit să le scoată cu lopata şi cu coşurile. Erau pui tîrziu scoşi, care n-au putut creşte ca să poată face faţă drumului. Ani de zile am observat eu, dar mai mult oamenii din sat, că în ziua de 8 septembrie, la Sfîntă Măria Mică, se adunau rîndunelele de dimineaţa pe stîlpii de telegraf zburînd încoace şi-ncolo, pentru ca după masă să nu mai rămînă nici urmă. Plecaseră. Dar interesant este cum au respectat anumite date fixe.

•••

În primii doi ani de studenţie am zis că am dus-o greu, pentru care motiv m-am şi îmbolnăvit de plămîni, fiind obligat să rămîn un an acasă. Atunci am mîncat şi la masa Azilului de noapte, la cantina aşa-zisă a vagabonzilor, unde cu 2 lei se obţinea o jumătate de pîine, un blid mare cu ciorbă de carne şi unde lingurile erau legate cu un lănţişor, ca să nu se fure. Aceasta se afla lîngă fostul teatru Regina Maria pe cheiul gîrlei.

•••

La Ciocăneşti era obiceiul ca la Înviere să se aducă la biserică cocoşi pentru popa, pe care popa îi vindea la Călăraşi la restaurante. În anul 1942, cînd a apărut pesta aviară, cocoşii aduşi popilor s-au îmbolnăvit şi mai toţi au murit, popii rămînînd păgubaşi. După ce a intrat boală între cocoşi, ca să nu se piardă toţi, popii i-au dat pe la cunoştinţe şi ştiu că am mîncat în vremea aceea numai cocoşi popeşti.

În iarna lui 1942-1943, cînd eram bolnav, de Crăciun vine la mine agentul veterinar Trandafir din Ulmu să-mi aducă un cocoş. Omul avea trei copii, salariul mic, las că nici eu nu eram prea avut, dar cînd i-am văzut dragostea lui de a-mi face un dar de sărbători, m-am emoţionat. Am primit cocoşul cu mulţumiri şi i-am spus nevestii ca să-l trimeată la soţia lui ca dar din partea ei pentru sărbători, că el are copii, iar eu cu nevastă-mea ne-ajunge ce avem. După mai multe ezitări, a acceptat, şi i-am spus că să nu mai facă asemenea daruri, că el e om nu de dat, ci de primit daruri.

•••

Cu nenea Tache, tehnicianul meu de la Ţăndărei, am făcut în primăvara lui 1943, vaccinări anticarbonoase în comuna Chioara. După terminarea lucrului am mers cu nenea Tache, care era cunoscut de toată lumea, la un han să mîncăm. Hanul era în mijlocul satului şi în cele patru colţuri ale pieţei unde se făcea hora, era tot cîte un han, dar că celelalte trei nu erau deschise decît de sărbători, ăsta al nostru la care am mîncat, fiind deschis şi

în alte zile. Începem să mîncăm şi zic eu către nenea Tache să-mi aducă hangiul un pahar cu apă. Hangiul, un om inteligent, zice către mine că are să-mi spună o poveste şi să nu mă supăr, că-s mai tînăr ca el. La care eu am răspuns că ascult cu mare atenţie orice vorbă înţeleaptă. Şi-mi zice el mie că să nu cer birtaşului apă, că el a deschis prăvălia pentru băuturi alcoolice şi nu pentru apă, adică practic, să-i ceri omului ce are şi nu ce nu are. Am pus după ureche.

●●●

În comuna Gurbeghiu am avut un agent veterinar, Iovan, zis Fişte, om pe vremea aceea de circa 35 de ani, inteligent, muncitor, gata întotdeauna să facă o muncă ce i se cerea, dar care avea o mică "hibă", ca toţi meşterii buni, îi plăcea să "pilească".

În toamna anului 1953 sau 54 trebuia să trimit la raionul Marghita din judeţul Bihor, tehnicieni veterinari sau agenţi veterinari, care să lucreze în combaterea febrei aftoase. Cum în sat se culegeau viile şi apăruse turburelul, Iovan era mai tot timpul "pilit". Trebuind să schimb alt agent veterinar căruia i se terminase timpul pentru care a fost trimis, m-am gîndit să-l scot pe Iovan din mediul în care se afla.

Avînd drum către Tinca, mă opresc la primărie să îl caut. Mi se spune că e plecat în lunca Gurbeghiului, după lemne. De acolo se aduceau toamna crăci care se foloseau la încălzit în timpul iernii. M-am dus acasă la el să văd dacă nu cumva n-o fi plecat şi am constatat că plecase împreună cu soţia şi că acasă a rămas tată-său şi cu patru copii, care mîncau în curte struguri cu pîine. Îmbrăcaţi în nişte cămăşi lungi, stăteau la soare şi se alimentau. Am întrebat pe bătrînul dacă le dă lapte la copii sau altă mîncare şi mi-a spus că atîta primesc. Mi-a fost milă de copii, copii nevinovaţi şi sărmani, şi am hotărît să-l las acasă ca să ajute la aprovizionarea pentru iarnă: adus lemne, cules porumbul, scos cartofii, şi alte lucruri. Cînd m-am întors din teren, l-am găsit acasă. I-am spus ce vreau să fac şi am zis că-l las acasă ca să se pregătească pentru iarnă. Avea o nevastă amărîtă, o chema Ana, slabă şi cu grija copiilor şi a lui.

Întrucît începuseră să vină tehnicienii veterinari cu şcoală medie, în comuna Gurbeghiu a sosit un asemenea tînăr, iar Iovan a fost eliberat, neavînd studii. Vine la mine şi-mi spune necazul. Vorbesc cu directorul Gostat Salonta, un om cu suflet ales şi înţelegător, ca să-l angajez ca tehnician, întrucît, într-adevăr, putea fi folositor dacă nu trăgea la măsea. Directorul i-a asigurat o locuinţă pentru familie, i-a dat şi un lot pentru semănatul bucatelor, mai primea lapte de la Gostat, şi vreo doi ani de zile treaba a mers bine, mai ales că era şi la secţia respectivă o şcoală elementară cu patru clase, unde copilaşii puteau să meargă să înveţe. Avea copii deştepţi şi le plăcea să înveţe.

Conducerea Gostatului a iniţiat să se facă un magazin pentru diferite produse alimentare şi industriale, întrucît secţia avea mulţi angajaţi. Cu care ocazie a început să funcţioneze şi un mic bufet. De la acest mic bufet a venit necazul.

Într-o toamnă, probabil prin noiembrie, seara tîrziu, eram acasă şi afară ploua, o ploaie măruntă, mocănească, care-ţi intră în haine şi-n oase. Eram numai cu nevasta, copiii fiind la şcoală, cred că la Oradea. Aud că bate cineva la geam. Cum pentru un medic veterinar a fi sculat noaptea era un lucru obişnuit, am socotit că e vreun om necăjit, deşi nu acopeream problemele în oraş, unde era medicul respectiv. Am ieşit afară, ca să văd la uşă, în stradă, o femeie cu doi copilaşi, fără nici o umbrelă şi cu ceva pe cap. Uitîndu-mă bine, am văzut pe amărîta de Ana, soţia lui Iovan, cu doi copii micuţi lîngă ea, de 5-6 ani. N-o întreb nimica şi o chem în casă. Îşi scuturară afară hainele de apă şi intră în camera unde stăteam nevasta şi eu, cameră încălzită. Ştiam că e ceva necaz, că nu pleacă omul pe vremea asta, noaptea şi prin ploaie, de bună voie şi de fericire. Şi am întrebat-o ce necaz are.

Între timp i-am spus nevestei să pregătească şi să aprindă focul în cealaltă cameră, căci nu-i puteam lăsa să plece înapoi, indiferent pentru ce-ar fi venit, şi să pregătească ceva de mîncare pentru copilaşi. Ea îmi spune că, o dată cu înfiinţarea bufetului, unde era o circiumăriţă frumoasă şi care aducea băuturi de pe unde venise din Maramureş şi pe care le vindea la bufet, Iovan a început să bea, o bate, vine acasă şi face scandal, şi a plecat de disperare ca să vadă dacă pot s-o ajut. Am culcat copiii, s-a culcat şi ea în camera încălzită, după ce nevastă-mea le-a dat ceva de mîncare, şi copiii, înghеţaţi de frig, au adormit împreună cu mama lor.

Cum noaptea îţi aduce idei, deşi seara nu ştiam ce să fac, dimineaţa am fost luminat, adică m-am dus la Gostat, i-am spus directorului povestea şi de comun acord am căzut ca să-l cheme de la secţie la el în prezenţa şefului de cadre şi a mea. Eu am dat telefon acasă şi am trimis maşina gostatului să o aducă pe soţia cu copiii la birou. Am intrat în biroul directorului, de faţă fiind şi şefa serviciului de cadre şi am chemat pe soţia cu copiii. Soţia a povestit şi ea necazul care-l are cu Iovan şi între timp, ajunge Iovan cu maşina, fiindcă secţia era la marginea oraşului. Şoferul i-a spus că îl cheamă directorul la birou. Cînd intră în birou şi vede soţia cu copiii, rămîne înmărmurit. A fost prelucrat de director şi de cadre, şi a plecat înapoi la secţie spăşit şi dornic să se îndrepte, cum a şi făcut.

Între timp a venit şi la Gostat un tehnician pentru secţia Tulca unde era încadrat Iovan şi iar a fost lăsat liber, neavînd studii. Nu mai era raionul şi am auzit că s-ar fi încadrat la Gostat Tinca, unde erau mulţumiţi de el şi unde ar fi suferit un accident, fiind lovit de un cal în cap, de unde i s-ar fi tras moartea. Astea le-am auzit.

Copiii au crescut mari, au mers la şcoala medie unde au învăţat bine şi am auzit că sînt toţi plasaţi. M-am bucurat pentru amărîta de Ana şi pentru că aceşti copii nevinovaţi şi sărmani au putut să iasă la liman.

●●●

La noi în sat era unul Ilie Ciută, chirigiu ocazional, care ducea pe domni pe la gară pe la Oraviţa sau în altă parte şi care era mai tot timpul bine dispus. În sat la noi a fost dinainte un învăţător, Ion Drinca, care avea o fată, cum am arătat mai înainte, măritată cu învăţătorul Cotîrlă, şi un băiat Pavel, care a făcut şcoala normală şi a ajuns învăţător în jurul Buziaşului. Cînd era la şcoală, moş Ilie Ciută îl ducea şi-l aducea de la gară cînd venea în vacanţă. Odată ne spune moşul că-l aduce de la gară şi zice către el aşa: Măi Pavele, vezi că moş Ilie te duce şi te-aduce de la gară, dar tu cînd îi fi domn, cum îl ajuţi pe el? Că vezi, porţia (impozitul) e mare, şi îl plătim cu greu.

Era ştiut că porţia, adică impozitul, era de asemenea natură că nicicînd nu te ştiai împăcat cu el, şi orişicînd erai în pericol să-ţi mai ceară bani perceptorii sau să-ţi vîndă lucrurile sau vitele din bătătură, la tobă. Această porţie teroriza ţăranii şi moş Ilie Ciută o avea totdeauna în cap. Şi zice moş Ilie Ciută către noi, că era un povestitor hîtru, că atunci cînd o ajuns Pavel învăţător, lui i s-a vîndut averea la tobă şi că n-a mai avut nevoie de ajutorul lui Pavel.

●●●

Cînd am fost la Macedonia, am mers cu echipa de studii sociologice (cum am arătat mai sus) în comuna Cebza, vecină, unde am făcut şi preliminări pentru o eventuală fixare în anii următori a altei echipe a Institutului Social Banat-Crişana. Comuna asta este în stînga Timişului, unde Timişul este îndiguit cu diguri mari şi late, întrucît debitul de apă este foarte mare şi puternic. Acolo, în anul 1912, cînd au avut loc mari inundaţii în Banat, s-a rupt digul, a inundat toate comunele vecine şi casele care erau mai toate din pămînt bătut, s-au topit ca zahărul, rămînînd numai primăria, şcoala şi bise-

rica. Societatea care a construit digurile, pentru care locuitorii din comunele mărginaşe plăteau taxe pentru întreţinere, a despăgubit pe cetăţeni atît pentru case, cît şi pentru mobilier şi animalele înecate, aşa ni s-a povestit de către autorităţile locale.

Inundaţia a pornit de la o conductă-pod sub diguri, lungă de circa 30 de metri, care n-a fost bine închisă, a intrat apa în ea, forţa apei a împins-o, a ridicat-o în sus, pămîntul din jur s-a desprins şi apa a năvălit în sat ţinînd pînă toamna tîrziu cînd s-a uscat de căldură. Aceste conducte-poduri erau făcute ca să permită intrarea apei din exteriorul digurilor în Timiş şi care se închideau cînd Timişul creştea. Nefiind închise bine, a izbucnit apa, cum am arătat mai sus.

În Cebza am găsit un învăţător bătrîn care ne-a îndemnat să căutăm pe nişte braţe ale Timişului, că el ştie din istorie că acolo ar fi fost îngropat Atila. De notat că am mai auzit cum că Atila ar fi fost îngropat aproape de Mureş, şi după terminarea ceremoniei de îngropare, s-a făcut un canal peste care s-a dat drumul la apă pentru ca să se piardă urma locului unde a fost înmormîntat. Acesta ar fi canalul rîu numit Aranca, care este paralel cu Mureşul în dreptul comunei Periam. Aşa că noi n-am putut să dăm de urma lui Atila!

Tot acolo am văzut, lucru rar pentru mine, învăţat cu apă limpede de izvor sau de fîntînă, că oamenii beau apă din Timiş. Femeile aduc apa acasă cu ulcelele, o lasă să se decanteze şi apoi o beau. Am băut şi eu cu ceilalţi, apa era limpede, avînd însă un gust de nămol.

•••

Prin anul 1955, cînd mai erau cotele obligatorii, laptele de oaie se aduna greu. Se convoacă la raion o şedinţă cu activiştii care lucrau în teren şi cu cei de la colectări, să se analizeze situaţia colectării laptelui de oaie. Era prin iunie. Comuna era fruntaşă în colectarea laptelui şi, cum la aceste şedinţe de analiză a muncii dădeau raportul atît fruntaşii cît şi codaşii, şi colectorul de la Carasău a trebuit să spună cum de a ajuns să facă planul. Iată ce a zis el: văzînd că planul nu se poate realiza, i-a venit în gînd să facă apel la preot, care a prelucrat în biserică sarcina predării laptelui şi în săptămîna următoare toată lumea l-a predat. Cînd a auzit prezidiul şedinţei această metodă nesocialistă, în loc să-l laude, l-au criticat pentru neprincipialitate. Dar laptele a fost adunat!

•••

În satul Homorog am avut o întîmplare foarte delicată, şi anume: un om din sat şi-a făcut casă nouă, a contractat două viţele care toamna erau gata de predat, şi din banii cărora omul urma să-şi finiseze casa. Vara fiind cald, stătea prin şoproane, dar iarna trebuia să intre în casă, că n-avea unde să stea. Viţelele, înainte de a fi predate la contract, trebuiau clasate de inginerul zootehnist, dacă sînt sau nu sînt bune de prăsilă. Dacă erau bune de prăsilă, nu se dădeau la sacrificare, şi omul trebuia să le plaseze la cumpărători care să le menţină pentru reproducţie. Le-a oferit la C.A.P. care n-a vrut să le cumpere. Eu, întîlnindu-mă cu preşedintele C.A.P.-ului, îi zic să cumpere viţelele, iar el îmi răspunde că nu are mîncare nici pentru ale lui şi că nu-i mai trebuie altele, iar că omul, tot el îmi spune, le-a îngrăşat ca să obţină bani pentru terminarea casei. Altcum era obligat să rămînă afară în iarnă. Văzînd eu situaţia, care în adevăr era îngrijorătoare, am scris pe acte o anumită boală şi le-am dat bune pentru sacrificare, ajutînd ca omul să-şi primească banii. Organele politice locale au fost de acord cu soluţia, iar eu am socotit-o justă pentru ca să poţi ocroti o familie pe timpul iernii, care să-şi facă un adăpost.

●●●

Prin anul 1951, toamna, la C.A.P. Mădăras, am fost solicitat că s-au îmbolnăvit nişte vaci la păşuni. Am trimis tehnicianul veterinar Vaşadi, care s-a întors speriat zicînd că nu ştie ce să creadă de vaci. M-am dus eu la faţa locului, unde am văzut un cîmp unde a fost sfeclă, culeasă, şi unde au mîncat vacile capetele de sfeclă şi frunze. Îmbolnăvirea a fost cauzată de transformarea zahărului din coletele de sfeclă în alcool, vacile s-au îmbătat şi au rămas pe cîmp, nemaiputînd să meargă. Le-am acoperit cu pături şi cu alte zdrenţe, pentru ca să nu răcească în timpul nopţii. Înspre ziuă au început să se scoale, trecîndu-le efectul alcoolului. Duse la grajd, timp de două-trei zile au eliminat fecale rău mirositoare, urmare a fermentaţiei sfeclei de zahăr. Mi-am amintit din copilărie cum vara, bobocii de gîscă care mîncau dude (foarte bogate în fructoză) şi care s-a transformat după consumul dudelor în alcool, gîştele s-au îmbătat şi n-au mai fost capabile să ajungă de la cîmp acasă. După trei zile şi-au revenit atît animalele, cît şi producţia de lapte scăzută după întîmplarea aceasta.

●●●

Rozătoarele, în general, şi şobolanii, în special, erau o problemă în toate adăposturile de animale, fie că sînt potenţiali vectori ai unor boli, fie pentru că consumă din concentratele animalelor ori se apucă şi atacă noii născuţi pe care-i devorează. Combaterea lor este o problemă foarte complicată şi cu rezultate îndoielnice întrucît nu s-au găsit mijloace de lichidare a tineretului care rămîne în continuare capabil de noi procreaţii, din cauză că asupra tineretului pînă la ora la care am lucrat eu, n-a fost găsită o substanţă care să-i poată lichida. În satul Căoajd saivanele de oi şi maternităţile de porci erau apropiate. Şobolanii înmulţindu-se în mod îngrijorător, alimentaţi din cauză că nu se ţinea o igienă a adăposturilor cît de cît acceptabilă. Am luat problema în evidenţă şi am executat o deratizare cu var farină după ce anterior am pus la dispoziţia şobolanilor în cuştile scroafelor rămase golae, de unde au fost evacuate animalele, pentru a produce o atracţie a rozătoarelor, după care am împrăştiat praful pe cadavrele unor purcei şi miei morţi, am înfundat unele găuri de comunicaţie din pămînt la suprafaţă a şobolanilor, şi unde am introdus praful în aceste galerii. Logica introducerii prafului în galerii se bazează pe obiceiul şobolanilor ca în timpul cît sînt în repaos să-şi facă toaleta, praful ridicat asfel de pe suprafaţa corpului fiind instalat şi astfel adăugit la cel de pe cadavre, producînd îmbolnăvirea caracterizată prin hemoragie internă. Minune a fost cînd aceşti şobolani ieşeau la soare după consumul de 3-4 zile a otrăvurilor, nu fugeau de om şi erau într-o stare de prostaţie şi inconştienţă, iar oamenii îi ucideau cu furcile sau cu lopeţile. Atît de mare a fost acţiunea de distrugere, încît a fost nevoie să se ridice scîndurile de la podeaua adăposturilor porcilor ca să se scoată cadavrele şobolanilor ce produceau nişte mirosuri imposibil de suportat. Este foarte interesant că atunci cînd se făceau asemenea deratizări în masă şi se făceau la toate fermele statului sau ale CAP-urilor, dacă aceste grajduri erau aproape de sate, şobolanii părăseau ferma şi intrau în sat, iar oamenii ştiau că s-a executat o deratizare. După liniştirea lucrurilor, şobolanii se reîntorceau la ferme, întrucît în sat nu se găsea o alimentaţie îmbelşugată ca la ferme, creindu-se astfel tot un rezervor greu de controlat.

●●●

La Facultatea de medicină veterinară din Arad, tinerii medici veniţi în teren spuneau că s-a făcut o operaţie cezariană la vaci şi unul dintre ei mai curajos şi cu pretenţii de chirurg, a făcut la C.A.P. Mădăras o astfel de

operaţie. Desigur, operaţia ştiinţific se poate face, dar creşterea animalelor se face în scopul rentabilităţii şi nu al poeziei *ex-catedra*. Adică nu se face nimic dacă nu asigură un venit crescătorului de animale. După executarea acestei operaţii cezariene, animalul trebuie ţinut 4-5 zile sub efectul antibioticelor şi sulfamidelor, emanînd în acelaşi timp în grajd un miros nedorit cauzat de procesul de reparaţie al leziunilor operatorii. Gospodăria n-a apreciat ca rentabilă operaţia, n-a mai vrut să plătească medicamentele şi a căutat să elimine din grajd animalul care producea acest miros greu de suportat. Sigur, medicul tînăr şi fără să fi avut tăria responsabilităţii, n-a mai dat pe la faţa locului, iar eu am căutat cu mari intervenţii să ameliorez aceste urmări ale unei operaţii care poate să fie bună şi ştiinţifică la facultate, dar inoportună în teren. Animalul l-am trimis la sacrificare, fiindcă dacă se vindea, presupunînd că cineva ar fi fost dispus să aştepte această vindecare, n-ar mai fi fost capabil să rămînă gestantă şi n-ar fi avut nici lapte. Or, vacile se cresc pentru a produce lapte, iar ca să producă lapte, trebuie să aibe viţel. Nu puteam să fim de acord cu aceste metode, departe de realităţile terenului.

•••

Am spus mai sus că primăvara şi toamna se făceau tuberculinări la vacile de lapte şi rezultatul lor se centraliza, urmînd ca să se ia măsurile de combatere. De la toate circile veterinare veneau la raion rezultatele în care se evidenţiau existenţa animalelor reacţionate, în afară de cea de la Batăr, care niciodată nu raporta că ar exista animale reacţionate. Pentru cineva cu experienţă şi versat în asemenea probleme, acestă situaţie era imposibilă întrucît nu se poate accepta efectiv de vaci şi tineret bovin în care să nu existe animale reacţionate. Cauza însă era produsă din vina medicului veterinar care nu ştia să facă tuberculinarea, întrucît cum a am amintit mai înainte, în facultate nu le învăţa nimeni. Cum am constatat acest lucru: găsindu-mă la Batăr pentru diverse probleme în curtea dispensarului erau aduse vaci şi tineret bovin contractate pentru a fi vîndute ca animale de prăsilă, iar medicul veterinar făcea operaţii de tuberculinare şi recoltare de sînge pentru bruceloză. Cu acestă ocazie am controlat cum se face tuberculinarea ca să constat că în loc de a introduce tuberculina intradermic (cînd trebuia să apară, după injecţie, o mică umflătură de mărimea unui bob de grîu), tuberculina era introdusă subcutan şi ca atare nu putea să dea o reacţie locală, iar raportul trimis era întotdeauna negativ, fiindcă operaţia nu era bine executată. Am clarificat cazul şi am arătat cum să se lucreze, aşa că trebuie de reţinut că fie în analizele de laborator sau în alte operaţii, o mare importanţă o are executarea ştiinţifică a procesului intim.

•••

Am să vă arăt şi alte întîmplări care poate că nu au legătură cu profesiunea mea, dar care mi s-au întîmplat în viaţă.

Tînăr student fiind, am asistat la reprezentaţia de adio a lui Iancu Brezeanu, prin ianuarie, cred, 1935, la Teatrul Naţional, cînd marele artist a jucat în marele lui succes al Cetăţeanului Turmentat din "O scrisoare pierdută". După terminarea piesei, a urmat acţiunea de adio (nu mai văzusem asemenea momente) cînd pe scenă a venit marele artist, artistele cu care a jucat şi artiştii şi cei din piesă şi alţi colegi, sărbătorindu-l cu flori şi discursuri, sigur fiind prezenţi şi autorităţi atît de la teatru cît şi ministeriale, probabil şi decoraţii, că eu în emoţia momentului, n-am putut înregistra toate cele petrecute. În tot cazul, mi-a rămas în inimă marele respect care s-a dat acestui deosebit artist care a făcut ani de zile cinste teatrului românesc.

La Opera Română am văzut într-un spectacol extraordinar pe marea artistă Florica Cristoforeanu venită din Italia în drum spre Sofia şi Constantinopol,

unde trebuia să joace un spectacol extraordinar. S-a oprit în Bucureşti spre a-şi vedea colegele şi colegii şi cînd a jucat în "Carmen" rolul Carmencitei, am rămas înmărmurit de arta cu care a interpretat jocul cu castanete, cîntînd şi dansînd deodată. Am mai văzut şi alţi artişti în acest rol, inclusiv pe Liapov de la Cluj, dar cine a văzut pe Florica Cristoforeanu în "Carmen" n-o mai uită.

•••

Am să spun o întîmplare cu Nicolae Iorga, întîmplare care a avut loc la data de 10 februarie 1938. Marele savant făcea lecţii de istorie medievală în amfitetrul Odobescu de la Universitatea Bucureşti.

Lecţia ţinea trei ore, cu o pauză la mijloc. Amfiteatrul era plin pînă la refuz atît de studenţi cît şi de diverşi intelectuali liber profesionişti, probabil, ofiţeri, etc. care veneau să-l asculte pe marele savant. Studenţii erau de la diverse facultăţi, nu numai de la Facultatea de Istorie şi Geografie. Cursurile începeau la ora 5 după masă şi profesorul avea o stenografă care scria ce vorbea profesorul. După o oră jumătate profesorul făcea o pauză. În ziua de 10 februarie 1938, data mi-a rămas în memorie, întrucît e o dată cu referinţe în istoria zbuciumată a anului 1938. După trecerea pauzei, profesorul intră în amfiteatru care, cum am spus, era plin pînă la refuz, lumea stînd atît în bănci, cît şi pe scăriţele dintre bănci şi în picioare, în jurul profesorului, şi ne spune că trebuie să plece la palatul regal fiind chemat de Carol II. În acestă noapte, Carol II, ajutat de cîţiva politicieni, cei mai mulţi fără o bază de partid (Iorga, Argentoianu, Călinesu, Vaida, etc) a procedat la dizolvarea partidelor, la instituirea dictaturii regale, înfiinţarea partidului Frontul Renaşterii Naţionale, insituirea consiliilor regale, destituirea lui Goga, precum şi alte acţiuni care au dus la instituirea puterii personale a lui Carol II, şi la care Iorga a avut o mare contribuţie. Regretabil că în loc să se ocupe de problemele de înaltă cultură, s-a apucat de politică, în care s-a dovedit falimentar, nefiind capabil să-şi apropie oameni ca să-i asigure un succes.

•••

Am să vă povestesc ceva cu medicii. După episodul întîmplat la Răşinari în 1941, cînd am scăpat de cuţitul chirurgilor, prin 1954, am fost internat la spitalul din Oradea, secţia ORL, pentru o sinuzită stîngă. Cum a avut loc întîmplarea: pe vremea aceea cînd se combătea febra aftoasă, aveam o maşină închiriată de direcţia Agricolă Regională Crişana, şi cînd mergeam în teren luam cu mine şi alţi angajaţi ai raionului care aveau treburi în localităţile în care mergeam. Într-o sîmbătă după-masă, împreună cu inginerul zootehnist, ne întoarcem de la Tinca pe şosea, la Salonta. Eu mă opresc la Tulca şi dau inginerului maşina să meargă la Salonta. La Tulca, unde răspundeam de probleme de agricultură, campanii de toamnă, etc, trebuia să văd şi cum s-a pregătit sesiunea Comitetului Executiv pentru a doua zi. Verific dosarul şi cînd îs gata mi se spune că maşina CAP-ului care trebuia să mă ducă la Salonta, e gata, înaintea primăriei. Era un Molotov, cu două locuri în cabină, unde era o femeie cu un copil mic în braţe şi care nergea la spitalul de copii din oraş. Evident, am lăsat pe femeie în cabină, şi eu m-am urcat sus pe maşină.

Noaptea a început să mă doară grozav o măsea şi dimineaţa m-am dus la un tehnician dentist care la repezeală mi-a scos-o, dar care a intrat în sinusul maxilar. Eu am simţit din mîna lui acest lucru, dar el m-a asigurat că n-a intrat. La vreo 3-4 zile apare un miros icoros şi un stomatolog pe care l-am consultat îmi spune că e vorba de o sinuzită infecţioasă, urmare a extracţiei molarului. Mă internez la spitalul din Oradea, încep să mi se facă spălături şi cum atunci apăruse aurociclina, un nou produs biologic, aceste spălături întrebuinţează aurociclina şi procesul infecţios este rapid lichidat. După ameliorare intră în discuţie problema dacă trebuie să fiu operat: şeful sec-

ţiei, doctorul Meth, medic cu experienţă şi în vîrstă, şi doctorul Feldeşi, un medic mai tînăr, iau în discuţie oportunitatea operaţiei, bătrînul susţinînd că e vorba de o sinuzită acută, ceea ce şi era, iar tînărul că e o sinuzită cronică, ce necesită operaţie, mai ales că din partea Comitetului executiv regional (vicepreşedintele cu probleme agrare) se insista ca să fiu apt de serviciu. Auzind eu discuţia asta, care se făcea pe pielea mea, mă duc la spitalul CFR din Oradea, unde aveam un prieten medico-legist, care zice către mine: "Îţi spun, dacă nu mă spui la nimeni", ceea ce i-am promis, şi îmi zice că să nu fac operaţia fiincă peste 2-3 ani de zile lucrurile revin aşa cum au fost anterior, întrucît mucoasa se reface şi procesul poate avea loc din nou. Am renunţat la operaţie, care s-a dovedit inutilă.

•••

Prin 1923-1924, cînd tata era acar la CFR Reşiţa, şi eu un copil de 10-11 ani, administraţia Căilor Ferate dădea copiilor angajaţilor cu salariu mic, în fiecare an cîte o uniformă şcolară şi la doi ani cîte un palton, şi m-am bucurat cîţva ani de aceste daruri de la CFR.

•••

Nevastă-mea, profesoară la liceu, preşedintă a sindicatului de învăţămînt din raion, deputată orăşenească, avea sarcina să ţină înaintea rulării unor filme cu subiecte politice sau istorice, pe vremea proletculturii, o tează în faţa spectatorilor. Deşi făcea treaba asta, era pusă să plătească şi biletul de intrare. I-am spus şi responsabilei de cinematograf că cel puţin pentru munca pe care o face să o lase să intre gratis în sală, la care mi-a răspuns că e de acord, dar că nu s-a gîndit la treaba asta, eu zicîndu-i: "Da' s-o pui să citească, te-ai gîndit", şi de atunci înainte n-a mai plătit bilet, fiind considerată ca una care ajută la desfăşurarea în bune condiţiuni a acţiunii.

•••

Tot la Tulca, comună unde aveam şi alte sarcini decît cele profesionale, în primăvara lui 1945, prin februarie, cînd se făceau comisiile pentru expropiere (eu eram la plasa Ciumeghiu), primesc sarcină ca să se facă la Tulca comisie pentru expropiere. Comitetul politic local numeşte oamenii respectivi şi primarul, din uşa primăriei, le citeşte numele în faţa poporului, care trebuia să-i aleagă. Treaba a mers bine, oamenii propuşi fiind acceptaţi, dar eu am rămas foarte mirat că atunci cînd le spunea numele le spune şi porecla, "ciufu", cum se spune în Bihor. La noi dacă îi spuneai omului acestă poreclă, care întotdeauna avea şi o parte ironică, dacă îi spuneai, te şi lua la bătaie, fiindcă la noi acolo, oamenii erau cunoscuţi după numărul casei, adică, spre exemplu, bunicul meu îi zicea de la numărul 25. În Tulca însă, ca şi în alte localităţi din Bihor, după cum am aflat mai tîrziu, a-i spune omului după ciufă, nu era nici o ofensă.

•••

Să spun ceva despre nemţi şi ordinea în care îşi cresc copiii. Era la noi un neamţ care avea vreo 6 copii, făcuţi unii după alţii. Cînd mergeau la neamţ, că era pantofar, la intrare încălţările copiilor erau într-o marchiză, toate curăţate şi în ordine, iar copii aveau în casă papuci. Dacă neamţul trimitea un copil să meargă undeva, acesta ieşea afară, îşi lua încălţările, lăsa în locul gol papucii, şi cînd se întorcea copilul lua papucii, curăţa încălţările, le punea la locul lor, şi raporta de executare tatălui sau mamei. La noi dacă ai fi trimis un copil din ăştia mai mulţi, îl auzeai că zice, "să ducă celălalt", pînă cînd trebuia autoritatea tatălui sau mamei să

decidă. La neamţ nu era nici o discuţie. Şi poate că această ordine i-a făcut să se impună unor popoare cu care au venit în contact.

●●●

La Bucureşti, cînd stăteam pe Dealul Spirii ca student, aveam un pantofar la care lucram diferite reparaţii. Şi pantofarul avea mulţi copii, iar eu ca bănăţean, învăţat cu unul sau doi copii, mă miram de cîţi copii are, şi odată îl întreb pe meşter, care era un om foarte glumeţ, ce face cu atîţia copii, cum îi poate creşte şi educa, iar el îmi spune mie: "Domnule, mai repede fac un copil decît o pereche de încălţăminte. Aşa că de aia am mulţi copii şi puţin de lucru".

●●●

La căminele culturale săteşti mergeam şi eu şi alţi tehnicieni, ca să ţinem, prin ani 1950-1960, diverse conferinţe. Înainte de a ţine conferinţa, se citea cîte o teză. La citirea tezei şi în timpul cît ţineam noi cîte o conferinţă liberă, asistau nişte bătrîne, bătrîni şi copii mici, care tot timpul se jucau. Numai mai tîrziu, cînd începea dansul, mai veneau şi tineri, ceea ce arăta că, aşa cum era conceput căminul, şi tezele care se citeau, nu interesa pe nimeni.

●●●

Prin 1968-1969, la C.A.P. Roit, chiar la Crăciun s-au îmbolnăvit în timpul nopţii şi au murit cîteva scroafe de răsilă. M-am dus cu o maşină la faţa locului ca să văd cauza morţii. Mai ales că se încrimina că scroafele ar fi mîncat anumite prafuri de pesticide. Nu, nu asta era cauza, ci că în toată toamna, din lipsă de sare animalele au fost private de acest produs alimentar. S-a primit de către C.A.P. Roit nişte sare drob şi care s-a depozitat în cantina pentru alimentarea scroafelor. Scroafele venind de la păşune (păstorite de nişte copii), cînd au găsit sarea au început s-o mănînce şi noaptea s-a întîmplat necazul. Cu puţină judecată şi simţ de observaţie, s-a văzut, mai ales că pe bolovani se vedea urmele produse de puternicii dinţi ai scroafelor, că acolo trebuie căutată boala, adică la ingerarea de cantităţi masive a sării bolovani. Diagnosticul a fost confirmat şi de laborator şi măsurile luate au oprit ca boala să se extindă.

●●●

La Salonta, nevastă-mea avea o femeie care o ajuta la spălatul rufelor, Simneni o chema (era unguroaică), dar care a avut un soţ român, care murind, a cadorisit-o cu un băiat de la altă soţie. Acest băiat, dacă ar fi avut condiţii, ar fi ajuns un om isprăvit. A lucrat pe la Oradea, de unde a venit cu o femeie cu doi copii. Ăştia fără tată şi care s-a apucat să-i crească el, ea neputînd să lucreze fiindcă trebuia să aibă grijă de copii. Prin 1967-1968, s-a mutat la o fermă, iarna, cu cei trei copii, fiindcă nevasta i-a făcut şi lui un copil. Simneni văita, le mai trimetea cîte ceva, şi cînd mi-a povestit de situaţia copiilor, m-am dus la primarul oraşului şi am rămas înţeles cu el să-i trimitem la Casa de copii, la Oradea. Funcţionara însărcinată cu acestă misiune i-a dus la Oradea şi după cîţva ani, întîlnind-o în Bucureşti, la un curs de calificare, mi-a spus că cei doi copii au crescut, sînt mari, au meserie şi sînt fericiţi că au scăpat de necaz.

●●●

În legătura cu problema cailor lichidaţi de către contabil că nu dau... randament, prin anii 1958-1959, la regiunea Crişana, sînt chemat la o şedinţă

a medicilor veterinari de raion. La terminarea şedinţei delegatul ministerului îi zice şefului nostru să oprească doi medici veterinari ca să stea de vorbă cu ei, iar acesta îi opreşte pe cei mai în vîrstă, Kepp, de la Beiuş, şi eu din Salonta, şi ne spune că, întrucît trebuie să organizeze la fermele statului sistemul de autogestiune şi rentabilitate (hozroscioc), delegaţii ministerului care au umblat pe la fermele cu animale de rasă, au constatat că creşterea cailor nu este rentabilă contabil, şi ne întrebă pe noi ce părere avem.

Eu, care credeam că am oarecare experienţă atît din timpul celor cinci ani de armată, cît şi a faptului că în raion erau şapte mii de cai, şi că m-am ocupat din cauza sarcinilor de serviciu cu staţiuni de montă, cu armăsari de stat, şi cu alte probleme legate de exploatarea calului în gospodărie şi ca animal de călărie, am crezut că, într-adevăr, contabilii au spus realitatea, şi am zis că luat cu creionul, calul nu este rentabil. În plus, o agricultură modernă şi intensivă, nu se face cu caii, ea trebuie să fie mecanizată în toate lucrările, să fie înzestrată cu seminţe de mare productivitate, cu îngrăşăminte, etc, dar că calul nu poate fi scos din exploatarea agricolă fiindcă lucrurile pe care le poate face el în condiţii deosebite, nu se pot executa la maşină. Că am avut dreptate, este că după lichidarea masivă a cailor, realităţile terenului şi nevoile lui au adus ca aceste animale, care au purtat în spate civilizaţia şi care au un ataşament neuitat faţă de om, să se refacă, atît din herghelliile naţionale, cît şi în gospodărie, de stat sau cooperatiste, şi la cetăţeni.

•••

La Salonta am avut o întîmplare care nu mi-a făcut niciodată plăcere, şi anume: un medic veterinar, nu vreau să-i dau numele, vorbea întotdeauna într-un mod necavaleresc despre unguri. Eu personal n-am avut nici un sentiment şovin întrucît am crescut într-o regiune numai de români şi unde alte naţiuni nu veneau împreună cu noi în purtarea anumitor acţiuni. Poate că şi datorită acestui fapt am trăit în plasa Sălard şi raionul Salonta cu mare populaţie ungurească, în armonie şi înţelegere, unde mi-am făcut prieteni, respectînd această naţiune plină de calităţi, ospitalieră, şi cu cîntece frumoase.

Acest individ nou venit, am aflat ulterior că avea mamă unguroaică care nu ştia româneşte, şi nevastă tot unguroaică, şi făcea pe şovinul pînă cînd i-am spus să înceteze cu asemenea vorbe.

•••

Nu am fost prizonier, dar am să vă povestesc cîteva întîmplări în legătură cu această problemă.

La Braşov, în vara anului 1941, cînd făceam şi pe ajutorul medicului veterinar de garnizoană, primesc dispoziţie să mă prezint la abatorul orăşenesc Braşov, pentru a amenaja o sală de tăiere pentru cabaline. Legislaţia noastră este foarte strictă în legătură cu sacrificarea altor animale decît bovine, ovine, porcine, adică aicea cai, care trebuie sacrificaţi după terminarea lucrului cu celelalte specii şi după care se făcea o curăţenie şi dezinfecţie mare.

Împreună cu medicul veterinar al abatorului din Braşov, cred că Bogdan era, am amenajat în incinta abatorului o sală de tăiere unde erau cabalinele proprietatea armatei, cu picioarele fracturate sau cu alte maladii pentru care se prefera sacrificarea. Beneficiarii acestei cărni de cabaline erau prizonierii unui centru din zona oraşului, cei mai mulţi de origină din Transurali, chirchizi, calmîci etc, care preferau consumul de carne de cal în locul celei de vită şi pentru care statul nostru, în dorinţa de a respecta prevederile convenţiei de la Haga, dorea ca să le ofere carne de cal. Tot procesul sacrificării şi obţinerii acestei cărni era executat de prizonieri, prin meseriaşii lor.

•••

În Slobozia, în vara anului 1942 sau 1943, cînd mai aveam treburi oficiale în lipsa titularului plecat pe front, am văzut pe stradă doi ofiţeri sovietici avînd în spate un soldat român cu un puşcoi Mosinaga şi care mergeau prin oraş, pe strada principală, intrînd în prăvălii, cumpărînd cîte ceva şi vizitînd oraşul. S-a spus că era un colonel şi un locotenent şi că aceste plimbări se făceau în mod obişnuit prin oraş, cu ofiţerii prizonieri.

•••

În comuna Tamaşeu, în anul 1946, în timp ce eram în biroul notarului, vine un băiat cam de 21-22 de ani, să-l anunţe că a venit acasă din prizonierat şi că să-i facă acte de legitimaţie. Notarul îmi povesteşte odiseea acestui băiat. În vara anului 1945, cînd se transportau cu trenul prizonieri din apus înspre URSS, băiatul şi cu alţii era la recoltatul grîului şi venise după apă pentru mîncarea de prînz (în staţia Tamaşeu era un izvor de apă minerală din care se alimenta întreg satul şi acasă şi cînd lucrau în apropiere şi la cîmp). Băiatul cînd a văzut trenul, s-a uitat şi el la tren curios, cînd, la un moment dat vine un soldat sovietic cu o armă şi îl ia şi îl bagă în vagon. Şi dus a fost, pînă după multe aşteptări şi necazuri, a reuşit să vină acasă, om nevinovat.

•••

Am să zic ceva despre concediile de odihnă. În 1950 nu s-a pomenit concedii de odihnă primite în mod organizat. Ne mai învoiau şefii, dar nu era nimic sistematizat.

În anul 1950 am primit, împreună cu familia, o cameră la un canton silvic, în comuna Pietroasa lîngă Beiuş. Acolo a mai fost şi familia profesorului Coşa, fost un timp director al gospodăriilor orăşeneşti din Salonta şi cu familia profesorului Zoran, medic pediatru şi el şi soţia, care era dintr-un sat cu nevastă-mea şi cu care a făcut liceul la "Carmen Silva" în Timişoara. Ambii sînt oameni distinşi, cu care ne-am respecta reciproc, ne-am simţit bine în aerul sănătos de sub Bihaia şi cu doctorul Zoran ţinînd şi în prezent corespondenţă.

La băile Felix am fost tot cu soţia într-o toamnă frumoasă, cum sînt toamnele în Bihor, găzduit pe cont propriu la familia socrului antrenorului Nedef şi a directorului de la Gostat Holod. M-am simţit bine în această toamnă, am vizitat împrejurimile şi, deşi nu prea aveam nevoie pe vremea aceea de tratamente balneare, totuşi am profitat de ele. În alt an am fost cazat într-o casă aparţinînd secţiei sanitare regionale Crişana, gratuit, masa consumînd-o la restaurantul băilor. Atunci am vizitat şi staţiunea "1 Mai", fost Băile Episcopiei, unde am văzut un centru de recuperare a copiilor foşti bolnavi de paralizie infantilă. Ni s-a rupt inima văzînd unii copii dornici să se joace ca orişicare copil şi nu puteau din cauza anumitor paralizii. Am fost foarte impresionaţi de ravagiile pe care le poate face această boală.

La staţiunea Tuşnad am fost şi singur şi cu nevasta. Cînd am fost singur, am stat într-un salon mare de vreo 7-8 persoane, plin de pensionari ceferişti. Era prin octombrie-noiembrie 1954. Aceşti bătrîni povesteau la snoave pînă noaptea tîrziu, după care adormeau dînd un concert de sforăit care făcea orice somn imposibil. Eu am avut nevoie de odihnă, dar bătrînii de distracţie. Responsabilul pavilionului m-a mutat într-o cameră cu două etaje mai sus unde stăteam cu un individ care noaptea umbla ca moroii şi ziua dormea. Responsabilul mi-a spus că are impresia că ăsta a făcut ceva răutăţi în viaţa lui şi că acuma ar avea remuşcări. După două zile l-am părăsit şi m-am întors între bătrînii mei, unde mă simţeam mai bine.

La Sovata am plecat într-o toamnă cu nevasta. Mergeam cu trenul pînă la

Blaj de unde merge o linie ferată secundară. Ajungem noi şi alţi călători cam pe la 11-12 noaptea în gara Sovata, de unde ne ia un autobuz şi ne duce la băi. Acolo ne introduce într-un salon şi ne pofteşte să dormim pînă dimineaţa.

Ceea ce şi facem. Cînd am plecat, însă din Salonta, am început să citesc cartea lui Pierre Benoit despre mormoni, în care academicianul francez povesteşte din viaţa acestei secte poligamice pe care americanii au izolat-o în statul Utah şi arată cum în această poligamie individul avea patru soţii, dintre care una era principala, iar cele trei erau ţinute ca servitoare, avînd singurul drept de acces la bărbat o zi pe săptămînă. Bărbatul şi soţia principală ţineau femeile sub teroare, aşa cum din literatura diversă apărută am putut afla, printre ani, cum diversele secte foarte răspîndite în America, exploatează credulitatea naivilor.

Cînd ne sculăm dimineaţa, nevasta şi eu, constatăm că în salon eu sînt singurul bărbat. Zic către nevastă-mea: "care-i la rînd?", amintind de ceea ce citisem. Ne-am sculat, ne-am prezentat la recepţie şi ne-am simţit bine la Sovata.

Cam de cinci ori am fost cu nevastă-mea, şi uneori şi singur, la Băile Gioagiu lîngă Orăştie, unde ne-am simţit foarte bine şi unde am început să facem şi tratament, întrucît reumatismul îşi arăta colţii. De la aceste băi am făcut excursii în împrejurimi la Orăştie, la Binţinţ (Aurel Vlaicu), unde am văzut casa inventatorului român, la Deva, la Hunedoara, la Haţeg, am vizitat lacul Cinciş, lac artificial, pe valea Bistriţei, am fost şi la Alba Iulia, dar monumentele în legătură cu istoria noastră mai recentă nu le-am putut repera, văzînd numai biserica catolică şi cu sicriul lui Iancu de Hunedoara.

Cînd am fost la lacul Cinciş, deasupra Hunedoarei, unde am luat şi masa, însoţitorul ne-a spus că apele lacului au acoperit şi un sat numit Cinciş, sat strămutat pe deal de locuitorii lui ca să facă loc lacului de acumulare. Şi ne-a povestit că îi spune Cinciş din cauză că acolo s-ar fi dus cinci dintre neamurile lui Iancu de Hunedoara care nu au acceptat să-şi părăsească neamul şi religia, ca să obţină mari avantaje, ci au rămas la locurile de origină.

Am fost şi la Bălţăteşti cu soţia, acum pensionari, unde am petrecut o toamnă frumoasă, călduroasă, luminată şi unde am vizitat mănăstirile din nordul Moldovei şi din Bucovina, fiind noi, ca bănăţeni neobişnuiţi cu mănăstirile, foarte impresionaţi de întreaga viaţă din aceste lăcaşuri străvechi şi am ascultat cu mare plăcere slujbele de la mănăstirea Agapia, mănăstire de maici.

Cînd ne-am întors de la Bălţăteşti, ne-am oprit la Piatra Neamţ şi am vizitat biserica lui Ştefan cel Mare de pe platformă, unde era, ni s-a spus, şi am văzut şi noi, în fiecare zi cîte un preot care dădea informaţii vizitatorilor despre acest monument zidit de Ştefan cel Mare.

Acest preot ne-a spus că, cu cîţva ani mai înainte, dintr-o comună românească din jurul oraşului Tîrgu Mureş, au venit cu trenul şi cu dorinţa de a merge la mormîntul lui Ştefan cel Mare de la Putna. Era un cor organizat la comunei, nu ştiu care e numele comunei, şi în afară de corişti erau şi alţi locuitori din sat, toţi dornici să cinstească pe marele voievod. Corul a cerut voie să cînte şi să-i dea răspunsuri în biserică, şi i s-a admis, şi imediat biserica s-a umplut de oameni dornici ca să vadă coruri şi să-i audă cîntînd. După terminarea serviciului divin, corul a cerut permisiunea să cînte şi cîntece care nu sînt bisericeşti şi au început cu vechiul cîntec: "Ştefan, Ştefan domn cel Mare, seamăn pe lume nu are decît numai mîndrul soare".

Ne-a spus preotul de emoţia care a cuprins asistenţa văzînd dragostea de patrie a acestor ţărani români din secuime.

Tot cînd am fost la Bălţăteşti am vizitat şi mănăstirea Horaiţa clădită, ni s-a spus, prin secolul al XII-lea, de către negustori armeni veniţi cu treburi în Moldova şi unde ni s-a mai spus că ar fi fost pus la popreală de

către Ferdinand , aventurierul său fiu Carol, pentru a-l scoate din mediu în care se complăcea.

•••

Am să vorbesc ceva despre ciuperci.

Am fost şi sînt un mare amator de ciuperci şi în fiecare toamnă mă bucuram de recolta bogată a acestora de pe păşunile unde păşteau oile şi caii din al căror bălegar se îngrăşea pămîntul ca să producă aceste ciuperci. În părţile deluroase bogăţia acstor ciuperci, mai bine zis bureţi, cuprindea pădurile şi ei se înmulţeau la marginea lor de unde erau culeşi de oameni care le cunoşteau, întrucît sînt foarte asemănătoare cele comestibile cu cele otrăvitoare. Şi numai o experienţă îndelungată şi o cunoaştere a lor pot împiedica eventuale otrăviri. La cîmpie, însă, în jurul Salontei, creşteau mînătărci şi ciuperci de bălegar cu o căciulă albă, sub căciuliţă nişte filete maronii cu o coadă groasă sau mai subţire, care apăreau dimineaţa pe un cîmp unde seara nu se zărea niciuna. Le mîncam şi prăjite pe jar sau pe plită cu puţină sare şi primeam de la ciobani şi pentru acasă.

Am să povestesc puţin despre intoxicaţia cu bureţi, întrucît prin 1957-1958 am stat de vorbă cu un tînăr intoxicat cu bureţi, cum le spun bihorenii - bureţi bolînzi. Iată ce mi-a povestit flăcăul:

Era un băiat de vreo 20-22 de ani, venit din armată, singurul copil al unei mame văduve. Cum la ţară, după ce vin flăcăii de la armată, familia îi mai ocroteşte, şi el la fel era mai scutit. Într-o zi, primăvara, că atunci sînt bureţii, se duce la tîrg la Tinca şi cînd vine acasă pe la ora unu-două, era vreme ploioasă, maică-sa îi dă o mîncare cu bureţi şi la căldura camerei se culcă şi adoarme. Cînd a adormit a avut senzaţia că i se umflă stomacul, dar fiind, probabil, obosit, şi la căldură, adoarme. Visează ceea ce a văzut cu un an-doi la Criş, cum se botezau nişte baptişti în Criş, îmbrăcaţi în nişte cămăşi lungi şi că el în vis îşi face socoteala că aceştia trebuie să fie nişte oameni cinstiţi şi că lui i-ar place să fie între ei. Dar în realitate, el s-a sculat, a apucat cuţitul şi a vrut s-o ucidă pe mamă-sa, care abia a scăpat ocrotită de vecini. Cînd s-a pomenit, după vreo două ore, era legat în pat, transpirat şi îl durea stomacul. Adică, a avut simptomele acestei îmbolnăviri cu bureţi bolînzi, probabil strecuraţi sau rău cunoscuţi de au putut intra în mîncarea omului. A mai avut perturbări stomacale şi intestinale şi a doua zi s-a simţit bine. Ceea ce trebuie reţinut este că omul intoxicat capătă o agresivitate inconştientă, fiind capabil de crime pentru care nu poate fi vinovat.

•••

Cînd ne-am întors, în martie 1944, din Basarabia şi pînă cînd am intrat în dispozitivul de luptă, am făcut la Buciumi şi la Poieni muncă de refacere a oamenilor şi a cailor. Primul lucru a fost să ne scăpăm de păduchi, animalele fiind nelipsite marilor mişcări de trupe de pe vremea aceea. Ne spălam hainele, le călcam cu fierul încălzit şi ne distram auzindu-i cum pocnesc. Un majur deştept ne învaţă să punem hainele pline de păduchi pe cai. Le punem seara, şi dimineaţa ne îmbrăcăm în ele convinşi că nu mai au păduchi, întrucît păduchii sînt paraziţi specifici speciilor, nu se iau de la o specie la alta, sau dacă trec, rămîn un timp foarte scurt, după care îi părăsesc. Dar dimineaţa noi am făcut un schimb de păduchi cu caii. I-am pierdut pe ai noştri care au rămas pe cai şi ne-am cadorisit cu cei de la cai. Aceştia ajunşi pe pielea noastră, nu le pria transpiraţia, au căutat să ne părăsească, producîndu-ne enervări mai grave decît păduchii de oameni cu care, oarecum, începusem să ne obişnuim.

Tot la Bucium cînd am fost, era instalată o unitate germană, probabil ceva companie de asalt. Între tinerii care formam aceste unităţi erau şi doi studenţi de la Dresda care pictau soldaţii toţi şi nemţii şi ai noştri, admi-

rînd frumoasele peisaje pe care tinerii nemţi le pictau.

Odată, unitatea a fost chemată pentru atac pe front. A plecat dimineaţa pe la opt-nouă, şi pe la 12 a fost înapoi, dar unul din tineri n-a mai venit, a fost ucis. Toată lumea a plîns tinereţea şi talentul lui şi pe celălalt, a rămas oarecum, fără prieten.

Decembrie, 1988

NOTA EDITORULUI

Carnete de note, registre de socoteli, caiete de reţete, notiţe zilnice, caiete de amintiri... Atîta scriere îndreptată spre sine şi lipsită de şansa de a fi tipărită.

Interesat de tipul de gîndire care determină astfel de amintiri, mai apoi de perspectiva constituirii în timp a unei ARHIVE DE ISTORIE MĂRUNTĂ care, credem, poate da seamă, prin istoriile şi întîmplările unor indivizi obişnuiţi, de viaţa unei întregi comunităţi, MUZEUL ŢĂRANULUI ROMAN intenţionează să publice manuscrise semnificative.

●●●

ILIE LUNCA nu şi-a scris amintirile, şi le-a dictat. Duminică de duminică vorbea unei dactilografe de 100 de lei - 10 lei pagina. Şi-a vorbit astfel întreaga viaţă. Iar după ce a terminat ce avea de spus a pus lucrarea de o parte, alături de discurile cu romanţe şi coruri celebre, aşteptînd să-şi găsească de la sine un drum.

Din amintirile lui se conturează un om obişnuit. Adică exact omul despre care pînă la urmă se uită totul.

Din această carte
au fost multiplicate
100 de exemplare
numerotate
Nr.....